Muḥammad Salāmat Allāh Kānpūrī

16.5.80

Ishbā' al-kalām...

الصدر البدوي نصر الكافوري متع الله المسلمين بدوام بقائه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لمن شرف الولادة بمولود لا نظير له في الوجود * وكرم
السعادة بمسعود ليس كمثله شيء من الموجود * فسبحان
من فطر نوراً من نوره وسماه محمداً * فخلق منه ما خلق و
رباه مخلداً * والصلوة والسلام على الذي لولاه ما وجد
الوجود * وما ولد والد ولا مولود * فطوبى لمن وضعته أمه مختوناً
ومكحولاً وطيباً وطاهراً ومغسولاً وعلى آله وأصحابه الذين ذكرهم الله
في التنزيل بالتعظيم والتبجيل مثلهم في التورية ومثلهم في الإنجيل

الماجد

امابعد این عجالہ ایست مسمی باشباع الکلام فی اثبات

المولد والقیام کہ بایمای بعضی از حضرات خلت سمات در سنہ

یکہزار و دوصد وہفتاد و دو از ہجرت نبوی علی صاحبہا الصلوۃ والتحیۃ حلہ تحریر

در بر کشید و بتوفیق ایزدی درین کم فرصتیہا بانجام رسیدہ الفرام ترتیبش بر مقدمہ

و دو باب و خاتمہ گردید اما مقدمہ پس متضمن تمہید کلام و تحقیق

معنی بدعت و تقسیم آنست باید دانست کہ درین حین و زمان کہ علمای عالی شان زیر

زمین رفتہ اند و فضلای منیع المکان در لحد خفتہ تحریری کہ بنابر اشارت با ورود مفقود و حبری

کہ عقد انامل باو کشند نابود طائفہ از مستحدثان کہ بظاہر احیای سنت و اماتت

بدعت از زبان قال شان ترا و دو بباطن بالعکس از سرائر حال ایشان بار روی بعنا

بر داشتہ و جا بجا علم فساد برافراشتہ بسیاری از اعمال دینیہ و افعال شرعیہ را کہ

از صدہا سال متوارث از سلف صالحین و متداول در اقطار عالم از عرب و عجم

میانہ فقہا و محدثین و مرسوم معمول و متلقی بقبول مقتدایان دین و پیشوایان

شرع متین و اکابر علمای حرمین شریفین رضوان اللہ علیہم اجمعین بود از بدعات سیئہ

شمارند و فاعل و عامل آنرا مبتدع و فاسق انگارند منجملہ آن عمل مولد شریف است

کہ آنرا بدعت سیئہ فہمیدہ خط انکار بر صفحہ حالش کشیدہ اند

تحقیق معنی
تقسیم و تشنیع
و
بدعت

و بر کسانیکه دیدهٔ بصیرت شان منور بنور ایمان و چشم فوت انها مکحل بکحل
عرفانست چون از روز روشن ست که حقیقت این عمل خیر بجز ازین نیست که در
شهر ربیع الاول یا شهری دیگر از شهور مسلمانان از علما و فضلا و صلحا و فقرا و اغنیاء
بدعوت مسلمانی در مکانی جمع شوند و خواص و عوام اهل اسلام باذن عام بیکجا فراهم
آیند و در آن مجلس بعضی از آیات قران محتوی بر فضائل و نشر کمالات آن
سرور کائنات علیه الصلوات و التحیات مذکور شوند و بعضی از احادیث صحیحه متضمن
معجزات و حالات سعادت آیات ولادت با کرامت و رضاع مقدس و حلیه مطهره آن افضل البشر
بمعرض بیان آید و تعیین که این ذکر با برکت تذکیر بپایان رسد حفاظ حاضرین مجلس مکرم
بقرائت آیات معدوده از قرآن شریف مشرف شوند ختم این ذکر خیر بفاتحه نمایند
بعد از آن ما حضری بقدر میسور از طعام و شیرینی هرچه باشند تقسیم بحاضرین کنند بیشتر
از آن بتوفیق این جمع اتفاق افتد و بهر کسی بجا خوشی در رود بالجمله هیئت مجموعی چنین محافل
خلد مشاکل اجتماع مومنین و قرائت آیات قرآن و بیان معانی آن و ذکر احادیث صحیحه و اشتغال
بدرود و اطعام علما و صلحا و اغنیا و غربا از اهل دین و ایثار صدقات و خیرات بر فقرا
و مساکین است و مقصود ازین همه ذکر فضائل و معجزات و نشر فضائل و
کمالات و ادای شکر نعمت وجود با جود آن افضل موجودات و اکمل کائنات

بیان حکم این عمل خیر بطریق اجمال

علیه الصلوات والتسلیمات ست و این عمل خیر باین تعیین و تخصیص اگرچه معمول
در قرون ثلثه و ماثور از ان ازمنهٔ متبرکه نبوده لیکن چون اصلی برای آن در قرون
برکت مقرون ثابت و متحقق محسوب در بدعات حسنه و موجب مزید برکاتست
لهذا سلف صالحین از علما و عرفا در اکناف عالم شرقاً و غرباً و جنوباً و شمالاً
آنرا تلقی بقبول نموده از مستحسنات شرعیه و مستحبات دینیه شمرده شش صد سال
بلکه زیاده بر آن میرود که اینهمه عمائد دین تعامل و تداول بآن دارند خاصةً استعمال و
اشتغال اکابر حرمین شریفین زادهما الله تعظیماً و تکریماً که مستطفقات شرع محمدی
و مشیخان دین مصطفوی عبارت از ایشانست همچو وجود مکهٔ معظمه و مدینهٔ منوره
چنان مشهور و متواترست که انکارش در حکم انکار خبر متواترست پس در عملی که
اصلش در قرون ثلثه یافته شود و سواد اعظم محدثین و فقها و صوفیه و متکلمین بحسن
قبول پیش آمده عامل بآن باشند و آنرا موجب ثواب عظیم و اجر جسیم انگارند انکار
شرذمهٔ قلیله از منکرین ساقط از پایهٔ اعتبارست و مغلطه که راه منکرین زده عدم تدبر
در معنی بدعت و اقسام آنست چه اینها مطلق بدعت را محصور در سیئه دانسته
حدیث کل بدعة ضلالة و امثال آنرا عام غیر مخصوص انگارند و اصل
بدعت سیئه شمارند و این خوش فهمی این چیز فهمان را بعضی از سفیهان در بیشتری

بیان مغلطه منکرین زده

تحقیق معنی بدعت و اقسام آن

از اعمال و ابنیه دو و باعث گمرهی بسیاری از بیخردان و اکثری از مسائل شرعیه گردید
حال آنکه مطلق بدعت سیئه نیست و نه هر بدعت ضلالت بلکه بدعت حسنه که
موجب اجر و ثواب ست هم از اقسام بدعت شرعیست و لهذا ارباب تحقیق
بدعت را منقسم باقسام خمسه نموده احکام خمسه از وجوب و ندب و اباحت و کراهت
و حرمت دران جاری فرموده اند و تفصیل این مقام و تحقیق این امر بشرحی و بسطی
خواهد که این عجاله گنجایش آن ندارد لهذا بر بیان قدر ضروری که کافی برای کشف
مقصود باشد اکتفا میرود امام نووی علیه الرحمه در شرح صحیح مسلم می نویسد

كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ اَلْبِدْعَةُ كُلُّ شَيْءٍ عُمِلَ عَلٰى غَيْرِ مِثَالٍ سَبَقَ وَ
فِي الشَّرْعِ إِحْدَاثُ مَا لَمْ يَكُنْ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَقَوْلُهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ عَامٌّ مَخْصُوصٌ وَ
الْمُرَادُ غَالِبُ الْبِدَعِ قَالَ الْعُلَمَاءُ اَلْبِدْعَةُ خَمْسَةُ أَقْسَامٍ وَاجِبَةٌ
وَمَنْدُوبَةٌ وَمُحَرَّمَةٌ وَمَكْرُوهَةٌ وَمُبَاحَةٌ فَمِنَ الْوَاجِبِ نَظْمُ
أَدِلَّةِ الْمُتَكَلِّمِينَ لِلرَّدِّ عَلَى الْمَلَاحِدَةِ وَالْمُبْتَدِعِينَ وَشِبْهُ ذٰلِكَ
وَمِنَ الْمَنْدُوبَةِ تَصْنِيفُ كُتُبِ الْعِلْمِ وَبِنَاءُ الْمَدَارِسِ وَالرُّبُطِ
وَغَيْرُ ذٰلِكَ وَمِنَ الْمُبَاحِ التَّبَسُّطُ فِي أَلْوَانِ الْأَطْعِمَةِ وَغَيْرُ ذٰلِكَ

وَالْحَرَامُ وَالْمَكْرُوهُ ظَاهِرَانِ وَقَدْ أَوْضَحْنَا الْمَسْأَلَةَ بِأَمْثِلَتِهَا
الْمَبْسُوطَةِ فِي تَهْذِيبِ الْأَسْمَاءِ وَاللُّغَاتِ فَإِذَا عَرَفْتَ مَا ذَكَرْتُهُ
عَلِمْتَ أَنَّ الْحَدِيثَ عَامٌّ مَخْصُوصٌ وَكَذَا مَا أَشْبَهَهُ مِنَ الْأَحَادِيثِ
الْوَارِدَةِ وَيُؤَيِّدُ مَا قُلْنَاهُ قَوْلُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِي التَّرَاوِيحِ
نِعْمَتِ الْبِدْعَةُ وَلَا يَمْنَعُ مِنْ كَوْنِ الْحَدِيثِ عَامًّا مَخْصُوصًا
قَوْلُهُ كُلُّ بِدْعَةٍ مُؤَكَّدًا بِكُلٍّ بَلْ يَدْخُلُهُ التَّخْصِيصُ مَعَ ذَلِكَ
كَقَوْلِهِ تَعَالَى تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ انتهى اگر بنظر انصاف ملاحظه رود
این بیان متانت ترجمان برای اثبات مدعا و ابطال دعوی منکرین عمل خیر و مثبتین عموم
كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ بسند است که بتصریح امام ممدوح ثابت شد که حدیث
مذکور و مانند آن عام مخصوص است و تمسک بلفظ کل برای اثبات غیر مخصوصیت
این عام که منشای غلط قائلین عموم این حدیث است نیز باطل شد که با وجود لفظ کل
عام قبول تخصیص میکند چنانکه در کریمه تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ موجود است پس لفظ کل
که در حدیث مذکور است مانع از قبول تخصیص نمی تواند شد و نیز ثابت شد که بدعت
شرعی منقسم باقسام خمسه است که وجوب و ندب هم از اقسام آنست زیراکه تحقق این اقسام
خمسه در بدعت شرعیست نه لغوی نیز بمعرض ثبوت رسید که حضرت عمر رضی الله عنه

که بر تراویح اطلاق بدعت فرمودند مراد از آن بدعت شرعیست که آن التزام تراویح بجمعیت
پس کسانیکه این بدعت را محمول بر بدعت لغویه نموده اند از راه صواب دور تر افتاده اند چه
بلاحظهٔ بیانِ معنیِ بدعت لغویه که سابق گذشت این حمل بر غیر محل ست فتدبر و نیز متقرح شد
که اطلاق بدعت شرعی در امریکه حادث بعد قرون ثلثه گردد منحصر نیست بلکه در
قرون مذکوره نیز اطلاق بدعت بر امرِ مستحدثِ دینی کرده اند پس ازینجا چون آفتاب نیمروز تابان
و درخشانست که بدعت محصور در سیئه و اصل هر بدعت سیئه نیست و آنچه اگر زیاده تر
تائید و تشئید این مطلب مطلوبست باید دید که در مصباح الزجاجه علی سنن ابن ماجه مرقومست
قوله صلی الله علیه وسلم وشر الامور محدثاتها قال فی النهایة جمع
مُحدَثة بالفتح وهي ما لم يكن معروفا في كتاب ولا سنة ولا
(یعنی بفتح دال مهمله ۱۲)
اجماع وقوله صلى الله عليه وسلم كل بدعة ضلالة قال في
النهاية البدعة بدعتان بدعة هُدًى وبدعة ضلال فما
كان في خلاف ما امر الله به ورسوله فهو في حيّز الذم و
الانكار وما كان واقعا تحت عموم ما ندب الله اليه وحضّ
عليه او رسوله فهو في حيز المدح وما لم يكن له مثال موجود
كنوع الجود والسخاء وفعل المعروف فهو من الافعال المحمودة

مصباح الزجاجة على سنن ابن ماجه

ولا يجوز ان يكون ذلك في خلاف ما ورد الشرع به لأن النبي صلى الله عليه وسلم قد جعل له في ذلك ثوابا فقال من سن سنة حسنة فله أجرها وأجر من عمل بها وقال في ضدها من سن سنة سيئة فعليه وزرها ووزر من عمل بها وذلك اذا كان في خلاف ما امر الله به ورسوله ومن هذا النوع قول عمر رضي الله عنه في التراويح نعمت البدعة هذه لما كانت من فعال الخير وداخلة في حيز المدح سماها بدعة ومدحها لان النبي صلى الله عليه وسلم لم يسنها لهم وانما صلاها ليالي ثم تركها و لم يحافظ عليها ولا جمع الناس لها ولا كانت في زمن ابي بكر وانما عمر رضي جمع الناس عليها وندبهم اليها فبهذا سماها بدعة وهي على الحقيقة سنة لقوله صلى الله عليه وسلم عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين من بعدي وقوله اقتدوا بالذين من بعدي ابي بكر وعمر وعلى التاويل يحمل قوله كل محدثة بدعة انما يريد ما خالف اصول الشريعة ولم يوافق السنة واكثر ما يستعمل البدعة عرفا في الذم وروى البيهقي عن الشافعي في كتاب مناقبه

قال المحدثات من الامور ضربان ما أحدث بما يخالف كتابا او سنة او اثرا او اجماعا فهذه البدعة ضلالة وما احدث من الخير لاخلاف فيه لواحد من المذكورات فهذه محدثة غير مذمومة وقد قال عمر رض في قيام شهر رمضان نعمت البدعة هذه اي انها محدثة لم تكن واذا كانت ليس فيها رد لما مضى هذا اخر كلام الشافعي وقد الف من المتقدمين الامام ابوبكر الطرطوسي كتاب الحوادث والبدع ومن المتاخرين الامام ابو عبد الله الحاج احد مشائخ الشيخ تقي الدين السبكي كتاب المدخل في ذلك جمع فيه ما وعي وهو كتاب كبير عظيم جليل الشان ودر شرح منتخب النسائي كه مسمى بصحيح مجتبى است مسطور است قوله صلى الله عليه وسلم وشر الامور محدثاتها قال القرطبي يعني المحدثات التي ليس في الشريعة اصل يشهد لها بالصحة وهي المسماة بالبدع وقوله صلى الله عليه وسلم كل بدعة ضلالة عام مخصوص والمراد غالب البدع انتهى ودر بحر المذاهب عبد الوهاب حنفي مذكور است قال الشيخ الامام الملقب بسلطان العلماء ابو محمد عبد العزيز في آخر

بحر المذاهب

كلا

كتاب القواعد البدعة منقسمة الى واجبة ومحرمة ومندوبة
ومكروهة ومباحة والطريق في ذلك ان يعرض البدعة
على قواعد الشرع فان دخلت في قواعد الايجاب فهي واجبة
او في قواعد التحريم فمحرمة او الندب فمندوبة او الكراهة
فمكروهة او الاباحة فمباحة انتهى وشيخ ابن حجر هيتمى در شرح
اربعين امام نووى ذيل حديث خامس در تقسيم بدعت نوشته قدرى از ان
بعرض نقل مى آيد قال الشافعي رحمه الله ما احدث وخالف كتابا
او سنة او اجماعا او اثرا فهو البدعة الضلالة وما احدث
من الخير ولم يخالف شيئا من ذلك فهو البدعة المحمودة والحاصل
ان البدعة الحسنة متفق على ندبها وهي ما وافق شيئا مما مر
ولم يلزم من فعله محذور شرعي ومنها ما هو فرض كفاية
كتصنيف العلوم ونحوها مما مر قال الامام ابو شامة شيخ المصنف
رحمه الله ومن احسن ما ابتدع في زماننا ما يفعل في كل عام في
اليوم الموافق ليوم مولده صلى الله عليه وسلم من الصدقات و
اظهار النعمة والسرور فان ذلك مع ما فيه من الاحسان الى الفقراء

شرح اربعين ابن حجر

مُشعِر بمحبته صلی الله علیه وسلم وتعظیمه واجلاله فی قلب فاعل
ذلك وشکر الله تعالی علی ما منّ به من ایجاد رسوله الذی ارسله
للعالمین رحمةً صلی الله علیه وسلم وان البدع السیئة وهي ما خالف
شیئا من ذلك صریحا او التزاما قد تنتهی الی ما یوجب التحریم تارةً
والکراهة اخری انتهی بقدر الحاجة ونیز شارح مذکور در شرح حدیث
بست وسیم نوشته والحاصل ان البدعة منقسمة الی الاحکام الخمسة
فمن البدعة الواجبة علی الکفایة الاشتغال بالعلوم العربیة
المتوقف علیها فهم الکتاب والسنة کالصرف والنحو والمعانی و
البیان واللغة ومن البدع المحرمة مذاهب سائر اهل البدع انتهی
ما اردنا ایراده ازین عبارت باشارت نیز تقسیم بدعت بحسنه وسیئه پیدا وهویداست
معهذا اقرب بودن عمل مولود شریف از بدعت حسنه مطابق تبیان مقصود به عنوانی
منقول از شیخ الشیوخ امام ابوشامه است که محتاج تشریح وتفصیل نیست ونیز از
شواهد مدعاست آنچه ابن تیمیه حنبلی در منهاج نوشته البدعة هي الحادث
فی الامر فان کان بغیر دلیل شرعی فبدعة قبیحة وان وافق
اصول الشرع فبدعة حسنة والبدعة قد تذکر ویراد بها القبیحة

منهاج ابن تیمیه

وقد يراد بها الاحداث المطلق انتهى و نيز از شواهد مقصود ست آنچه

در هدایة المرید شرح جواهر التوحید گفته ومن الجهلة من يجعل كل امر لم يكن

فى زمن الصحابة بدعة مذمومة وان لم يقم دليل على قبحه

تمسكا بقوله صلى الله عليه وسلم اياكم ومحدثات الامور ولا يعلمون

ان المراد بذلك ان يجعل فى الدين ما هو ليس فيه انتهى و نيز

از شواهد مطلوب ست آنچه طيبى در شرح مشكوة نوشته قوله وكل بدعة

ضلالة عام مخصوص والبدعة كل شئ عمل على غير مثال سابق

وفى الشرع احداث ما لم يكن فى عهد الرسول صلى الله عليه وسلم

قال الشيخ ابو محمد عبد العزيز بن عبد السلام فى اخر كتاب القواعد

البدع خمسة واجبة كالتعلم بعلم النحو لفهم القرآن وكلام رسول الله

صلى الله عليه وسلم وحفظ غريب الكتاب والسنة وكتدوين الفقه

والكلام فى الجرح والتعديل وتمييز الصحيح من السقيم و٢ محرمة كمذهب

الجبرية والقدرية والمجسمة والرد على هؤلاء من البدع الواجبة

لان حفظ الشريعة من هذه البدع فرض كفاية و٣ مندوبة

كاحداث الرباط والمدارس وكل احسان لم يعهد فى العصر الاول

وكالتراويح والكلام في دقائق التصوف وكجمع المحافل للاستدلال في المسائل
ان قصد به وجه الله تعالى ومكروهة كزخرفة المساجد وتزويق المصاحف
ومباحة كالمصافحة عقيب الصبح والعصر والتوسع في لذيذ المآكل
والمشارب والملابس والمساكن وتوسيع الاكمام وقد اختلف في كراهة
بعض ذلك انتهى ونيز از شواهد دعوىست آنچه ملا علي قاري حنفي در مرقاة شرح
مشكوة نوشته وشر الامور محدثاتها يعني البدع الاعتقادية وكل بدعة
ضلالة قال في الازهار هذا مخصص اي كل بدعة سيئة ضلالة
لقوله صلى الله عليه وسلم من سن في الاسلام سنة حسنة فله اجرها واجر
من عمل بها جمع ابو بكر وعمر رضي الله عنهما القرآن وكتبه زيد في المصحف وجدد
في عهد عثمان قال النووي البدعة كل شيء عمل على غير مثال سبق وفي الشرع
ما لم يكن في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وقوله صلى الله عليه وسلم كل
بدعة ضلالة عام مخصوص قال الشيخ عز الدين بن عبد السلام في آخر كتاب
القواعد البدعة اما واجبة كتعلم النحو لفهم كلام الله ورسوله وكتدوين
اصول الفقه والكلام في الجرح والتعديل واما محرمة كمذهب الجبرية و
القدرية والمرجية والمجسمة والرد على هؤلاء من البدع الواجبة لان حفظ الشريعة

من

من هذه البدع فرض كفاية واما مندوبة كاحداث الربط و

المدارس وغيرها مما كان احداثه لم يعهد في الصدر الاول وكالتراويح

اي بالجماعة العامة والكلام في دقائق الصوفية واما مكروهة

كزخرفة المساجد وتزويق المصاحف يعني عند الشافعية و

اما عند الحنفية فمباح واما مباحة كالمصافحة عقيب الصبح (من النووی ۱۲)

والعصر اي عند الشافعية واما عند الحنفية فمكروه والتوسع

في لذائذ الماكل والمشارب والمساكن وتوسيع الاكمام وقد اختلفوا (يعني في بعض الروايات ۱۲)

في كراهة بعض ذلك اي كما قدمنا قال الشافعي رحمه الله ما احدث

مما يخالف الكتاب والسنة او الاثر والاجماع فهو ضلالة وما احدث

من الخير مما لا يخالف شيئا من ذلك فليس بمذموم وقال عمر

رضي الله عنه في قيام رمضان نعمت البدعة هذه هذا اخر كلام الشيخ

النووي في تهذيب الاسماء واللغات وروى عن ابن مسعود ما راه

المسلمون حسنا فهو عند الله حسن [1] وفي حديث مرفوع لا تجتمع امتي [2]

على الضلالة انتهى اگرچه نقل اين كلام في الجملة مستلزم تكرار در روايات است

ليكن چون هر يكى از روايات منقوله مشتمل بر زيادت وتغيير اسلوب است خالى از فائده

[1] اخرجه احمد في كتاب السنة [illegible] ۱۲

[2] عن ابن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان الله لا يجمع امتي او قال امة محمد على ضلالة رواه الترمذي [illegible] اخرجه [illegible] ان الله اجاركم من ثلاث خلال ان لا يدعو عليكم نبيكم فتهلكوا جميعا وان لا يظهر اهل الباطل على اهل الحق وان لا تجتمعوا على ضلالة ۱۲

جدیدہ نیست و نیز از شواہد مطلوب است کلام شیخ عبدالحق محدث دہلوی علیہ الرحمہ
کہ در شرح مشکوٰة است قال العیاض المالکی کل ما احدث بعد النبی
صلی اللہ علیہ وسلم فہو بدعة والبدعة فعل ما لا یسبق الیہ فما
وافق اصلا من السنة یقاس علیہا فہو محمود وما خالف اصول السنن
فہو ضلالة ومنہ قولہ علیہ الصلوٰة والسلام کل بدعة ضلالة
انتہی یعنی ان قولہ کل بدعة ضلالة عام مخصوص البعض انتہی
و نیز ازین قبیل است آنچہ محدث دہلوی موصوف در ترجمہ مشکوٰة ذیل حدیث وکل
بدعة ضلالة نوشتہ بدانکہ ہرچہ پیدا کردہ شدہ بعد از پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
بدعت است و از آن آنچہ موافق اصول و قواعد سنت اوست وقیاس کردہ شدہ است
بر آن آنرا بدعت حسنہ گویند و آنچہ مخالف آن باشد بدعت ضلالت خوانند و کلیہ کل
بدعة ضلالة محمول برین است و بعضی از بدعتہا است کہ واجب است چنانچہ تعلم و تعلیم
صرف و نحو کہ بدان معرفت آیات و احادیث حاصل گردد و حفظ غرائب کتاب و سنت و دیگر چیزہائیکہ
حفظ دین و ملت بر آن موقوف بود و بعضی مستحسن و مستحب مثل بنای رباطہا و مدرسہا و بعضی
مکروہ مانند نقش و نگار کردن مساجد و مصاحف بقول بعضی و بعضی مباح مثل فراخی در طعامہای
لذیذ و لباسہای فاخرہ بشرطیکہ حلال باشد و باعث طغیان و تکبر و مفاخرت نشود

لمعات شرح مشکوٰة شیخ عبدالحق دہلوی

ترجمہ مشکوٰة

ومباحات دیگر که در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم نبودند چنانکه سیری غربال و مانند
آن و بعضی حرام چنانکه مذهب اهل بدع واهوا برخلاف سنت وجماعت وانچه خلفای
راشدین کرده باشند اگرچه بآن معنی که در زمان حضرت نبوده بدعتست لیکن از قسم بدعت حسنه
خواهد بود بلکه در حقیقت سنت است زیراکه فرموده است برشما باد که لازم گیرید سنت خلفای
راشدین را رضی الله عنهم اجمعین انتهی بالجمله از تصریحات اکابر علمای مذاهب ائمه اربعه یعنی
شافعی و مالکی وحنبلی وحنفی ثابت شد که هر امر دینی که بعد از زمان پیغمبر صلی الله علیه وسلم
پیدا شود آن بدعتست انچه از ان موافق قواعد واصول کتاب وسنت واجماع اثر است آنرا بدعت
حسنه گویند وانچه مخالف آنست آنرا بدعت سیئه نامند ونیز ثابت شد که هر امریکه در زمان
صحابه رضی الله عنهم پیدا شد بران هم اطلاق بدعت باثر رسیده چنانچه ارشاد کرامت بنیاد
حضرت عمر رضی الله عنه درخصوص التزام تراویح نعمت البدعة هذه بران گواه است
و از این اطلاق متفرع میشود که اذان ثالث در جمعه که در عهد حضرت ذی النورین رضی الله عنه
در مدینه منوره بمقام زورا قرار یافته نیز ازین قبیل است ونیز ثابت شد که حدیث کل بدعة
ضلالة عام مخصوص است ومراد ازین کلیه بدعت سیئه است وهمچنان از احداث
در حدیث من احدث فی امرنا هذا ونیز از حدیث من ابتدع بدعة ضلالة
ونیز الامور محدثاتها ومایحمل خذوه بدعت سیئه است ونیز ثابت شد که

هر امرِ مستحدث در دین خواه در قرن صحابه و تابعین پیدا شود یا بعد آن بمقتضای عموم کلمه مَن که
در حدیث مَن سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً الحدیث واقع ست هرچه ازان موافق اصول شریعت
است آن بدعت حسنه و محمود و مقبول ست هرچه مخالف آنست آن بدعت سیئه و مذموم و مردود
باشد و نیز ثابت شد که احداث امری در دین بعد قرون ثلثه مستلزم بدعت سیئه بودنش نیست یعنی
که تدوین کتب علوم و تعلیم و تعلم علم صرف و نحو و غیر آن آنچه سابق مذکور شد و اعراب قرآن بلکه جمله
مستحسنات متاخرین که بیانش می آید همه از بدعات حسنه است پس باطل شد قول کسانیکه
بدعت را منحصر در سیئه گفته حدیث کل بدعة ضلالة و نظائر آنرا عام غیر مخصوص دانسته و نیز باطل
شد قول کسانیکه بدعت حسنه را موقوف بر حدوث در قرون ثانی و ثالث داشته امریکه بعد قرون
ثلثه پیدا شد اگرچه مخالف اصول شرع نباشد آنرا داخل در بدعت سیئه نمایند و تلخیص این مقام
اینست که عبارات علما در بیان بدعت حسنه و سیئه اگرچه بعنوان مختلف واقع ست لیکن معنون
و مقصود از جمله عبارات همین ست که امر دینی که بعد از زمان آن سرور عالم صلی الله علیه وسلم پیدا شد
اگر موافق اصول شرع ست بدعت حسنه است خواه در قرن ثانی یا ثالث پیدا شد یا بعد از قرون
ثلثه و آنکه مخالف آنست بدعت سیئه و این مخالفت نیز مثل موافقت عام ازینست که در قرن ثانی
یا ثالث یا بعد ازان باشد و اگر بدعت حسنه را مطلقاً منطوق علیکم بسنتی و سنة
الخلفاء الراشدین المهدیین باعتبار عموم در کلمه خلفاء راشدین مهدیین خوانند این که علمای

تقسیم بدعت بطور مخالفان و بیان عدم مخالفت آن با مدعا ۱۲

تمسکوا بها و عضوا علیها بالنواجذ الحدیث رواه احمد و ابو داود والترمذی و ابن ماجه ۱۲ منه

همچنین را هم مستوعب باشد مثل اعتبار عموم در لفظ آل که آل النبی و نسبی است که مراد ازان علمای
همچنین سنت نیز شامل گردد و داخل در سنت نموده انحصار بدعت در سیئه نمایند و احادیث
مذکوره یعنی کل بدعة ضلالة و امثال آن را بر عموم واگذارند منتوانند شد لیکن ازین
توجیه وجیه چشم ما روشن که باین عنایت کار بدعت حسنه بجمیع اقسام آن بجائی رسید که محسوب
در سنت گردید و فی الواقع همچنین است که بدعت حسنه در حکم سنت است پس این تاویل
ضرری بما نمی رساند بلکه باقصی غایت مفید مدعای ما می افتد معهذا منطوق حدیثی را
که دران ترتب اجر بر سنت حسنه و ترتب وزر بر سنت سیئه شارع قرار داده حمل بر کدام
محل خواهند کرد دیگر آنکه معاذ الله لفظ سنت را که بمعنی لغوی است در حدیث من سن سنة
حسنة الحدیث واقع است محمول بر معنی اصطلاحی نموده هیچ بدعت منقسم بحسنه و سیئه
نماند علاوه قول حضرت عمر رضی الله عنه که صاف صاف اطلاق بدعت بر قیام تراویح فرموده اند
و نیز تصریحات علمای مذاهب اربعه که بی تکلف تقسیم بدعت اصطلاحی بحسنه و سیئه نموده احکام خمسه
مذکوره دران جاری کرده اند در چه جواب توانند گفت مگر آنکه گفته شود که منکرین بدعت حسنه را
هنوز مفری باقیست و آن اینکه عموم کلمه من را که در حدیث من سن سنة حسنة
الحدیث واقع است و همچنان عموم لفظ مسلمین را که در اثر ابن مسعود رضی الله عنه یعنی ما رآه المسلمون
حسنا تا آخر است خاص بحضرات اصحاب رضی الله عنهم نموده گویند که مراد از من سن سنة

من سن فی الاسلام سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها من بعده من غیر ان ینقص من اجورهم شیء ومن سن فی الاسلام سنة سیئة کان علیه وزرها ووزر من عمل بها من بعده من غیر ان ینقص من اوزارهم

حسنة و مارآه المسلمون حسنا قرن صحابه است رضی الله عنهم پس تقید بر مفهوم من

سن سنة حسنة و مارآه المسلمون حسنا مقصور بزمان صحابه و محسوب در اقسام سنت

باشد نه بدعت پس این جهت تقهقری قابل تماشاست که توسیع دائره منطوق علیکم

بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین المهدیین بحدیکه مستوعب علمای امت باشد و

تضییق حجره مفهوم من سن سنة حسنة و مارآه المسلمون حسنا بوضعی که

محصور در زمان صحابه گردد عجب قبض و بسط و بست و کشادیست که موجب تهافت و تعارض و تباین

و تنافی و تباین در کلام سید الکونین علیه الصلوة و السلام میگردد اگر ارباب بصیرت و اصحاب

حیرت این چنین توجیهات دور از کار را غفران را اکسیر انگارند سخن دو هرچه از لوازم و آثار سنت

العمل آن زندقه می‌پندارند معهذا سابق بکرات و مرات از تصریحات علما گذشت که بدعت اصطلاحی آن

امر دینی است که بعد زمان آنحضرت علیه الصلوة و التحیة پیدا شود پس آن امر اگر موافق کتاب و سنت و

اجماع و اثر است سنت حسنه و بدعت حسنه است و اگر مخالف اینهاست سنت سیئه و بدعت

سیئه است و بدیهی است که منقسم بان دو قسم سنت بمعنی لغوی و بدعت بمعنی اصطلاحی است نه بمعنی

لغوی که آن مقید بامر دینی نیست و ظاهر است که سنت اصطلاحی منقسم بحسنه و سیئه نمی‌تواند شد

پس لا محاله مراد از سنت حسنه همان امر دینی خواهد بود که موافقت با اصول شرعیه دارد و جمهور علما

همین امر را نام بدعت حسنه می‌کنند و هر امر دینی مستحدث که مخالف آنهاست آن

[1] اخرج احمد فی کتاب السنة من حدیث ابی وائل عن ابن مسعود قال ان الله نظر فی قلوب العباد فاختار له محمدا صلی الله علیه و سلم فبعثه برسالته ثم نظر فی قلوب العباد فاختار له اصحابه فجعلهم انصار دینه و وزراء نبیه فما رآه المسلمون حسن فهو عند الله حسن [illegible] المؤمنون [illegible] فهو عند الله قبیح و در روایة الحاکم روایة محمد فی الموطا الا انه زاد و مارآه المسلمون سیئا فهو عند الله سیئ ۱۲

سنت

آن سنت سیئه است و همانزا بدعت سیئه مینامند و نیز از بیان سابق هویداست
که حدوث امر دینی خواه موافق قواعد شرع باشد یا مخالف آن مقصور
بزمان صحابه نیست بلکه اعم از آنست چنانچه این معنی از اجرای احکام خمسه در
بدعت و بیان امثله آنها پیدا و هویداست و در هر زمان که آن امر دینی پیدا
شود آنرا بمیزان موافقت و مخالفت با قواعد شرعی باید سنجید اگر موافق
آنهاست مقبول و محمود و مسمی بسنت حسنه و بدعت حسنه و اگر مخالف آنها
است مذموم و مردود و نامزد بسنت سیئه و بدعت سیئه است پس از این
هردو مقدمه وجوب لازم آمد که عموم مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً الحدیث
و عموم اثر مذکور مخصوص بزمان صحابه کرام نمی تواند شد و بر کسی که ادنی
سلیقه بفهم عبارت دارد چون تباشیر صبح میدرخشد که سیاق حدیث
مذکور و اثر معلوم مقتضی عموم مطلق است نه عموم من وجه که مخصوص بزمان صحابه
باشد چه صدور سنت حسنه و ترتب اجر و ثواب بر آن در زمان خیر القرآن
خود ظاهر است و احتمال نقیض حسنه در آن عهد خلافت مهد از سر باطل
و طرفه اینست که علمای رنجین حدیث عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي
وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ نیز محمول بر عموم نموده اند

چنانچه شیخ عبد الحق محدث دهلوی در ترجمهٔ مشکوة نوشتند که مراد بخلفای
راشدین خلفای اربعه داشته اند و هرکه بر سیرت ایشان رود و موافق
سنت عمل کند حکم ایشان دارد و کسانیکه بدعت حسنه را داخل در سنت
نموده اند نیز اعتراف باین عموم و شمول دارند پس ابقای عموم مطلق در
مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً وَمَا رَاٰهُ الْمُسْلِمُوْنَ حَسَنًا چنانچه متبادر
از کلمهٔ من و لفظِ مسلمون و مختارِ جمهورِ علماست هرگز محل کلام نمی تواند شد المختصر
چون براهین ساطعه و حجج قاطعه ثابت شد که بدعتِ اصطلاحی منقسم بحسنه
و سیئه است و حدیث كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ و امثالِ آن عام مخصوص و
حدیث عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِيْنَ
الْمَهْدِيِّيْنَ و حدیثِ مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً و اثرِ مَا رَاٰهُ الْمُسْلِمُوْنَ
حَسَنًا تا آخر عام و شامل برای خلفای راشدین و ائمهٔ مجتهدین و علمای
راسخین است مقدمه بانجام رسید و ختمِ کلام در تمهید و تحقیقِ معنی بدعت
گردید اما بابِ اوّل پس متکفل اثبات مولدِ شریف است بر ناظرین
کتبِ اسلاف پوشیده نباشد که انکار منکرین از زمانِ پاستین مقتضی
تصنیف رسائل برای اثبات این مطلب منیف شده است چنانچه بعضی از

باب اوّل [illegible]

رساله جلال الدین سیوطی

حفّاظِ حدیث وائمۂ دین تالیف وترصیف پرداخته اتفاقِ حق
درین مسئله چنانکه باید ساخته اند وآزانجاکه استیفای مقالات سلفِ درین
باب از محالات عادیست بر استناد واستشهاد به بعضی از آنها اکتفا میرود و
افتتاحِ کلام درین مقام بخلاصۂ رسالۂ شیخ الشیوخ مولانا جلال الدین
سیوطی که مشتمل بر اثبات استحسانِ عملِ مولد ورد هفوات تاج الدین فاکهانی
وتنقیحِ کلام ابو عبد الله بن حاج است بعمل می آید وآن اینست وبعد فقد
وقع السوال عن المولد النبوی فی شهر ربیع الاول ما حکمه من حیث
الشرع هل هو محمود او مذموم وعمل یثاب فاعله ام لا الجواب
ان اصل المولد هو اجتماع الناس وقرأة ما تیسر من القرآن و
روایة الاخبار الواردة فی مبدأ امر النبی صلی الله علیه وسلم
وما وقع فی مولده من الایات ثم یمد لهم سماط یاکلونه وینصرفون
من غیر زیادة علی ذلک من البدع الحسنة التی یثاب علیها صاحبها
لما فیه من تعظیم قدر النبی صلی الله علیه وسلم واظهار الفرح
والاستبشار بمولده الشریف صلی الله علیه وسلم واول من احدث ذلک صاحب اربل
الملک المظفر ابو سعید کوکری بن زین الدین احد الملوک الامجاد

والكبراء الاجواد وكان له آثار حسنة وهو الذي عمر الجامع المظفري في بقعة قاسيون قال ابن كثير في تاريخه كان يعمل المولد الشريف في ربيع الاول ويحتفل به احتفالا هائلا وكان شجاعا بطلا عاقلا عالما رحمه الله واكرم مثواه قال وصنف الشيخ ابو الخطاب بن دحية له مجلدا في مولد النبي صلى الله عليه وسلم سماه التنوير في مولد البشير النذير فاجازه على ذلك الف دينار وقال ابن خلكان في ترجمة الحافظ ابي الخطاب بن دحية كان من اعيان العلماء ومشاهير الفضلاء وقدم من المغرب فدخل الشام والعراق واجتاز اربل سنة اربع وستمائة فوجد ملكها المعظم مظفر الدين بن زين الدين يعتني بمولد النبي صلى الله عليه وسلم فعمل له كتاب التنوير في مولد البشير النذير وقرء عليه بنفسه فاجازه بالف دينار انتهى مختصرا كسانيكه احقاق حق مد نظر ميدارند ميدانند كه نزد مولانا سيوطي عليه الرحمة نيز بدعت منقسم بسيئه وحسنه است كه عمل مولد شريف را از بدعات حسنه گفته صاحب آن را ثواب ماجور نوشته و اول كسى كه

كذا وجدت صورة في النسخ الموجودة ١٢ ٥

١٢١

احداث این فعل خیر از ملوک و سلاطین کرد سلطان مظفر الدین اربلی است
که از سنه شش صد و چار هجری بفحوای حدیث من سن سنة حسنة
الحدیث خود را و سائر سلاطین عاملین این عمل شریف را مجر حسنا
ساخته علم سبقت در ملوک بمیدان سعادت برافراخت و اول کسیکه
قرعهٔ تشریف تصنیف مولد شریف بنام نامی او در ازل زدند شیخ
ابو الخطاب بن دحیه علیه الرحمه است که بشهادت ابن کثیر و ابن خلکان
بمعرض ثبوت رسیده و ابن خلکان او را از اعیان علما و مشاهیر فضلا
گفته رقم تعریف و توصیف بر صفحهٔ حالش کشیده معهذا در حقیقت این
شیخ وقت از عدول و ثقات است و عظمت و جبروتش از اتفاقیات
و بر ناظرین رسالهٔ مذکوره ظاهر و باهر خواهد بود که مولانای ممدوح بعد
این عبارت که باختصار سوادش برداشته شد رسالهٔ تاج الدین
فاکهانی حرف بحرف نقل ساخته بجواب تقریر و تطمیرش پرداخته شدی
از ان هم کسوت تحریر و تقریر میپوشد قال المنکر المریب لا اعلم
لهذا المولد اصلا فی کتاب و لا سنة قال المجیب المصیب
یقال علیه نفی العلم لا یلزم منه نفی الوجود وقد استخرج

شیخ عبد ... بکلام او از بعض احادیث استنباط کرده است ۱۲

رد و تشنیع فاکهانی ۱۲

له امام الحفاظ ابو الفضل بن حجر اصلا من السنة واستخرجت
له انا اصلا ثانيا وسياتي ذكرهما بعد هذا قال المنكر المريب ولا
ينقل عمله من احد من علماء الامة الذين هم القدوة في الدين
بل هو بدعة احدثها البطالون قال المجيب المصيب قد تقدم
انه احدثه ملك عادل عالم وقصد به التقرب الى الله عز وجل
وحضر عنده العلماء والصالحون من غير نكير وارتضاه ابن دحية
وصنف له من اجله كتابا فهؤلاء علماء متدينون رضوه و
اقروه ولم ينكروه قال المنكر المريب وليس مندوبا لان حقيقة
المندوب ما طلبه الشرع قال المجيب المصيب الطلب في
المندوب تارة يكون بالنص وتارة يكون بالقياس وهذا وان لم
يرد فيه النص ففيه القياس على الاصلين الاتي ذكرهما قال
المنكر المريب ولا جائز ان يكون مباحا لان الابتداع في الدين ليس
مباحا باجماع المسلمين قال المجيب المصيب كلام غير مسلم
لان البدعة لم تنحصر في المكروه والمحرم بل قد تكون مباحة
ومندوبة وواجبة قال النووي في تهذيب الاسماء واللغات

قوله ففيه القياس [illegible] رواية عن السلف [illegible] في غيره على ان الشافعي [illegible] او نص على المناط [illegible] حكم واحد [illegible] تطبيق النص على [illegible] بالقياس [illegible] ابن حجر [illegible] هذا التعبير [illegible] اشكال [illegible]

12

البدعة فی الشرع هي احداث ما لم يكن في عهد رسول الله صلی
الله عليه وسلم وهي منقسمة الی حسنة وقبيحة قال الشيخ
عز الدين عبد السلام في القواعد البدعة منقسمة الی واجبة ومحرمة
ومندوبة ومكروهة ومباحة قال والطريق فی ذلك ان تعرض البدعة علی قواعد
الشرع فاذا دخلت في قواعد الايجاب فهي واجبة او في قواعد التحريم
فهي محرمة او المندوب فمندوبة او المكروه فمكروهة او المباح
فمباحة وذكر لكل قسم من هذه الخمس امثلة الی ان قال وللبدعة
المندوبة امثلة منها احداث الربط والمدارس وكل احسان لم يعهد
فی العصر الاول ومنها التراويح والكلام في دقائق التصوف وفي الجدل
ومنها جمع المحافل للاستدلال في المسائل ان قصد وابذلك
وجه الله تعالی وروی البيهقی باسناده في مناقب الشافعي عن
الشافعي قال المحدثات من الامور ضربان احدهما ما احدث مما
يخالف كتابا او سنة او اثرا او اجماعا فهذه البدعة الضالة والثانية
ما احدث من الخير لا خلاف فيه لواحد من هذه وهي محدثة غير
مذمومة وقد قال عمر رضی الله عنه فی قيام شهر رمضان نعمت البدعة

هذه يعني انها محدثة لم تكن واذا كانت ليس فيها رد لما مضى

هذا اخر كلام الشافعي رحمه الله تعرف بذلك منع قول

الشيخ تاج الدين ولا جاز ان يكون مباحا الى قوله وهذا الذي وضعناه

بانه بدعة مكروهة الى اخره لان هذا القسم مما احدث وليس فيه

مخالفة للكتاب ولا للسنة ولا اثر ولا اجماع فهي غير مذمومة كما في عبارة

الشافعي وهو من الاحسان الذي لم يعهد في العصر الاول فان اطعام الطعام

الخالي عن اقتران الاثام احسان فهي من البدع المندوبة كما في عبارة عبد السلام

قال المنكر المريب الذي ملخصه ان دخله الجناية وانضاف اليه

الغناء والرقص واجتماع الشبان مع النساء وغير ذلك من المحرمات

فهذا الذي لا يختلف في تحريمه اثنان قال المجيب المصيب هذا كلام صحيح

في نفسه غير ان التحريم فيه انما جاء من قبل هذه الاشياء المحرمة التي

ضمت اليه الامر حينئذ الاجتماع لاظهار شعار المولد بل لو وقع مثل

هذه الامور في الاجتماع لصلوة الجمعة مثلا لكانت قبيحة شنيعة

ولا يلزم من ذلك ذم اصل الاجتماع لصلوة الجمعة كما هو واضح وقد رأينا

بعض هذه الامور في ليالي من رمضان عند اجتماع الناس لصلوة

التراويح يحرم الاجتماع لاجل هذه الامور التي قرنت بها كلا بل نقول

اصل الاجتماع لصلوة التراويح حسن سنة وقربة وما ضم اليها من

هذه الامور الشنيعة قبيح تشنيع كذلك نقول اصل الاجتماع لاظهار

شعار المولد مندوب وقربة وما ضم اليه من الامور المذمومة مذموم

ممنوع قال المنكر المريب لشهر الذي ولد فيه صلى الله عليه وسلم

وهو ربيع الاول هو بعينه الشهر الذي توفي فيه فليس السرور فيه

اولى من الحزن فيه قال المجيب المصيب جوابه ان ولادته صلى الله

عليه وسلم اعظم النعم علينا ووفاته اعظم المصائب بنا والشريعة

حثت على اظهار شكر النعم والصبر والسكون والكتم عند المصائب

وقد امر الشرع بالعقيقة عند الولادة وهي اظهار الشكر والفرح بالمولود

ولم يامر عند الموت بذبح ولا بغيره بل نهى عن النياحة واظهار الجزع

فدلت قواعد الشرع على انه يحسن في هذا الشهر اظهار الفرح بولادته

صلى الله عليه وسلم دون اظهار الحزن فيه بوفاته اينست شبهات

فاضل فاكهانى وجوابات مولانا سيوطى كه مؤيد تائيد يزدانيست واگر

بامعان نظر در جوابات مذكوره ملاحظه رود آينده حالت منتظره براى دفع

توہمات منکرین باقی نماند بعد ازین مولانای ممدوح تعرض بکلام
ابو عبد الله بن الحاج صاحب مدخل نموده بعد بیان ماله و ما علیه ختم کلام
فرموده و خلاصه ہمین قدر که نقل کلام صاحب مدخل بعبد ربانست وهو
هذا قد تکلم الامام ابو عبد الله بن الحاج فی کتابه
المدخل علی عمل المولد وحاصله مدح ما کان فیه من اظهار
شعار وشکر وذم ما احتوی علیه من محرمات ومنکرات
مجیب ثبت سبب بجواب فاکهانی نوشته که ضم محرمات ومنکرات با شعار
مولد خود مذموم وممنوعست وازین شناعتی در اصل مولد لازم نمی آید و
نظرش اجتماع مردم برای نماز جمعه ونماز تراویح ذکر کرده مجملا هر گاه کلام
ابن الحاج وجوابش بنابر اختصار درین مقام منقول نشد ضرور افتاد که
آن هردو اصل مولد که یکی ازان مستخرج حافظ ابن حجر است و دیگر مستخرج
مولف رساله و در اول جواب فاکهانی صاحب رساله بقول خود وسیاق
ذکر نماید کرش و ختم نموده از آخر رساله بمعرض نقل آید تا این منقول رفع
انتظار و انجاز وعده موعود نماید وآن اینست وقد سئل شیخ
الاسلام حافظ العصر ابو الفضل بن حجر عن عمل المولد فاجاب

کلام ابن الحاج

اصول مولد بقول ابن حجر و سیوطی

بار

بان اصل المولد بدعة لم ينقل عن احد من السلف الصالح
في قرون الثلثة ولكنها مع ذلك فقد اشتملت على
محاسن وضدها فمن تحرى في عملها المحاسن وتجنب ضدها
كان بدعة حسنة ومن لا فلا وقد ظهر لي تخريجها على اصل ثابت
وهو ما ثبت في الصحيحين من ان النبي صلى الله عليه وسلم قدم المدينة
فوجد اليهود يصومون يوم عاشورا فسألهم فقالوا هو يوم اغرق
الله فيه فرعون ونجا موسى فنحن نصومه شكرا لله تعالى فيستفاد منه
فعل الشكر لله تعالى على ما من به في يوم معين من ابداء نعمة
ودفع نقمة ويعاد ذلك في نظير ذلك اليوم من كل سنة والشكر
لله تعالى يحصل بانواع العبادات كالسجود والصيام والصدقة والتلاوة
واي نعمة اعظم من النعمة بتولد هذا النبي نبي الرحمة صلى الله عليه
وسلم وعلى هذا فينبغي ان يتحرى اليوم بعينه حتى يطابق قصة موسى
عليه السلام في يوم عاشورا ومن لم يلاحظ ذلك لا يبالي بعمل المولد
هكذا وجدنا ونقل الصواب من الحج
في اي يوم من الشهر بل توسع قوم فنقلوه الى يوم السنة وفيه
ما فيه فهذا ما يتعلق باصل عمله واما ما يعمل فيه فينبغي ان يقتصر فيه

١٢

اعلى ما يفهم منه الشكر لله تعالى من نحو ما تقدم ذكره من التلاوة
والاطعام والصدقة وانشاد شيء من المدائح النبوية المحركة للقلوب الى
فعل الخير والعمل للآخرة واما ما يتبع ذلك من السماع واللهو وغير
ذلك فينبغي ان يقال ما كان من ذلك مباحا بحيث يعين
السرور بذلك اليوم لا باس بالحاقه به وما كان حراما او مكروها
فيمنع وكذا ما كان خلاف الاولى انتهى عن انس رضي الله عنه
ان النبي صلى الله عليه وسلم عق عن نفسه بعد النبوة مع انه
قد ورد ان جده عبد المطلب عق عنه يوم سابع ولادته
والعقيقة لا تعاد مرة ثانية فيحمل ذلك على ان الذي فعله
النبي صلى الله عليه وسلم فعله اظهارا للشكر على ايجاد الله تعالى
اياه رحمة للعالمين وتشويقا للامة كما كان يصلي على نفسه لذلك
فيستحب لنا ايضا اظهار الشكر بمولده صلى الله عليه وسلم بالاجتماع
واطعام الطعام ونحو ذلك من وجوه القربات واظهار المسرات ثم
رايت امام القراء الحافظ شمس الدين بن الجزري قال في كتابه
المسمى عرف التعريف بالمولد الشريف انه قد رؤي ابو لهب

النوم فقيل له ما حالك فقال في النار الا انه يخفف علي كل ليلة
اثنين وامص من بين اصبعي هاتين ماء بقدر هذا واشار برأس
اصبعه وان ذلك باعتاقي ثويبة عندما بشرتني بولادة النبي صلى الله
عليه وسلم وبارضاعها له فاذا كان ابو لهب الكافر الذي نزل القرآن
بذمه جوزي في النار لفرحه بمولد النبي صلى الله عليه وسلم فما حال
المسلم الموحد من امته صلى الله عليه وسلم ولعمري انما يكون
جزاؤه من المولى الكريم ان يدخله بفضله جنات النعيم وقال
الحافظ ناصر الدين بن شمس الدين الدمشقي في كتابه المسمى
عورد الصادي في مولد الهادي وقد صح ان ابا لهب يخفف عنه
عذاب النار في مثل يوم الاثنين لاعتاقه ثويبة سرورا بميلاد
النبي صلى الله عليه وسلم ثم انشد ؎ اذا كان هذا كافرا
جاء ذمه وتبت يداه في الجحيم مخلدا اتى انه في يوم الاثنين دائما
يخفف عنه للسرور باحمدا فما الظن بالعبد الذي كل عمره
باحمد مسرور ومات موحدا انتهى واگر کسی زیاده تر طالب تفصیل و
تشریح این مبحث باشد رساله مذکوره را از اول تا آخر ملاحظه نماید که مولانا موصوف علیه الرحمة

سیرت شامی

در جواب فاکهانی و نیز بجواب ابن الحاج دقیقه از دقائق حل شبهات ما مرعی نگذاشته اند و علامه محمد بن یوسف شامی رحمة الله علیه در سبل الهدی الرشاد فی سیرة خیر العباد که مشهور بسیرت شامی ست انچه در اثبات عمل مولد شریف رقم زده اند قدری از ان هم بحیازهٔ التقاط میرسد

الباب الثانی عشر

فی اقاویل العلماء فی عمل المولد الشریف واجتماع الناس له وما يحمد من ذلك وما يذم

قال الحافظ ابو الخير السخاوي في فتاواه عمل المولد الشريف لم ينقل عن احد من السلف الصالح في القرون الثلثة الفاضلة وانما حدث بعدها ثم لا زال اهل الاسلام في سائر الاقطار والمدن الكبار يحتفلون في شهر مولده صلى الله عليه وسلم بعمل الولائم البديعة المشتملة على الامور البهجة الرفيعة ويتصدقون في لياليه بانواع الصدقات ويظهرون السرور ويزيدون في المبرات ويعتنون بقراءة مولده الكريم ويظهر عليهم من بركاته فضل عظيم وقال الامام الحافظ ابو الخير ابن الجزري شيخ القراء من خواصه انه امان في ذلك العام وبشرى عاجلة بنيل البغية والمرام قلت واول من احدث ذلك من الملوك صاحب اربل الملك المظفر ابو سعيد كوكري بن زين الدين احد الملوك الامجاد والكبراء الاجواد وقال الحافظ عماد الدين بن كثير في تاريخه كان صاحب اربل يعمل المولد الشريف في

ربيع الاول ويحتفل به احتفالا هائلا وقد صنف الشيخ ابو الخطاب بن دحية له

كتابا في المولد سماه التنوير في مولد البشير النذير وجازاه بالف دينار وقد اثنى عليه

الائمة منهم الحافظ ابو شامة شيخ النووي في كتابه الباعث على انكار البدع والحوادث

وقال مثل هذا الحسن يندب اليه ويشكر فاعله ويثنى عليه قال ابن الجوزي

ولو لم يكن في ذلك الا ارغام الشيطان وادغام اهل الايمان وقال العلامة

ابن طغربك في الدر المنتظم قد عمل المحبون للنبي صلى الله عليه وسلم فرحا بمولده الولائم

فمن ذلك ما عمله بالقاهرة المعزية من الولائم الكبار الشيخ ابو الحسن المعروف

بابن قفل شيخ شيخنا ابي عبد الله محمد بن النعمان وعمل ذلك قبله جمال الدين العجمي

الهمذاني وممن عمل ذلك على قدر وسعه يوسف الحجار بمصر وقد رأى النبي صلى الله عليه

وسلم وهو يحرض يوسف المذكور على ذلك قال وسمعت ذلك من يوسف بن علي

بن زريق الشامي الاصل المصري المولد الحجار بمصر في منزله بها حيث يعمل

مولد رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم

في المنام منذ عشرين سنة وكان لي اخ في الله تعالى يقال له الشيخ ابو بكر الحجار

فرأيت كأنني وابا بكر هذا بين يدي النبي صلى الله عليه وسلم جالسين فامسك ابو بكر

لحية نفسه وفرقها نصفين وذكر للنبي صلى الله عليه وسلم كلاما لم افهمه

فقال النبي صلى الله عليه وسلم مجيبا له لولا هذا لكانت هذه في النار وارالي وقال
لا اضرك وكانت بيده قضيب فقلت لاي شيء يا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال حتى لا يبطل
المولد ولا السنن قال يوسف فعملته منذ عشرين سنة الى الان قال وسمعت يوسف
المذكور يقول سمعت اخي ابي بكر الحجاز يقول سمعت منصور البشار يقول
رايت النبي صلى الله عليه وسلم في المنام يقول لي قل له لا يبطله يعني المولد ما
عليك ممن اكل وممن لم ياكل قال وسمعت شيخنا ابا عبد الله بن ابي محمد النعمان
يقول سمعت الشيخ ابا موسى الزرهوني يقول رايت النبي صلى الله عليه وسلم في
النوم فذكرت له ما يقوله الفقهاء في عمل الولائم في المولد فقال النبي صلى الله
عليه وسلم من فرح بنا فرحنا به وقال الشيخ الامام العلامة ناصر الدين المبارك
الشهير بابن البطاح في فتوى بخطه اذا انفق المنفق تلك الليلة وجمع جمعا
اطعمهم ما يجوز واسمعهم ما يجوز سماعه ودفع للمسمع المشوق للآخرة
ملبوسا كل ذلك سرورا بمولده صلى الله عليه وسلم فجميع ذلك جائز ويثاب
فاعله اذا احسن القصد وقال الشيخ الامام جمال الدين عبد الرحمن بن عبد الملك
مولد رسول الله صلى الله عليه وسلم مبجل مكرم قدس يوم ولادته وشرف
وعظم وكان وجوده سبب النجاة لمن تبعه وتقليل حظ جهنم ممن اعد لها

الفرح بولادته صلى الله عليه وسلم وتمت بركاته على من اهتدى به

فشابه هذا اليوم يوم الجمعة من حيث ان يوم الجمعة لا تسعر فيه

جهنم هكذا ورد عنه صلى الله عليه وسلم فمن المناسب اظهار السرور

وانفاق الميسور واجابة من دعاه رب الوليمة بالحضور وقال الامام العلامة

ظهير الدين بن جعفر هي بدعة حسنة اذا قصد فاعلها جمع الصالحين

والصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم واطعام الطعام للفقراء والمساكين

وهذا القدر يثاب عليه بهذا الشرط في كل وقت وقال الشيخ نصير الدين

الطبا ليس هذا من السنن ولكن اذا انفق في هذا اليوم واظهر السرور

فرحا بدخول النبي صلى الله عليه وسلم في الوجود واتخذ السماع الخالي من

المردان وانشاد ما يثير نار الشهوة من العشقيات والمشوقات للشهوات

الدنيوية واما انشاد ما يشوق الى الآخرة ويزهد في الدنيا فهذا اجتماع

حسن يثاب قاصد ذلك وفاعله عليه الا ان سوال الناس ما في ايديهم

بذلك فقط بدون ضرورة وحاجة سوال مكروه واجتماع الصلحاء

فقط ليأكلوا ذلك الطعام ويذكرون الله تعالى ويصلون على رسوله

صلى الله عليه وسلم يضاعف القربات والمثوبات وقال الامام الحافظ

ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعيل المعروف بابي شامة في كتاب الباعث
على انكار البدع والحوادث قال الربيع قال الشافعي رحمه الله تعالى المحدثات
من الامور ضربان احدهما ما احدث مما يخالف كتابا او سنة او اثرا او
اجماعا فهذه البدعة هي الضلالة والثاني ما احدث من الخير لا خلاف فيه لاحد من
هذا فهي محدثة غير مذمومة قال عمر رضي الله عنه في قيام رمضان
نعمت البدعة هذه يعني انها محدثة لم تكن واذا كانت فليس فيها رد لما
مضى فالبدع الحسنة متفق على جواز فعلها والاستحباب لها ورجاء الثواب
لمن حسنت نيته فيها وهي كل مبتدع موافق لقواعد الشريعة غير مخالف
لشيء منها ولا يلزم من فعله محذور شرعي وذلك نحو بناء المنائر والربط
والمدارس وخانات السبيل وغير ذلك من انواع البر التي لم تعهد في الصدر الاول
فانه موافق لما جاءت به السنة من اصطناع المعروف والمعاونة على البر
والتقوى ومن احسن البدع ما ابتدع في زماننا هذا من هذا القبيل ما كان
يفعل بمدينة اربل كل عام في اليوم الموافق ليوم مولد النبي صلى الله عليه
وسلم من الصدقات والمعروف واظهار الزينة والسرور فان ذلك مع ما فيه
من الاحسان الى الفقراء مشعر بمحبة النبي صلى الله عليه وسلم وتعظيمه

[illegible] ان اول من [illegible] معاوية بن ابي سفيان ١٢

واجلالا له في قلبه وشكر الله تعالى على ما من به من ايجاد رسوله الذي هو
رحمة للعالمين صلى الله عليه وسلم وكان اول من فعل بالموصل عمر بن محمد
الملاء احد الصالحين المشهورين وبه اقتدى في ذلك صاحب اربل وغيره
رحمهم الله تعالى وقال الشيخ الامام العلامة صدر الدين موهوب
بن عمر الجزري الشافعي هذه بدعة لا بأس بها ولا تكره البدع الا اذا راغمت
السنة واما اذا لم تراغمها فلا تكره ويثاب الانسان بحسب قصده في اظهار
السرور والفرح بمولد النبي صلى الله عليه وسلم وقال شيخنا في فتاواه
يعني السيوطي ١٢
ان اصل المولد الذي هو اجتماع الناس وقراءة ما تيسر من القران ورواية
الاخبار الواردة في مبدأ امر النبي صلى الله عليه وسلم وما وقع فيه من الايات
ثم يمد لهم سماط يأكلون منه وينصرفون من غير زيادة على ذلك من البدع الحسنة
التي يثاب عليها صاحبها لما فيه من تعظيم قدر النبي صلى الله عليه وسلم
واظهار الفرح والاستبشار بمولده الشريف وقال قد ظهر لي تخريجه على
اصل غير الذي ذكره الحافظ وهو ما رواه البيهقي عن انس رضي الله عنه
ان النبي صلى الله عليه وسلم عق عن نفسه بعد النبوة مع انه قد كان جده
عبد المطلب عق عنه في سابع ولادته والعقيقة لا تعاد مرة ثانية

خلاصهٔ قول صاحب سیرت شامی

فیحمل ذلك على ان الذی فعله صلی الله علیه وسلم فعله اظهار اللشكر
على ایجاد الله تعالی اياه رحمة للعالمین وتشویقا لامته كما كان یصلی
على نفسه لذلك فیستحب لنا ایضا اظهار الشكر بمولده بالاجتماع
والاطعام وغیر ذلك من وجوه القربات والمثوبات وقال فی شرح سنن
ابن ماجه الصواب انه من البدع الحسنة المندوبة اذا خلی عن المنكرات
شرعًا انتهی ما اردنا ایراده من السیرة الشامیة بعد ازین جناب صاحب
سیر مذکوره کلام فاضل فاکهانی وابن الحاج بارد وتنقیح آن از شیخ خود یعنی مولانا
جلال الدین سیوطی علیه الرحمه بمعرض نقل آورده چون خلاصهٔ این قال ومقال در اول
حال از اصل رسالهٔ شیخ ممدوح طرهٔ روی بیاض کردید وافتتاح کلام بنقل کلمات
علمای اعلام حلهٔ تصدیر پوشید این کلمکل بابعضی از روایات که از اصل رسالهٔ منتشر
بدل بتحلل گردید درین مقام فرو گذاشته شدند تا کار تکرار را طائل نکشد و فذلکهٔ کلام
اینست که بعد از انکه شیخ الشیوخ سیوطی با وجود اقتصار واختصار عمل مولد شریف را
چنانکه باید بذروهٔ ثبوت رسانید صاحب سیرت شامی بنقل اقوال علمای اعلام در
صدد تایید وتشیید آن کردید ممدوح را از مذموم امتیازی بخشید پس آنچه در تنقیح
کلام از حافظ ابو الخیر سخاوی نقل کرده که عمل مولد اگرچه منقول از سلف صالحین در قرون

ثلثه نشد لیکن معمول اہل اسلام در سائر اقطار و مدن کبار ہست که در ماه مبارک
ربیع الاوّل باہتمام محافل و اجتماع مردم و عمل ولائم بدیعه مشتمل بر انوار بهیجه رفیعه و
ایثار خیرات در شبهای بابرکات بانواع صدقات و اظهار سرور و زیادت
در مبرات و قرأت مولد شریف جمله اصاغر و اکابر مظهر حسنات و مهبط فضل عمیم
خداوند کریم بوده اند ازین تقریر دلپذیر صاف متراود که حدوث امر خیر که موجب
ثواب باشد منحصر در قرون ثلثه نیست بلکه بعد آن قرون فاضله هم حدوث
حسن که آنرا بدعت حسنه نامیده اند موجب حسنات و برکات و مقبول و متوارث
از اکابر و ثقات ہست و مؤید منست آنچه از حافظ ابوالخیر ابن جزری منقولست
که از خواص عمل مولد ہست که تا یکسال امان از حوادث زمان و بشارت بهر حاجت
به نیل مقصد و مرام ہست و چون صاحب اربل موافق تقریر ابن کثیر در طریق ایجاد
عمل مولد بیشتر از همگی قدم نهاده و شیخ ابوالخطاب ابن دحیه به تصنیف مولد مسمی بالتنویر
فی مولد البشیر النذیر داد تحقیق داده حافظ ابوشامه شیخ امام نووی در مدح و ستایش
و استحسان این عمل خیر زبان کشاده و ابن جوزی آنرا ارغام شیطان و ادغام
اہل ایمان گفته و علامه ابن ظغرلبک در در منتظم گوہر تحقیق در سلک بیان باین طور سفته
که محبان نبی صلی الله علیه وسلم برای فرح و سرور مولد آنحضرت علیه الصلوة والتحیة عمل

عمل و لائم نموده اند و از انجمله شیخ ابو الحسن المعروف بابن فضل ولائم
کبار بعمل آورده و قبل از وی جمال الدین عجمی همدانی قدم درین کار
فشرده و از آن جمله است عمل یوسف حجار بمصر که خیال برتبه قبول رسید که آن حضرت
علیه الصلوة و السلام را بخواب دید که تحریض برین عمل خیر میفرمایند و بعد ازین دیگر علمای
صالح که مروی نیست موجب تائید بر تائید برای مقبولیت عمل مولد شریف است
و قول علامه ابن بطاح در فتوی بخط خاص خود در جواز و ثواب این عمل و جمع و
اطعام آنها بشرط حسن قصد و اظهار فرح و سرور بمولد سرور عالم صلی الله علیه و سلم
و احتراز از امور منهیه نیز مؤید این عمل معمول است و علی هذا القیاس قول امام جمال الدین
عبد الرحمن که مشعر به تجلیل و تکریم و تقدیس روز ولادت آنحضرت صلی الله علیه و سلم بودن و
وجود با جود وی مبدأ سبب نجات و تمامی برکات و مشابهت این روز بمبارک
عدم تسعیر جهنم بار و ترجیه و اظهار سرور و اتفاق بمیسور و اجابت دعوت صاحب ولیمه
برای حضور است و قول امام علامه ظهیر الدین بن جعفر خود مناوی آنست که این
عمل مولد بدعت حسنه است و موجب ثواب اگر مقرون بامور محموده و خالی از
ذمائم منهیه باشد و اشارت بامثال این شروط است آنچه صاحب کتاب عنوان
باب بقول خود ما یحمد و ما یذم نموده و از انجاست قول شیخ نصیر الدین که اتفاق

دران

دریں وقت و اظهار سرور بفرح دخول آنحضرت صلی الله علیه وسلم در وجود و اتخاذ
سماع خالی از منکرات شرعیه و انشاد امور شوقیه آخرت این اجتماع حسن موجب
ثواب قاصد و عامل آنست بعد ازین انچه از امام حافظ ابو محمد عبد الرحمن المعروف بابو شامه
منقولست دلیل قاطع و برهان ساطع برای دفع انکار منکرین ست که از تصریح امام شافعی
علیه الرحمه نیز تقسیم بدعت بحسنه و سیئه ثابت و متحقق و بعد ازین انچه گفته که از احسن عادات
انچه در مدینه اربل هر سال موافق روز ولادت آنحضرت صلی الله علیه وسلم از صدقات
و اظهار زینت و سرور و احسان بافقرا معمول و مرسوم است که این همه مشعر محبت
آنحضرت علیه الصلوة والتحیه و تعظیم و تکریم در دل فاعل و تادیه شکر ایجاد رسول
مقبول صلی الله علیه وسلم ست و اول کسی که ابتدا باین فعل در موصل کرد شیخ عمر بن محمد
که یکی از صلحای مشهور بوده و صاحب اربل و غیر آن اقتدا درین فعل باین بزرگ نموده اند
باید دانست که این قول مشعر بانست که ابتدای این عمل از شیخ عمر بن محمد ست در
موصل و صاحب اربل و غیر آن مقتدی باین شیخ بوده اند و از کلام دیگر اجله علماء مثل
مولانا جلال الدین سیوطی چنانکه تصریح کرده است چنان مستفاد میشود که بادی این فعل
حسن صاحب اربل ملک مظفر ست که شیخ وقت ابو الخطاب بن دحیه تصنیف
مجلد در بیان مولد برای او فرموده و آن سلطان بان مجلد وی آن هزار دینار انعام

ممدوح انعام نموده بلکه خود در کلامِ صاحب سیرت تهافت و تعارض صریح
موجود هست که اوّل خودش نوشته که اوّل کسی که احداث این عمل از ملوک
کرد صاحب اربل هست و بعد ازان گفته که فاعل اوّل این فعل در موصل عمر بن
محمد هست و صاحب اربل و غیر آن مقتدی بشیخ ممدوح بوده اند و جواب این شبهه
آنست که مراد از اولیت صاحب اربل درین عمل خیر اولیت اضافی بنسبت
بملوک ست یعنی در سلاطین آن اوّل کسی که ابتدا باین عمل کرد صاحب اربل است
و مراد از اولیت این فعل در موصل که فاعل آن عمر بن محمد هست اولیت حقیقی پس اقتدای
صاحب اربل و غیر آن از ملوک و دیگر عوام و خواص بشیخ ممدوح صحیح و درست ست
و لهذا در بیان استنباط قول اوّل رساله سیوطی که مبدء کلام ست یعنی فاوّل من
احدث فعل ذلک مقید بقید ملوک و سلاطین کرده شد و قید ملوک در عبارت اول
صاحب سیرت خود موجود هست و آنچه از شیخ امام علامه صدر الدین منقول است
نیز مفید بآنست که این عملِ مولد اگرچه بدعت ست لیکن بدعت حسنه که مشتمل بر محاسن
و خالی از ضد آنها هست بعد ازین نقل فتوای شیخ خود و بیان تخریج اصل دیگر روایت
بیهقی از انس در خصوص تکرار عقیقه و نقل عبارت شرح سنن ابن ماجه مصرّح بآنکه
عمل مولد از بدع حسنه هست بشرطیکه خالی از منکرات شرعیه باشد بوضعیکه شنیده

ارکان استحسان و استحباب عمل مولد است محتاج بیان نیست بالجمله از
تصریح صاحب سیرت شامی که اقوال علمای سلف صالحین را در بیان عمل مولد
جمع نموده با وج تحقیق فائز که حافظ ابو الخیر سخاوی و حافظ ابو الخیر ابن جزری و حافظ
ابو شامه و علامه ابن طغرل صاحب در منتظم و شیخ ابن فضل و یوسف حجار و علامه ابن
البطاح و امام جمال الدین و امام ظهیر الدین و شیخ نصیر الدین و امام حافظ ابو محمد و
شیخ عمر موصلی و ملک عالم عادل صاحب اربل و امام علامه صدر الدین و علامه
جلال الدین سیوطی و صاحب فتوی و شارح سنن ابن ماجه این جمله سلف صالحین
قائل باستحسان و استحباب عمل مولد شریف بوده اند و پوشیده نخواهد بود که صاحب
سیرت شامی در تحقیق فائز مرتبه ایست که منکرین عمل مولد هم تشبث بذیل کلامش نموده اند
پس این توضیح و تفصیل که فی الجمله شائبه از تکرار هم داشته است برای ارغام آناف
منکرین در کار است و رساله که از قلم شانت رقم مولانا علی بن سلطان محمد المشتهر
به ملا علی قاری در بیان مولد سرور عالم صلی الله علیه وسلم چکیده و لآلی شاهوار
فضائل با جواهر زواهر دلائل بسلک بیان کشیده سواد قدری از ان هم نضارت
افزای دیده نظارگیان می شود قال شیخ مشائخنا الامام العلامة البحر
الحبر الفهامة شمس الدین محمد السخاوی بلغه الله المقام العالی و کنت ممن

رسالة ملا علی قاری

تشرفت بادراك المولد في مكة المشرفة عدة سنين وتعرفت ما اشتمل
عليه من البركة المشار لبعضها بالتعيين تكررت زيارتي في محل
المولد المستفيض ونضوعت فكرتي ما هنالك من الفخر الطويل العريض
قال اصل عمل المولد الشريف لم ينقل عن احد من السلف الصالح في القرون
الثلثة الفاضلة وانما حدث بعدها بالمقاصد الحسنة والنية التي للاخلاص
شاملة ثم لا زال اهل الاسلام في سائر الاقطار والمدن العظام يحتفلون
في شهر مولده صلى الله عليه وسلم بعمل الولائم البديعة والمطاعم المشتملة
على الامور البهيجة الرفيعة ويتصدقون في لياليه بانواع الصدقات
ويظهرون المسرات ويزيدون في المبرات بل يعتنون بقراءة مولده الكريم و
يظهر عليهم من بركاته كل فضل عميم بحيث كان مما جرب كما
قال الامام الشمس ابن الجزري المقري المجرب من خواصه انه امان تام
في ذلك العام وبشرى تعجل بنيل ما ينبغي ويرام قال اكثرهم بذلك
عناية اهل المصر والشام ولسلطان مصر في تلك الليلة من العام
اعظم مقام قال ولقد حضرت في سنة خمس وثمانين وسبعمائة
ليلة المولد عند الملك الظاهر برقوق رحمه الله بقلعة الجبل

فرايت ما هالني وسرني وما ساءني حزرت ما انفق في تلك الليلة
على القراء والحاضرين من الوعاظ والمنشدين وغيرهم من الاتباع
والغلمان والخدام المترددين بنحو عشرة الاف مثقال من الذهب
العين بالحدس المصيب لا المين ما بين خلع ومطعوم ومشروب
ومشموم وشموع وغيرها مما يستقيم به الضلوع وعددت ذلك
خمسا وعشرين جوقة من القراء الصيتين المرجو كونهم مثبتين ولم
يزل احد منهم الا بنحو عشرين خلعة من السلطان ومن الامراء
الاعيان قال السخاوي قلت ولم يزل ملوك مصر خدام الحرمين الشريفين
ممن وفقهم الله لهدم كثير من المناكير والشين ونظروا في الرعية
كالوالد لولده وشهروا انفسهم بالعدل فاسعفهم الله بجنده
ومدده كالملك السعيد الشهيد الطاهر المصدق ابي سعيد جقمق
يعتنون به ويتوجهون بطريق سببه بحيث ان نفقت جوق القراء في
ايامه بتسعين للزيادة على الثلاثين فذكروا بكل جميل وكفوا من المهمات
كل عريض طويل واما ملوك الاندلس والغرب فلهم فيه ليلة تسير بها
الركبان يجتمع فيها ائمة العلماء الاعيان ممن يليهم من كل

مكان وتعلو هنا بين اهل الكفر كلمة الايمان واظن اهل الروم
لا يتخلفون عن ذلك اقتفاء بغيرهم من الملوك فيما هنالك وبلاد الهند
تزيد على غيرها بكثير كما اعلمنيه بعض اولى النقل والتحرير قلت
واما العجم فمن حين دخل هذا الشهر المعظم والزمان المكرم لاهلها
مجالس فخام من انواع الطعام للقراء الكرام والعلماء العظام و
الفقراء من الخاص والعام وقراءة الختمات والتلاوات المتواليات
والانشادات المتعاليات واجناس المبرات والخيرات وانواع السرور وصنوف
الحبور حتى بعض العجائز من غزلهن ونسجهن يجمعن الاكابر والاعيان
ويضيفونهن ما يقدرن عليه في ذلك الزمان ومن تعظيم مشايخهم
وعلمائهم هذا المولد المعظم والمجلس المكرم انه لا يأباه احد من حضوره
رجاء ادراك نوره وسروره وقد وقع لشيخ مشايخنا مولانا زين الدين
المحمود البهرتاني النقشبندي قدس سره العلي انه اراد سلطان الزمان
وخاقان الدوران همايون بادشاه تغمده الله تعالى واحسن مثواه ان
يجتمع به ويحصل له المراد والمدد بسببه فأباه الشيخ وامتنع ايضاً
ان يأتيه السلطان استغناء بفضل الرحمن فألح السلطان على

وزيره بيرم خان بانه لا بد من تدبير الاجتماع في المكان ولو في قليل من
الزمان فسمع الوزير ان الشيخ لا يحضر في دعوة من هناء وعزاء الا في مولد
النبي صلى الله عليه وسلم تعظيما لذلك المقام فانهى الى السلطان
فامره بتهيئة اسباب الملوكانية من انواع الاطعمة والاشربة ومما يتشرف به
ويبخر في المجالس العلية ونادى الاكابر والاعالي فحضر الشيخ مع بعض الموالي فاخذ
السلطان الابريق بيد الادب ومعاونة التوفيق والوزير اخذ الطست
من تحت امره رجاء لطفه ونظره وغسلا يد الشيخ المكرم وحصل لهما
ببركة تواضعهما لله ولرسوله صلى الله عليه وسلم المقام المعظم والجاه
المفخم قال السخاوي واما اهل مكة معدن الخير والبركة فيتوجهون
الى المكان المتواتر بين الناس انه محل مولده وهو في سوق الليل رجاء
بلوغ كل منهم بذلك لمقصده ومزيد اهتمامهم به على يوم العيد حتى
قل ان يتخلف عنه احد من صالح وطالح ومقل وسعيد سيما الشريف
صاحب الحجاز بدون توارد المجاز قال ولاهل المدينة كثرهم الله تعالى
به احتفال وعلى فعله اقبال وكان الملك المظفر صاحب اربل رحمه الله
بذلك فيها اتم العناية واهتماما بشانه جاوز الغاية اثنى عليه به

العلامة ابو شامة احد شيوخ النووى الفائق فى الاستقامة في
كتابه الباعث على انكار البدع والحوادث فقال مثل هذا
الحسن يندب اليه ويشكر فاعله ويثنى عليه زاد ابن الجزري ولو لم
يكن في ذلك الا ارغام الشيطان وسرور اهل الايمان قال يعني ابن
الجزري واذا كان اهل الصليب اتخذوا ليلة مولد نبيهم عيدا
الاكبر فاهل الاسلام اولى بالتكريم واجدر قلت لما كان يرد عليه انا
ماموون بمخالفة اهل الكتاب ولم يظهر من الشيخ لهذا السوال جواب
قال السخاوى على سبيل الاضراب بل خرج شيخ مشايخ الاسلام خاتمة ائمة
الاعلام ابو الفضل بن حجر الاستاذ المعتبر تغمده الله تعالى برحمته واسكنه
فسيح جنته فعله على اصل ثابت امام يميل الى الاستناد اليه كل حبر
وهمام وهو ما ثبت فى الصحيحين من ان النبى صلى الله عليه وسلم قدم المدينه
فوجد اليهود يصومون يوم عاشورا فسالهم فقالوا هو يوم اغرق الله
سبحانه وتعالى فيه فرعون ونجا موسى عليه السلام فنحن نصوم شكرا لله
عز وجل فقال صلى الله عليه وسلم فانا احق بموسى منكم فصامه وامر بصيامه
وقال ان عشت الى قابل الحديث قال اى الشيخ فيستفاد منه فعل

لاصومن التاسع اه كما قال عليه السلام والصلوة ١٢

الشكر لله تعالى على ما من به في يوم معين من اسداء نعمة
او دفع نقمة ويعاد ذلك في نظير ذلك اليوم من كل سنة
والشكر لله تعالى يحصل بانواع العبادة كالصلوة والصيام والتلاوة
واي نعمة اعظم من نعمة بروز هذا النبي نبي الرحمة صلى الله عليه وسلم
قلت وفي قوله تعالى لقد جاءكم رسول اشعار بذلك وايماء الى التعظيم
وقت مجيئه لما هنالك قال وعلى هذا فينبغي ان يقتصر فيه على
ما يفهم الشكر لله تعالى من نحو ما ذكر واما ما يتبعه من السماع واللهو
وغيرهما فينبغي ان يقال ما كان من ذلك مباحا بحيث يعين السرور بذلك
اليوم فلا باس بالحاقه وما كان حراما او مكروها فيمنع وكذا ما كان خلاف الاولى
بل يحسن في ايام الشهر كلها ولياليه يعني كما جاء عن ابن جماعة تمنيه فقد
اتصل بنا ان الزاهد القدوة المعمر ابا اسحق بن عبد الرحمن بن ابراهيم
بن جماعة لما كان بالمدينة النبوية على ساكنها افضل الصلوة واكمل
التحية كان يعمل طعاما في مولد النبي ويطعم الناس ويقول لو تمكنت
عملت بطول الشهر كل يوم مولدا قلت وانا لما عجزت عن الضيافة
الصورية كتبت هذه الاوراق لتصير ضيافة معنوية نورانية مستمرة

على صفحات الدهر غير مختصة بالسنة والشهر مسمية بالمورد الروي في مولد النبوي انتهى ملخص ما اردنا تلخيصه وخاتمه كه در آخر اين رساله محرره مؤلف مرحوم مسطور است نيست حرره مؤلفه الراجي كرم ربه الكريم وشفاعة رسوله العظيم علي بن سلطان محمد الهروي المقيم بالحرم الشريف المحترم عاملهما الله بلطفه الخفي وكرمه الوفي في شهر ربيع الاول مولد النبي الاكمل عام سبع بعد الالف من الهجرة النبوية على صاحبها الاف الصلوة والوف التحية والحمد لله رب العالمين پس از تحرير و تقرير اين رساله معتمده هم ثابت و متحقق كه عمل مولد شريف مقبول و معمول سلف صالحين متوارث از قديم در اطراف و اقطار بلاد اهل اسلام است و سلاطين مصر و شام اهتمام تمام در عمل فرجام داشته اند و همچنان ملوك اندلس و عرب و اهل روم نيز مقتفي آثار آباء اكابر بوده همت برين امر حسن گماشته و بلاد هند علم زيادت درين باب بر ديگران بر افراشته اند اما عجم پس از هنگام دخول اين شهر معظم و زمان مكرم سر گرم انصرام مجالس فخام از انواع طعام براى قراى كرام و علماى عظام و فقرا از خاص و عام و قراءت ختمات و تلاوات متواليات و انشادات متعاليات و اجناس مبرات و خيرات و انواع سرور و اصناف حبور مى باشند حتى كه زنان عجوزه

خلاصه رساله
ملا علی قاری
۱۴

از تار و پود غزل شیخ خود ها بافیده. جمیع اکابر و اعیان ضیافت این ارکان عالیشان

وتعظیم و تکریم مشایخ و علمای عالیمقام دران زمان سعادت اقتران میپردازند و تعظیم

وتبجیل این مولد معظم و مجلس مکرم بجائی رسید که احدی از اصاغر و اکابر از حضور

درین مجلس زبان بانکار نمیگشاد و برای ادراک نور و سرورش دعوت این مجلس را بشرف و حشم

قبول می نهاد و از شواهد این دعوی قصه شیخ المشایخ مولانا زین الدین نقشبندی

قدس سره شنیدنیست که از عادات این شیخ وقت بود که از خانقاه خودش پا

بدر نمیگذاشت و گاهی جای خود بمجلس عماید و امرا کرم نداشت چنانکه سلطان زمان

وخاقان دوران همایون پادشاه که عظمت و جبروتش مسطور در کتب تاریخیست خواست

که شیخ ممدوح را تکلیفی برای ملاقات تا بارگاه خودش دهد چون شیخ سر [illegible]

خودش بخدمت حاضر شود ازین هم شیخ براه اعراض رفته عرض پادشاه را جا

بمعرض قبول نداد چون جاذبه ملاقات شیخ پادشاه را از جا برده بود نتوانست که از

حصول این تمنا همدوش حرمان ماند ناچار بوزیر خودش بیرم خان [illegible]

که به تدبیری اجتماع با خدمت شیخ حاصل شود اگرچه زمان قلیلی اتفاق افتاد چون

قرع صماخ وزیر مذکور کرده بود که شیخ دعوت کسی از [illegible] هرگز

از مقام خود حرکت نمیکند مگر اینکه دعوت مجلس مولد مکرم ختم المرسلین صلی الله علیه و آله وسلم

دعوت مردم از تنها ... خالی از ریا و سمعه و ... نبوده باشد

باشد پس بنا بر تعظیم و تکریم این مجلس شریف البته حاضر میشود بادشاه بمجرد دریافت

این حال خیر مآل امر فرمود که کارپردازان تهیهٔ اسباب ملوکانه از انواع اطعمه و

اشربه و دیگر امور شاهانه پرداختند همین که در اندک فرصت مجلس مبارک میلاد شریف

ترتیب یافته خبر دعوت چنین مجلس مکرم از طرف بادشاه بگوش حق نیوش شیخ وقت

رسید بالفور حضرت شیخ با موالی و خدام خودشان حاضر مجلس مکرم گردید بادشاه

با سائر عمائد و اهالی دربار باستقبال شیخ و تعظیم و تکریم چندان پرداخت که شاه

اریق و وزیر سلطنت بدست ادب گرفته چنانکه باید دقیقه از دقائق محافظت

رتبهٔ شیخ نامرعی نگذاشت بعد ازین انچه در رسالهٔ معلومه حال اهل مکه و مدینه

از سخاوی منقول است ملاحظه کردنیست که وضیع و شریف بقعهٔ متبرکه مکهٔ معظمه

که معدن خیر و برکت است حاضر مکان منیف یعنی محل مولد شریف می‌شوند و

درین حضور سراسر نور و سرور مزید اهتمام هر روز عید میکنند اما اهل مدینهٔ منوره

پس احتفال این بزرگان و اقبال این سکنهٔ عالیشان خارج از حد حصر و عد

و بیانست و ملک مظفر صاحب اربل را قسمیکه اعتنا و اهتمام باین امر مهام بوده

منتها و از غایت و معلوم از سابق بنهایت است که علامهٔ ابوشامه که یکی از

شیوخ امام نووی است در کتاب الباعث علی انکار البدع والحوادث بزبان

له

شیخ عبدالحق دهلوی

در بیان اختلاف تاریخ

[illegible]

بمدح وثنای او گشاده فاعل این فعل حسن را مشکور و لائق حمد و ثنا قرار داده

و بیان زیادت ابن جزری که این فعل را محصور در ارغام شیطان و سرور اهل ایمان

نموده زیاده بیان هست وانچه از جزری و اضراب سخاوی و تخریج اصل اصیل

برای عمل مولد که از شیخ ابن حجر بشهادت صحیحین از قصه بعثت و در

خصوص صوم عاشورا و اختیار آنحضرت علیه الصلوة والتحیة این صوم را برای

تادیه شکر و ارشاد اعجاز نمایاد که فَاَنَا اَحَقُّ بِمُوسیٰ مِنْکُمْ و اعادهٔ شکر این نعمت

در نظیر این روز در هر سال و نبودن هیچیک نعمتی بزرگتر از نعمت میلاد نبی که

نبی الرحمة هست صلی الله علیه وسلم و بودن در کریمه لَقَدْ جَاءَکُمْ رَسُوْلٌ

مِنْ اَنْفُسِکُمْ ایمائی بسوی تعظیم وقت مجیء و اجازت برای سماع مباح تا معین

سرور در ان روز مبارک باشد و تمنای ابو اسحاق برای عمل مولد هر روز در

تمامی شهر ربیع الاول و اطعام طعام برای خواص و عوام تا مدت ماه مکرم و

اظهار عجز قاری مؤلف رساله از ضیافت صوری و تحریر این رساله برای ضیافت

معنوی بر سبیل استمرار و دوام غیر مختص با شهور و ایام در این رساله قاری

الطاف باری مرقوم هست ارباب نظر و اصحاب فکر را همه مشهود و معلوم و

التقاطی که از رساله مولانا جلال الدین سیوطی و سیرت شامی و رساله ملا علی قاری

سرمه دیده تحریر شد اثبات عمل مولد شریف را محصور و مقصور نباید انگاشت

که بسیاری از اکابر و اعلام در تحقیق این مبحث و اثبات این مقصد و مرام تحریر و

تقریر محرر رسته‌اند و جامع برکات شرح اند از انجمله است قسطلانی که بعد نقل

اختلاف در یوم و شهر و تاریخ ولادت باسعادت در مواهب لدنیه نوشته

والمشهور انه ولد یوم الاثنین ثانی عشر ربیع الاول واذا كان يوم الجمعة

الذي خلق فيه آدم عليه السلام مخصص بساعة لا يصادفها عبد مسلم

فسأل الله فيها خيرا الا اعطاه اياه فما بالك بالساعة التي ولد

فيها سيد المرسلين صلى الله عليه وسلم ولم يجعل الله في يوم الاثنين

يوم مولده من التكليف بالعبادات ما جعل في يوم الجمعة

التي خلق فيها آدم من الجمعة والخطبة وغير ذلك اكراما لنبيه صلى الله عليه وسلم

بالتخفيف عن امته بسبب عنايته وجوده قال الله تعالى وما ارسلناك

الا رحمة للعالمين ومن جملة ذلك عدم التكليف عن قتادة الانصاري

انه صلى الله عليه وسلم سئل عن صيام يوم الاثنين قال ذلك يوم

ولدت فيه وانزلت علي فيه النبوة رواه مسلم وفي المسند عن ابن

عباس رضي الله عنهما قال ولد صلى الله عليه وسلم يوم الاثنين واستنبئ

قسطلانی

[illegible] قدره في كلام [illegible] البلغاء ١٢

ع لاحمد في المسند [illegible] عن ابن عباس [illegible] ولد النبي يوم الاثنين واستنبئ يوم الاثنين وخرج مهاجرا [illegible] يوم الاثنين و[illegible] الى المدينة يوم الاثنين وفتح [illegible] قدم المدينة يوم الاثنين ونزل سورة المائدة يوم الاثنين اليوم اكملت لكم دينكم [illegible] ١٢ للامام احمد بن حنبل [illegible] وفيه مخالفة [illegible]

ابن جوزی

یوم الاثنین وخرج هاجرا من مکة الی المدینه یوم الاثنین و دخل المدینة
یوم الاثنین و رفع الحجر یوم الاثنین انتهی وکذا فتح مکة و نزول سورة المائدة
یوم الاثنین انتهی وازآن جمله است انچه ابن جوزی محدث در آخر رساله مولد
شریف می نویسد وقد بسط الکلام فی ترغیب مولد النبی علیه الصلوٰة
والسلام قال فلا زال اهل الحرمین الشریفین والمصر والیمن والشام و
سائر بلاد العرب من المشرق والمغرب یحتفلون بمجلس مولد النبی صلی الله
علیه وسلم و یفرحون بقدوم هلال ربیع الاول و یغتسلون و یلبسون
بالثیاب الفاخرة و یتزینون بانواع الزینة و یتطیبون و یکتحلون و
یأتون بالسرور فی هذه الایام و یبذلون علی الناس بما کان عندهم
من المضروب و الاجناس و یهتمون اهتماما بلیغا علی السماع والقراءة
المولد النبی صلی الله علیه وسلم و ینالون بذلک اجرا جزیلا و فوزا عظیما
ومما جرب عن ذلک انه وجد فی تلک العام کثرة الخیر والبرکة مع السلامة
العافیة و سعة الرزق وازدیاد المال والاولاد والاحفاد و دوام الامن
والامان فی البلاد والامصار والسکون والقرار فی البیوت والدار ببرکة
مولد النبی صلی الله علیه وسلم وقد حکی انه کان رجل ببغداد وکان

يصنع في كل سنة مولد النبيّ وفي جيرانه يهودية منكرة متعصبة
فقالت متعجبة لزوجها ما بال جارنا المسلم يبذل مالاً جزيلاً وينفق مولاً
كثيراً ويتصدق على الفقراء والمساكين ويطعم بانواع الطعام في مثل هذا
الشهر فما حاله فقال لها زوجها لعله يزعم ان له نبيا ولد في هذا الشهر
فيصنع مولوداً له ويكون بذلك عنده فرحة وسرور بنبيّه صلى الله
عليه وسلم فانكرت اليهودية في ذلك واقبل عليها الليل فنامت اليهودية
فاذا برجل كثير الانوار وحوله جماعة من اصحابه فرأت وتعجبت وسئلت
من اصحابه من هذا الذي اراه اعز واكرم فيكم فقالوا محمد رسول الله
صلى الله عليه فقالت هل اذا كلمته يكلمني هو قالوا نعم فقصدت
اليه وتقدمت وسلمت عليه وقالت يا رسول الله صلى الله عليه وسلم
فقال لبيك يا امة الله فبكت اليهودية وقالت كيف تجيبني و
كيف تقول لي لبيك وانا على غير دينك فقال لها ما اجبت
الا علمت ان الله قد هداك ثم قالت مد يدك فاني اشهد ان لا اله
حتى اتابعك ١٢
الا الله وانك محمد رسول الله فانتبهت من النوم واستيقظت
ذي فرحة وسرور من هذه المنام التي رأت فيها سيد الانام

فعاهدت الله في رؤياها ان اصبحت تصدقت لرسول الله صلى الله عليه وسلم
بجميع ما املك من مالي واصنع مولداً له فلما اصبحت واردت ان تودي ما
عاهدت فرأت حينئذ زوجها كئيب فرحاً مبتشاً اعاز ما على بذل ماله فقالت
لزوجها مالي اراك في هذه الجهة الا من هذا فقال لها زوجها هذا لاجل
الذي اسلمت على يديه البارحة فقالت رحمك الله من اطلعك على هذا السر
المكنون فقال هو الذي اسلمت بعدك على يديه فقالت
الحمد لله الذي جمعني واياك على دين الاسلام وانقذني واياك من الشرك
والضلالة وجعلني واياك من امة محمد صلى الله عليه وسلم والحمد لله
رب العالمين انتهى ازين بيان ثابت است رجحان هم اجماع اهل حرمين شريفين
ومصر ويمن وشام وسائر بلاد عرب ومشرق ومغرب بر مجلس مولد شريف بقدوم ماه
ربيع الاول وبذل مال از نقد وجنس وحصول خير وبركت دران سال واضح ولائح
است واز انجمله است انچه ابو عبد الله بن الحاج كه متصلب تشدد او در منع محدثات
ومنكرات در عمل مولد شريف از رساله سيوطي ظاهر وباهر است ودر ذم انضمام سماع
عمل مولد مى نويسد ولا شك ان السماع في غير هذه الليلة فيه ما فيه فكيف
اذا انضم الى فضيلة هذا الشهر العظيم الذي فضله الله تعالى

وفضلنا فيه بهذا النبي الكريم فاله الطرب والسماع اى بنسبته

بينها وبين الشهر الكريم الذى من الله علينا فيه بسيد

المرسلين وكان يجب ان يزاد فيه من العبادة والخير شكرا للمولى على

ما اولانا فيه من هذه النعم العظيمة وان كان النبي صلى الله عليه وسلم

لم يزد فيه على غيره من الشهور شيئا من العبادات وما ذلك الا برحمته

صلى الله عليه وسلم لامته ورفقه بهم صلى الله عليه وسلم كان يترك

العمل خشية ان يفرض على امته رحمة منه بهم لكن اشار عليه الصلوة والسلام

الى فضيلة هذا الشهر العظيم بقوله للسائل الذي ساله عن صوم

يوم الاثنين ذلك يوم ولدت فيه فتشريف هذه اليوم يتضمن لتشريف

هذا الشهر الذي ولد فيه فينبغي ان يحترم حق الاحترام ويفضل بما

فضل الله به الاشهر الفاضلة وفضيلة الامكنة والازمنة بما خصها

الله من العبادات التي تفعل فيها لما قد علم ان الامكنة والازمنة لا تشرف لها

لذاتها وانما يحصل لها التشريف بما خصت به من المعاني فانظر الى ما خص الله

به هذا الشهر الشريف ويوم الاثنين الا ترى ان صوم هذا اليوم فيه فضل

عظيم لانه صلى الله عليه وسلم ولد فيه فعلى هذا ينبغي انه اذا دخل

كما قالت ... عائشة ... وشرح ... النبي ... في قيام ليالي رمضان ١٢

الشهر

الشهر الكريم ان يكرم ويعظم ويحترم بالاحترام اللائق به اتباعا

له صلى الله عليه وسلم في كونه يخص الاوقات الفاضلة بزيادة فعل

البر فيها وكثرة الخيرات فعلى هذا تعظيم الشهر الشريف انما يكون بزيادة

الاعمال الزاكيات فيه والصدقات الى غير ذلك من القربات انتهى و از انجمله

است آنچه قدوة متاخرين شيخ عبد الحق محدث دهلوي رساله ما ثبت من السنة في ايام السنة در ذكر

رضاع بعد نقل قصه ابو لهب و اعتاق ثويبه و تخفيف عذاب روز دوشنبه مطابق آنچه در رساله ملا علي قاري

منقول ست مينويسند و لا زال اهل الاسلام يحتفلون بشهر مولده صلى

الله عليه وسلم ويعملون الولائم ويتصدقون في لياليه بانواع الصدقات

ويظهرون السرور ويزيدون في المبرات ويعتنون بقراءة مولده الكريم

ويظهر عليهم من بركاته كل فضل عميم انتهى و از انجمله ست آنچه مولانا

جمال الدين المعروف بميرزا حسن علي محدث لكهنوي عليه الرحمه در خصوص

نوشته اند که محفل مولد شريف ابي جناب رسالتمآب صلى الله عليه وسلم البته

مستحسن ست بلكه مستحب و موجب ثواب لا مع از محفل مولد شريف در رساله

اثبات مولد از اكابر محدثين و علما از سلف و خلف انتظام ارند و شيخ جلال الدين

سيوطي از شرح نسائي و شيخ ابن حجر عسقلاني و شرح اربعين امام نووي

ما ثبت من السنة ۱۲

تصنیف مرزا حسن علی محدث

حکم باستحسان آن فرموده اند وامام نووی هم بهمین مطلب میل فرموده اند وقصه
مقرر ساختن آنحضرت صلی الله علیه وسلم حسان را برای دفع هجو وذم مشرکین از آنحضرت
صلی الله علیه وسلم در صحیحین مسطور است وبهمین جهت فرمودند اللهم اید
الحسان بروح القدس کذا فی الصحیحین ودر حدیث آمده است که فرمود
آنحضرت صلی الله علیه وسلم حضرت بلال را که ترک مکن روزه دوشنبه را زیرا که من
زائیده شده ام روز دوشنبه واین حدیث اصلست در جواز تعیین روز مولد ونیز
در حدیث وارد است عن ابن مسعود رضی الله عنه ما رآه المسلمون حسنا
فهو عند الله حسن اخرجه محمد فی الموطأ واختیار عمل مولد الشریف
از مدت پانصد سال کسری اند از علمای محدثین وفقهای عظام ومفتیان
کرام ومشائخ اهل سنت وجماعت ومتبعان سنت ومسلمین ترویج یافته و
سلاطین عادل را تائید ایشان کمر همت بسته ترویج آن منظور داشتند و
صرف اموال بسیار بران نموده اند وتا حال این عمل در دیار عرب از حرمین
شریفین ویمن وعراق وهند از اکابر علما ومشائخ کبرا وارباب ورع وتقوی
بملاحظه دلائل مسطوره در کتب ورسائل جاریست انتهی مختصر الطف وجزی
این تحریر ومقرر بنا بر نظر التعصب شده نخواهد بود که اگر بنظر انصاف ملاحظه ود

ایقدر قلیل حاوی تقاریر سلف کرام بلکه خلاصهٔ تحریر جلیل نحاریر عظام است
و ایما انکه بقصهٔ تقریر حسان بن ثابت بروایت صحیح نیست در صحیحین و دیگر صحاح نیز
موجود چنانچه در ترمذی این قصه بروایت حضرت عائشه رضی الله عنها مروی است
و حاصلش آنکه آنحضرت علیه الصلوة والتحیة وضع منبر در مسجد منیف برای حسان
نموده بودند و حسان بر آن منبر استاده شده بیان مفاخر آنحضرت صلی الله علیه وسلم و دفع مطاعن از آنحضرت
علیه الصلوة والسلام میکرد و بهمین جهت مورد این بیان از زبان رسالت ترجمان میگردید ان الله
یؤید حسان بروح القدس ما ینافح او یفاخر عن رسول الله صلی الله علیه
وسلم و در مشکوة هم موافق ترمذی حدیثی بروایت حضرت عائشه از صحیح بخاری
مرویست بالجمله این قصه هم از مؤیدات مطلوب است یعنی که حسان بر منبر استاده
شده ذکر مفاخر آن سرور کائنات علیه الوف من الصلوة والتسلیمات باین تعظیم و
تکریم میکرد و آنحضرت علیه الصلوة والسلام و صحابه کرام می‌شنیدند پس این قصه از
اصلی برای صحت و ثبوت استحباب و استحسان انعقاد مجلس میلاد شریف که عبارت
از بیان فضائل و معجزات سرور کائنات است صلی الله علیه وسلم باید انگاشت
و لهذا جناب محدث ممدوح بذکر آن قصه پرداخت و فذلکهٔ کلام درین مقام
که مستفاد از عبارات منقوله علمای اعلام است اینکه عمل مولد شریف

وتعیین ماه و روز برای آن بلا ارتیاب از امور مستحبه و مستحسنه بدعات حسنه
و موجب اجر جزیل و خیر نبیل است پس این شک نیست که شهر ربیع الاول و
همچنان روز دوشنبه بسبب شرف ولادت باسعادت آنحضرت علیه الصلوة والتحیة
واجب التعظیم و لائق الاحترام والتکریم است که تشریف و تکریم ظرف مکان و زمان
به تشریف و تکریم مظروف است ولهذا تعیین روزه دوشنبه که ثابت بقول
و فعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم است اصل مهم برای تعیین عمل مولد شریف و برای
صوم عاشورا و اعادهٔ عقیقه قرار داده اند اگر زیاده تر ازینها که بمعرض بیان آمد
سند عمل مولد شریف مطلوب است باید شنید و تائید سماوی ابدیه حق بین باید
که مولانا شیخ ابو الخطاب علیه الرحمة که قرعهٔ ابتدای تالیف رسالهٔ میلاد شریف
بنام نامی همین علامه افتاده در رسالهٔ خودش که مسمی به تنویر است مینویسند عن
ابن عباس رضی الله عنهما انه کان یحدث ذات یوم فی بیته
وقائع ولادته صلی الله علیه وسلم لقوم فیستبشرون ویحمدون الله
ویصلون علیه علیه السلام فاذا جاء النبی صلی الله علیه وسلم قال حلت
لکم شفاعتی و نیز در ان رساله از ابو درداء رضی الله عنه مرویست انه مر مع
النبی صلی الله علیه وسلم الی بیت عامر الانصاری وکان یعلم وقائع ولادته

علیه السلام لابنائه وعشیرته ویقول هذا الیوم هذا الیوم فتح
علیه الصلوة والسلام ان الله فتح لك ابواب الرحمة والملائکة
کلهم یستغفرون لك من فعل فعلك نجی نجاتك انتهی بحروفه
اکنون در منطوق صدق و وثوق این هر دو روایت بشارت ملاحظه رود که بانگ
بلند و ندای ارجمند منادی با صل جمیل ای بیان مولد نبیل در قرنیست که مصداق
خیر القرون قرنی بوده است و فعلیکه مستوجب حلت شفاعت آنحضرت علیه
الصلوة والتحیة و فتح ابواب رحمت و استغفار تمام ملائکه و نجات از عذاب دنیا و
آخرت برای فاعل خود شده باشد چه جای اباحت و استحباب اگر بوجوبش قائل
شوند و آنرا واجب شمارند چنانچه بعضی از اکابر علما بآن تصریح کرده اند البته
قابل قبول علماء و فحول فضلاست باقیماند کلام درینکه با وجودیکه اصل ای
این فعل حسن در قرن اول پیدا باشد پس اطلاق بدعت اگرچه بدعت حسنه گویند
که از اسلاف کرام و علمای عظام برین فعل منقول است بکدام محل می نشینند
جوابش باید شنید و بنظر انصاف باید دید که این اطلاق تا باطلاق بدعت حسنه
بر سنت تراویح است که جناب خلیفه ثانی رضی الله عنه نعمت البدعة التراویح
ارشاد فرموده اند و درین شک نیست که حقیقت تراویح بقول و فعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم

ثابت و متحقق است پس چنانکه نظر بالتزام و اجتماع و استمرار آن در تمام
ماه رمضان برین فعل مسنون اطلاق بدعت حسنه فرموده اند همچنان نظر بالتزام
و اجتماع و استمرار آن در تمام ماه ربیع الاوّل بلکه در تمام سال اکابر علمای
سلف اطلاق بدعت حسنه برین سنت تقریری نموده اند الحاصل چون سلسله
سخن تا اینجا کشید و نوبت اثبات عمل مولد شریف باین غایت رسید باب اول
حلّه اختتام پوشیده و ارام مرام چنانکه باید مبرهن گردید اما باب دوم
پس محتوی بر اثبات قیام هنگام ذکر ولادت سرور انام علیه الصلوٰة و السلام
است بر مهربان آداب تبالت و اقفان ادب جلالت حضرت رسالت علیه الصلوٰة
والتحیه چون لمعهٔ نور از افق ظهور رسید درخشید که حقیقت این قیام بمقتضای ادب
محض تعظیم و تکریم سید عجم و عرب صلی الله علیه و سلم و تعظیم بالقیام میانهٔ
خواص و عوام از قول و فعل سرور انام و صحابهٔ کرام و تابعین و سائر علمای اعلام
ثابت و متحقق چنانکه رسالهٔ امام نووی علیه الرحمة برای اثبات این دعوی و
دفع انکار منکرین کافی و وافی است که این معا را بطرزی بپایهٔ اثبات رسانیده اند
که منکرین را مجال دم زدن تنگ است و هرگاه این نوع تعظیم برای دیگر جهانیان
با جبروت از ارباب دین و دنیا در شرع شریف جائز باشد اگر مشتاقان جمال

نبوی و الهان صورت مصطفوی هم سماع ذکر وضع و ولادت باسعادت

حضرت رسالت که بعدیت زمان و فاتش مساوق در تعظیم و تکریم با قبلیت

زمان حیاتش موافق تصریحات علماست بتعظیم برخیزند و شهد و شکر مدح

و ثنا و درود بر سرور انبیا صلی الله علیه و سلم با خمیرمایهٔ تعظیم و تکریم بیامیزند

چه جای استنکاف و استبعاد یکه عائق از قول بجواز برای منکرین این قیام

تعظیمیست اینست که این قیام بدعت است که اصلش در قرون ثلثه ثابت نیست پس

از بدعات سیئه باشد که اصل شرعی برای خود ندارد و منشای این انکار

هم عدم تدبر و تامل در معنی بدعت و سابق بتمامتر تفصیل مبین شد که بدعت

سیئه همان امر مستحدث در دین است که مخالف قواعد شرعی از کتاب

و سنت و اثر و اجماع باشد و بر هر امریکه مخالف یکی ازینها نیست آن

امر مستحدث در دین بدعت حسنه است خواه اصل و نظیرش در قرون ثلثه

یابند یا نیابند و قول امام شافعی علیه الرحمة که بیانش رفت و بعد از ین مذکور

شود شاهد عدل برین دعویست و در مقام مغلطهٔ دیگر است ورای مغلطهٔ

مذکوره که در معنی بدعت متطرق شد آنرا منکرین قیام از اقوی دلائل انکار گمان

کرده تار تنها بآن از دو بیانش اینکه در کلام بعضی از ثقات و اجلهٔ علما در

۲ شبهه منکرین و دفع آن ۱۲

۲ تنبیه بر مغلطهٔ منکرین ۱۲

خصوص این قیام وارد شده که هذا القیام بدعة لا اصل لها چنانچه امام
علامه برهان الدین حلبی شافعی در کتاب انسان العیون فی سیرة الامین المامون
نوشته وهذا القیام بدعة لا اصل لها ونیز امام علامه محمد بن یوسف شامی
در سبیل الهدی والرشاد فی سیرة خیر العباد که مشهور بسیرت شامیست گفته وهذا
القیام بدعة لا اصل لها پس بشهادت همچو شاهدین عادلین ثابت و ثابت
میشود که این قیام بدعتی است که برای آن اصلی نیست و هر امر مستحدث که چنانست
لامحاله بدعت سیئه باشد وارتکاب بدعت سیئه ممنوع وحرام پس این قیام
حرام وممنوعست وتقریر این شبهه باین طمطراق که از قلم پریشان رقم
چکیده زیادت بران از کلک انگار سلک منکرین متصوّر نیست بر محصلین که
حظی از انصاف دارند مخفی نباشد که این شبهه هم باوجود تدلیس وخیانت
در نقل عبارت متفرع بران مغلطه سابقه است که کبرای این قیاس مبتنی
بر مغلطه برهان مسطوره است که بکرات وتفتیش گذشت ملاحظه شود که آنفا مذکور شد که منشا
بدعت سیئه بر مخالفت با قواعد شرعیه مذکورست وامریکه مخالف کتاب
وسنت واثر واجماع نباشد از بدعات حسنه است برای او اصلی باشد یا
نباشد پس تفوه باینکه هر امر مستحدث که برای او اصلی نباشد بدعت سیئه است

ازالة الرین شبهه ۱۵

کلیت این قول باطل و ناسموع و قریبایه مراکا بیان تدلیس و خیانت
نقل عبارت پس باید شنید که عبارت کتاب انسان العیون فی سیر الامین
المامون اینست ومن الفوائد انه جرت عادة کثیر من الناس اذا سمعوا
بذکر وضعه صلی الله علیه وسلم ان یقوموا تعظیما له صلی الله علیه وسلم
وهذا القیام بدعة لا اصل لها ای لکن هی بدعة حسنة لانه
لیس کل بدعة مذمومة وقد قال سیدنا عمر رضی الله عنه
فی اجتماع الناس لصلوة التراویح نعمت البدعة وقد قال العز بن
عبد السلام رحمه الله ان البدعة تعتریها الاحکام الخمسة وذکروا
من امثلة کل ما یطول ذکره ولا ینافی ذلک قوله صلی الله علیه وسلم
ایاکم ومحدثات الامور فان کل بدعة ضلالة وقوله صلی الله علیه وسلم
من احدث فی امرنا ای شرعنا ما لیس منه فهو رد لان هذا عام ارید
به خاص فقد قال امامنا الشافعی قدس الله سره ما احدث وخالف
کتابا او سنة او اجماعا او اثرا فهو من البدعة الضالة و
ما احدث من الخیر ولم یخالف شیئا من ذلک فهو من البدعة المحمودة
وقد وجد القیام عند ذکر اسمه صلی الله علیه وسلم من عالم الامة

یعنی عز الدین وهو ابو محمد عبد العزیز صاحب القواعد ۱۲

ومقتدى الأئمة دينا وورعا الامام تقي الدين السبكي وتابعه
على ذلك مشايخ الاسلام في عصره فقد حكي بعضهم ان الامام
السبكي اجتمع عنده جمع كثير من علماء عصره فانشد منشد قول الصرصري
رحمه الله في مدحه صلى الله عليه وسلم وشرف وعظم ٥ قليل لمدح
المصطفى الخط بالذهب ٭ على ورق من خط احسن من كتب
وان تنهض الاشراف عند سماعه ٭ قياما صفوفا او جثيا على الركب
فعند ذلك قام الامام السبكي رحمه الله وجميع من بالمجلس فحصل انس كبير بذلك المجلس
ويكفي مثل ذلك في الاقتداء وقد قال ابن حجر الهيثمي رحمه الله والحاصل ان البدعة
الحسنة متفق على ندبها وعمل المولد واجتماع الناس له كذلك بدعة
حسنة ومن ثم قال الامام ابو شامة شيخ الامام النووي ومن احسن ما
ابتدع في زماننا ما يفعل كل عام في اليوم الموافق ليوم مولده صلى الله
عليه وسلم من الصدقات والمعروف واظهار الزينة والسرور فان ذلك
مع ما فيه من الاحسان للفقراء مشعر بمحبته صلى الله عليه وسلم
وتعظيمه في قلب فاعل ذلك وشكر لله على ما من به من ايجاد رسوله
صلى الله عليه وسلم الذي ارسله رحمة للعالمين هذا كلامه قال

[illegible] وبالاجتهاد حقق شيخ ابن حجر في [illegible] الحجر حيث قال قال شيخ الاسلام مجتهد عصره التقي السبكي رحمه الله ورضي عنه كنت في جامع الاموي ظهر يوم الاثنين سادس عشر جمادى الاولى سنة خمس وخمسين وسبعمائة الفقة نطو لها ١٢

السخاوي

السخاوی لم یفعله احد من السلف فی القرون الثلثة وانّما حدث
بعدُ ثم لا یزال اهل الاسلام من سائر الاقطار والمدن الکبار یعملون
المولد ویتصدقون فی لیالیه بانواع الصدقات ویعتنون
بقرأة مولده الکریم ویظهر علیهم من برکاته کل فضل عمیم قال
ابن الجزری من خواصه انه امان فی ذلک العام وبُشریٰ
عاجلة بنیل البغیة والمرام واول من احدثه من الملوک صاحب اربل
وصنف له ابن دِحیة رحمه الله کتابا فی المولد سماه التنویر بمولد
البشیر النذیر فاجازه بالف دینار وقد استخرج له الحافظ ابن
حجر اصلاً من السنة وکذا الحافظ السیوطی وردّا علی الفاکهانی
المالکی فی قوله ان عمل المولد بدعة مذمومة انتہی وبیان
سیرت شامی در مقام قیام بدین عنوان است جرت عادة کثیر من المحبین
اذا سمعوا بذکر وضعه صلی الله علیه وسلم ان یقوموا تعظیماً
له صلی الله علیه وسلم وهذا القیام بدعة لا اصل لها وقال
ذو المحبة الصادقة حسّان زمانه ابو زکریا یحیی بن یوسف الصرصری
رحمة الله علیه فی قصیدة من دیوانه ع قلیل لمدح المصطفی

الخط بالذهب * على فضة من خط احسن من كتب
وان تنهض الاشراف عند سماعه * قياما صفوفا او جثيا
الركب * اما الله تعظيما له كتب اسمه * على عرشه يا رتبة
سمت الرتب * واتفق ان منشدا انشد هذه القصيدة في ختم
درس شيخ الاسلام الحافظ تقي الدين ابي الحسن السبكي والقضاة
والاعيان بين يديه فلما وصل المنشد الى قوله وان تنهض الاشراف
عند سماعه الى اخر البيت قام الشيخ للحال قائما على قدميه ممتثلا
لما ذكره الصرصري وحصل للناس ساعة طيبة ذكر ذلك ولده شيخ
الاسلام ابو نصر عبد الوهاب في ترجمته من الطبقات الكبرى انتهى

پس ناظر بابصر که عینک انصاف پیش نظر دارد حال تدلیس کسانیکه در عدم جواز
قیام تمسک بعبارت سیرت حلبی و سیرت شامی نموده اند صاف چون آب
روشن است که در پردهٔ دشمنی او دوستی داده باختیار چنین تدلیس و خیانت
در نقل دستاویزی محکم و سندی اتم بدست قائلین استحسان قیام دادند الحق منطوق
صدق و توق الحق يعلو ولا يعلى اگر منکرین این فعل حسن که سراسر تعظیم و تکریم
و محبت و احترام انبیای امجاد صلی الله علیه وسلم از آن می‌دارد در خصوص انکار

تشبث (تمسک) بذیل عبارات این هر دو سیرت منکر و بحجت قاطعه برای قائلین این
عمل خیر چنین سهولت کی بدست می آید پس این سانحه بمقتضای این شعر عدو شود سبب
خیر گر خدا خواهد   خمیر مایهٔ دکان شیشه گر سنگ ست محول بتائیدات یزدانی
و توفیقات آسمانی باید کرد و تفصیل این اجمال بطریق اختصار اینست که مراد ازین قول
وَهٰذَا الْقِيَامُ بِدْعَةٌ لَا أَصْلَ لَهَا بدعت حسنه است چنانچه صاحب
سیرت حلبی بتصریح آن پرداخته منشای غلط منکرین را واشگاف ساخته گفته لِأَنَّهُ
لَيْسَ كُلُّ بِدْعَةٍ مَذْمُومَةً باقی انچه از استثنا و بقول حضرت عمر رضی الله عنه
و عز بن عبد السلام و امام شافعی علیه الرحمة بکار برده تفصیل اینهمه سابق بجای خود مرقوم است
و همچنان است نقل قول ابن حجر هیتمی در باب بدعت حسنه بودن عمل مولد و استشهاد
بقول امام ابوشامه درین مقدمه و نقل قول سخاوی و ابن حجر همه از مذکورات سابقه است
آری قصهٔ قیام امام تقی الدین سبکی و متابعت مشائخ الاسلام برای امام ممدوح
درین قیام نزد ذکر اسم سرور انام علیه التحیة والسلام که اضافه بر اقوال سابقین است البته
بچشم عبرت دیدنی و بگوش هوش شنیدنیست که هرگاه چنین امام مقتدای مشائخ الاسلام
هنگام ذکر اسم شریف صلی الله علیه وسلم قیام سازد جمع کثیر و جم غفیر از علمای عصر
و حاضرین مجلس بمتابعت امام ممدوح پرداختند و این قدر برای اقتدا کافی و وافی باشد

باز کلام در جواز این قیام هم منافی تبیان ارباب اسلام است و عبارت سیرت
شامی هم در تایید این مدعا روشن و شن با سیرت حلبی است که همین قصهٔ امام ممدوح
و قیام آن مقتدای اسلام هنگام انشاد منشد قصیدهٔ حسّان زمان ابوزکریا یحیی بن
یوسف صرصری رسیدن باین شعر وان تنهض الاشراف الی آخر البیت و تبعیت متابعت
جمله قضاة و اعیان در این بیت نیز مذکور است فرقی که هست همین قدر که در سیرت حلبی
بعبارة النص و در سیرت شامی باشارة النص بدعت حسنه بودن این قیام قوم است و قرینهٔ
واضحه برین اشارت تعبیر بعنوان حرکة وجد کثیر من المحبین در سباق و قال فی المحبة الصادقة حسیان
زمانه در سیاق است چه مقصود ازین سباق و سیاق غیر از محمودیت مقبولیت این قیام
امر دیگر نمی تواند شد و اگر بملاحظه رود عبارت انسان العیون تفصیل اجمال سیرت شامی
و بیان سیرت شامی اجمال آن تفصیل خواه این اجمال قبل تفصیل باشد یا بعد آن و در انسان
العیون که مردمک چشم قبول علما و فضلاست تصریح به بدعت حسنه موجود و پس اشارت
سیرت شامی را بدلالت سباق و سیاق تیر بر آن قیاس باید کرد و بالجمله از نقل و حکایت
این هر دو دلیل عالی شان ثابت و متحقق شد که قیام نزد ذکر وضع شریف آنحضرت صلی الله
علیه و سلم که عادت بیشتری از مردم و کثیرین از محبین بر آن جاریست از بدعات حسنه و
امور مستحسنه است و چون تقدم محکی عنه بر حکایت از ضرورات عقلیه است در تقدم این

عادت برین نقل و حکایت ایشانی نباشد و این تقسیم چنانکه مبنی و ال بر ثبت که
این قیام معتاد مردم و محبین از سالف تا حال است باقی ماند کلام درین که چون علما و حسنا
سیرت حلبی و سیرت شامی ازین کلام در باب قیام بدعت حسنه است پس تعبیر
بآنکه وَهٰذَا الْقِيَامُ بِدْعَةٌ لَا اَصْلَ لَهَا چه معنی دارد بلکه بجای این عبارت چنین می بایست
وهذا القیام بدعة حسنة تا موافقت عنوان با معنون بوضوح تمام حاصل میشد
گوئیم که چون اصل در اصل معنی ما یبتنی علیه غیره متعارف است بدعت بمعنی امر مستحدث
در دین معنی لا اصل لها لا نظیر لها ای فی القرون الثلثة باشد و در بعضی از اطلاقات
علما لا اصل لها بمعنی لا وجود لها نیز واقع است و اگر بامعان نظر رود در قول حضرت
عمر رضی الله عنه که در مقدمهٔ التزام اجتماع تراویح نعمت البدعة هذه فرموده‌اند
اصل بهر دو معنی مقصود است چه وجود تراویح اگرچه در زمان آنحضرت علیه الصلوة والتحیة
یافته نشد لیکن برای التزام این هیئت اجتماعیه داعی بر اطلاق بدعت همان است فقط و وجود
در آن زمان برکت اقتران مقصود نیست و انتفای نظر خود ظاهر و التزام جماعت صلوة پنجگانه
جمعه و عیدین را نظیر آن قرار دادن از نافهمی و دانست و در اعراب قرآن و تصنیف کتب و تعلیم و تعلم
علوم از صرف و نحو و غیر آن و سایر مستحسنات متاخرین فقد آن اصل بهر دو معنی ظاهر تر از انست
که در التزام تراویح گفته شد و اگر وجود مطلق از خصوصیت نظیر اعم از معنی متعارف گرفته شود

در بیان قیام بدعت لا اصل لها وجه اطلاق

البته برای التزام تراویح بلکه برای سائر امور خیر اصلی در قرون مذکوره استخراج میتوان کرد مؤید این معنی ست آنچه دمیاطی از امام شافعی علیه الرحمه نقل کرده حیث قال قال الشافعي رحمة الله ما من خير يعمله احد من امة محمد صلى الله عليه وسلم الا وله اصل في الشرع ونظر باین معنی تهافت و تعارض که در کلام علما باعتبار ثبوت اصل شرعی و نفی آن در بعضی از امور مستحدثه دینیه متطرق میشود مندفع میگردد که مبنای ثبوت معنی دیگرست و مناط نفی معنی دیگر و نیز این قول شافعی علیه الرحمه رد قائلین انحصار بدعت در سیئه و منکرین بدعت حسنه چنان میکند که آینده حاجت بتجشم اقامت بینات برای دفع توهمات این فرقه باقی نمیگذارد و چون این قدر ممهد شد باید دانست که اثبات خلاف ظاهر چنانچه در سیر و سیرت مذکوره واقع شد برای اشعار بآنست که ثبوت بدعت حسنه چنانکه مزعوم نابلدان علوم است موقوف بر وجود اصلش در قرون ثلثه نیست بلکه بسیاری از امور مستحدثه دینیه را که اصلش در قرون ثلثه موجود نیست از بدعات حسنه و امور مستحبه و مستحسنه شمرده اند برای تنبیه این معنی صاحب انسان العیون صاف صاف گفته که این قیام اگرچه بدعتست لکن بدعت حسنه است و هر بدعت مذموم نیست بدعت مذموم همانست که مخالف قواعد شرعی از کتاب و سنت و غیر آن باشد و هرچه مخالف آنها نباشد آن بدعت حسنه است اگرچه برای آن اصلی در قرون ثلثه نباشد و قیام نزد ذکر وضع آنحضرت

فرق نفیس مولد و قیام ۱۲

علیه الصلوة والسلام ازهمین قبیل است ومنظور نظر صاحب بیت مائتی
ازین عدول نیز همین افاده است که مقرر شد واین افاده بتغیر این تعبیر
وعنوان چون حاصل میشد لهذا طول مسافت در عبارت بر قصر آن
اختیار افتاد واما عمل مولد پس اگرچه حدوث این عمل بتغیر باین
هیئت کذائی متعارف نیز بعد انقضای قرون ثلثه است ولهذا
اطلاق بدعت حسنه بران نموده اند چنانچه از قول امام سخاوی و
دیگری از ائمه دین تصریحش رفت لیکن برای این عمل چون اصلی بلکه اصول
ثلثه استخراج کرده اند و ورای این اصول ثلثه اصل اصلی در قرن اول
از تخریج این وجه که بیانش گذشت نیز پدید است اطلاق لا اصل لها برین
بدعت حسنه باین اعتبار نمیتوان کرد بخلاف قیام که هرچند آنهم از
بدعات حسنه است لیکن چون برای آن اصلی بمعنی متعارف استخراج
نشد اطلاق لا اصل لها برین بدعت حسنه نمودند وهمین است تفاوت
در عمل مولد وقیام اگرچه هردو از بدعات حسنه امور مستحسنه موافق
تحقیق وتدقیق اکابر دین است ونیز دانستنی است که اگرچه آیه
مطلق قیام تعظیمی که این قیام کذائی هم فردی از افراد آن نوع است

اصلی در شرع موجود هست لیکن نظر برین خصوصیت اطلاق لا اصل لها
در ضمن خاص و هو القیام بلا عمل اکرام الداخل و انقادم علیه و تقبیل ۱۲
برین بدعت حسنه نموده اند و ثبوت این دعوی از تحقیق ما سبق و نیز از عبارات
مسوّی شرح مؤطا که از افادات قدوة المحدثین مولانا شاه ولی الله محدث
دهلویست پیدا و هویدا هست و عبارت کتاب مذکور که در خصوص مصافحه
بعد نماز فجر و عصر از امام نووی منقولست اینست قال النووی اعلم ان
المصافحه مستحبة عند کل لقاء واما ما اعتاده الناس من
المصافحة بعد صلوتی الصبح والعصر فلا اصل له فی الشرع علی
هذا الوجه ولکن لا باس به فان اصل المصافحة سنّة وکونهم حافظوا
علیها فی بعض الاحوال وفرطوا فیها فی کثیر من الاحوال لا یخرج
ذلک البعض من کونه من المصافحة التی ورد الشرع باصلها
اقول هکذا ینبغی ان یقال فی المصافحة یوم العید وکذا
فی المعانقه یوم العید انتهی ازین عبارت با بشارت چون
سپیدهٔ صبح میدرخشد که اطلاق کلمه لا اصل له فی الشرع بر امور مباح
و مستحسنه شرعیه نموده اند و اطلاق این کلمه بر عملی ان عمل را از سنیت و عبث
برنمی آرد و اگر بنظر انصاف ملاحظه شود منکشف گردد که چنانچه خصوصیت

قوله حکم مصافحه بعد فجر و عصر و معانقه روز عید ۱۲

قوله قال النووی مولوی اسمعیل دهلوی در جواب اعتراضات عبد الحکیم پنجابی که بر تقویة الایمان نوشته بود مصافحه بعد صبح و عصر را از بدعات حسنه شمرده ۱۲

قوله اطلاق لا اصل له بر امور مباح و مستحسن نموده اند ۱۲

تحسین

تعیین مصافحه بوقت صبح وعصر این مصافحه را از مصافحه که ورود شرع باصل
آنست خارج نمیسازد همچنان تخصیص تعظیم بالقیام بوقت سماع ذکر ولادت
آنحضرت صلی الله علیه وسلم این تعظیم را از تعظیم بالقیام که ورود شرع
باصل آنست خارج نخواهد کرد پس البته قیام مذکور همچو مصافحه بعد نماز
فجر وعصر از قبیل امور مباحه مستحبه و بدعت حسنه خواهد بود چنانچه در
اذکار نووی در باب مصافحه مینویسد قد ذکر الشیخ الامام ابو محمد
بن عبد السلام رحمه الله فی کتاب القواعد ان البدع علی
خمسة اقسام واجبة ومحرمة ومکروهة ومستحبة ومباحة
قال ومن امثلة البدع المباحة المصافحة عقیب الصبح والعصر
انتهی وهرگاه مصافحه بعد صبح وعصر همچنان بعد نماز روز عید از
امور مباحه حسنه باشد قیام تعظیمی بوقت مذکور چه تقصیر کرده است که از
امور مباحه حسنه نباشد وانچه در در مختار در جواز مصافحه مذکور است
نیز مؤید آنست که ما در صدد آنیم وعبارتش اینست کالمصافحة
ای کما تجوز المصافحة لانها سنة قدیمة متواترة لقوله
علیه الصلوة والسلام من صافح اخاه المسلم وحرک یده

بلکه مستحب ... البدات ... مستحب فی نفسه قال السیوطی فی النوع الثامن والسبعین من کتاب الاتقان قال الشیخ عز الدین بن عبد السلام القیام للمصحف بدعة لم یعهد فی الصدر الاول قال والصواب ما قاله النووی فی التبیان من استحباب ذلک لما فیه من التعظیم وعدم التهاون به ۱۲

تناثرت ذنوبه واطلاق المصنف تبعا للدرر والكنز
والوقاية والنقاية والمجمع والملتقى وغيره يفيد جوازها ولو
بعد العصر وقولهم انه بدعة اى مباحة حسنة كما افاده
النووي في اذكاره وغيره وعليه يحمل ما نقله عن شارح
المجمع من انها بعد الفجر والعصر ليس بشيء توفيقا فتامل انتهى
پس از عبارت در مختار كه مستند باذكار امام نووي است نيز ثابت شد
كه اطلاق بدعت وهمچنان ليس بشيء بر امور مباحه حسنه جايز است و
نيز در در مختار نوشته ووقوف الناس يوم عرفة في غيرها
تشبيها بالواقفين ليس بشيء هو نكرة في موضع النفي
فتعم انواع العبادة من فرض وواجب ومستحب فيفيد
الاباحة وقيل يستحب ذلك كذا في مسكين وقال الباقاني
لو اجتمعوا لشرف ذلك اليوم ولسماع الوعظ بلا وقوف
وكشف راس جاز بلا كراهة اتفاقا انتهى ودر حاشية
شرح وافى سطور است التعريف ليس بشيء وهو تشبيه
الناس انفسهم باهل عرفة يوم عرفة وقيل يستحب ذلك

لا تشبيه باهل الطاعة فيكون لهم ثوابهم و در فتاوى حجت

از جامع الصغير منقولست التعريف الذي يصنعه الناس

ليس بشيء و ذلك أن جماعة من الصلحاء والعارفين يجتمعون

في يوم عرفة في كل بلدة يهللون ويكبرون تشبيها بالحاج في عرفات

فذلك ليس بشيء يعني بشيء من السنة ولكن في نفسه من جملة

الديانات والخيرات واشتياق عرفات و در جامع برهاني توجيه

هذه المسئلة ببعض مشائخنا قالوا التعريف الذي يصنعه

الناس ليس بشيء لم يرد به نفي شرعيته في نفسه لانه دعاء

وتسبيح وتضرع الى الله وانما اراد وجوبه وكونه سنة و در كفاية

الفقها مذكورست روي عن محمد بن الحسن رحمه الله انه كان

يجيز ذلك و در ذخيره در فصل خامس استشهاد بقول امام محمد رحمه الله

كرده ميگويد ان ابا حنيفة لا يرى سجدة الشكر شيئا معناه انه

لا يرى نفي شرعيتها قربة انما اراد نفي وجوبها شكرا وهذا

كذا وجدناه في اصل الرسالة ١٢

كما قال محمد في الجامع الصغير عن ابي حنيفة ان التعريف

الذي يصنعه الناس ليس بشيء لم يرد به نفي شرعيته اصلا

لانه تشبيه وذمامة وانما اراد به نفي وجوه الذم بها انتهى

هذا قول الذخيرة

پس ازین روایات فقهیه صاف می براید که کلمه لیس بشي مانند لا اصل له

مستعمل برای نفی مشروعیت نیست بلکه مفید اباحت و استحباب است

وچون اجتماع مردم روز عرفه غیر از عرفات بشرف این ورود و شنیدن

وعظ باتفاق جائز بغیر کراهت است اجتماع مردم بشرف ذکر ولادت

آنحضرت علیه الصلوة والسلام وشنیدن آیات و احادیث و قیام

هنگام ذکر وضع آنحضرت علیه الصلوة والسلام چگونه جائز بغیر کراهت

نباشد و بجای خود مبرهن است که زمان ولادت آن سرور عالم صلی الله

علیه وسلم اشرف و فاضلترین ازمنه و اوقات است پس اجتماع مردم برای

سرور و استحصال شرف این ذکر و شنیدن وعظ و تذکیر و قیام

بمقام ذکر وضع آن سرور انام صلی الله علیه وسلم امریست که بلاشبهه

موجب حسنات و برکات است چون کلام تا اینجا رسید استحسان قیام

هنگام ذکر وضع سرور انبیای عظام علیه وعلیهم الصلوة والسلام بشهادت

تسبیر حلبی و شامی بوضوح انجامید حالا گوش بسماع دیگر شواهد باید

گذاشت از امام برزنجی در عقد جواهر منقولست وقد استحسن القیام

حکایت نقل برزنجی و استحسان قیام

عند

عند ذکر مولده الشریف ائمة ذو روایة ورویة
فطوبی لمن کان تعظیمه صلی الله علیه وسلم مرامه ومرماه و فتوای
مفتیان مذاهب اربعه و مولانا عبد الله سراج حنفی و عثمان حسن
دمیاطی شافعی که از مکه معظمه در باب قیام مذکور مزین بمهر و دستخط این اکابر
در دهلی بجانب اعتقاد مقتدای طریقه نقشبندیه مجددیه شاه غلام علی صاحب
مرحوم مغفور رسیده سواد تن این بیاض داشته میشود تا کحل الجواهر
دیدهٔ ایمانیان و مقوی بصر بصیرت چشم اسلامیان گردد مفتی
حنفی مکه معظمه استحسنه کثیرون والله سبحانه اعلم
کتبه المفتقر عبد الله بن محمد المرغنی الحنفی مفتی المکة المکرمة
مفتی مالکی القیام عند ذکر ولادة سید الاولین والاخرین
صلی الله علیه واله وسلم استحسنه کثیر من العلماء والله
اعلم کتبه حسین بن ابراهیم مفتی المالکیة بمکة المحمیة
مفتی شافعی نعم القیام عند ذکر ولادته صلی الله علیه
ایها السائل
واله وسلم استحسنه العلماء وهو حسن لما یجب علینا
من تعظیمه صلی الله علیه وسلم کتبه الفقیر لربه محمد بن عمر

فتوای مفتیان
مذاهب اربعه
مکه مکرمه سنه ۱۳۰۱

فتوای مفتیان مذاهب اربعه مکه مکرمه

عند ذکر مولده الشریف ائمة ذو روایة ورویة
فطوبی لمن کان تعظیمه صلی الله علیه وسلم مرامه ومرماه و فتوای
مفتیان مذاهب اربعه و مولانا عبد الله سراج حنفی و عثمان حسن
دمیاطی شافعی که از مکه معظمه درباب قیام مذکور مزین بمهر و دستخط این اکابر
در دہلی بجناب نقاد مقتدای طریقه نقشبندیه مجددیه شاه غلام علی صاحب
مرحوم مغفور رسیده سواد آن بیاض در داشته میشود تا کحل الجواهر
دیده ایمانیان مقوی بصر بصیرت چشم اسلامیان گردد مفتی
حنفی مکه معظمه استحسنه کثیرون والله سبحانه اعلم
کتبه المفتقر عبد الله بن محمد المیرغنی الحنفی مفتی مکة المکرمة
مفتی مالکی القیام عند ذکر ولادة سید الاولین والآخرین
صلی الله علیه وآله وسلم استحسنه کثیر من العلماء والله
اعلم کتبه حسین بن ابراهیم مفتی المالکیة بمکة المحمیة
مفتی شافعی نعم القیام عند ذکر ولادته صلی الله علیه
وآله وسلم استحسنه العلماء ایها السائل وهو حسن لما یجب علینا
من تعظیمه صلی الله علیه وسلم کتبه الفقیر لربه محمد بن عمر

وكذلك كان كثير من التابعين فمن بعدهم يفعلون
ذلك محبة وتوقيرا وقال العلامة ابن حجر في الجوهر المنظم تعظيم
النبي صلى الله عليه وسلم بجميع انواع التعظيم التي ليس فيها
مشاركة الله في الالوهية امر مستحسن عند من نور الله بصائرهم
ورحم الله البوصيري حيث قال دع ما ادعته النصارى في
نبيهم واحكم بما شئت مدحا فيه واحتكم انتهى
ثبت في السنة طلب القيام لغيره صلى الله عليه وسلم فلان
يطلب له من باب اولى روى البخاري ومسلم عن ابي سعيد الخدري
ان ناسا نزلوا على حكم سعد بن معاذ رضي الله عنه فارسل
اليه فجاء على حمار فلما بلغ قريبا من المسجد قال النبي صلى الله
عليه وسلم قوموا الى خيركم او سيدكم قال النووي قال البغوي
والخطابي ان قيام المرؤس للرئيس الفاضل والوالي العادل
وقيام المتعلم للعالم مستحب غير مكروه عملا بهذا الحديث
ثم قال الدمياطي بعد نقل الاحاديث المثبتة للقيام فيستفيد
من مجموع ما ذكرنا استحباب القيام له عند ذكر ولادته

لما في ذلك من كمال التعظيم له صلى الله عليه وسلم
لا يقال القيام عند ذكر ولادته بدعة لانا نقول ليس كل
بدعة مذمومة كما اجاب في ذلك الامام المحقق الولي ابو زرعة العراقي
حين سئل عن فعل المولد أمستحب او مكروه وهل ورد فيه شيء
او هل فعله من يقتدى به فاجاب بقوله الوليمة واطعام الطعام
مستحب كل وقت فكيف اذا انضم الى ذلك السرور بظهور
نور النبوة في هذه الشهر الشريف ولا نعلم ذلك عن السلف
اصحاب القرون الثلثة
ولا يلزم من كونه بدعة كونه مكروها فكم من بدعة مستحبة
بل واجبة اذا لم ينضم لذلك مفسدة والله الموفق انتهى
نقله عنه العلامة ابن حجر في مولده الكبير فيقال نظير
ذلك في القيام عند ذكر ولادته صلى الله عليه وسلم
ايضا قد اجتمعت الامة المحمدية من اهل السنة والجماعة
وفيهم من لا ينقص عن درجة مطلق الاجتهاد ١٢
على استحسان القيام المذكور وقد قال صلى الله عليه وسلم
لا يجتمع امتي على ضلالة قال العلامة المدائني جرت العادة
بقيام الناس اذا انتهى المداح الى ذكر مولده وهي بدعة

مستحبة لما فيه من اظهار الفرح والسرور والتعظيم وفي هذا
القدر كفاية لمن وفقه الله وهداه وصلى الله على سيدنا
محمد وعلى آله واصحابه وسلم تسليما كثيرا قال بفمه ولم
يرقمه الفقير الى احسان ربه في الدنيا والاخرة عثمان بن حسن
الدمياطي الشافعي خادم طلبة العلم بالمسجد الحرام حالا
وبالجامع الازهر سابقا غفر الله له جميع ذنوبه وستر في الدارين
جميع عيوبه ولاحبابه اجمعين والحمد لله رب العالمين انتهى

خلاصه كلام درين مقام آنست كه چون از تصريح سيرت حلبي و سيرت شامي
كالنور على شاهق الطور تابان و درخشانست كه تعظيم بالقيام نزد
ذكر نام آن سرور انام عليه الصلوة والسلام مباشرت آن شيخ الاسلام
امام حافظ تقي الدين سبكي عليه الرحمة فرموده و جمله مشائخ و قضاة و اعيان
آن وقت متابعت شيخ ممدوح كه از مجتهدان بود درين قيام نموده و نيز امام برزنجي در
عقد جواهر استحسان قيام نزد ذكر مولد شريف از ائمه درايةً و روايةً
نقل ساخته بقول استحسان اين فعل حسن پرداخته و اعاظم علماي
مكه معظمه محميه مولانا عبد الله بن محمد مفتي حنفي و مولانا حسن بن ابراهيم

مالكي

اذا سقطت عمامته او خلع الثياب اذا سقط ثوبه عنه
بالتحريق فالموافقة في هذه الامور من حسن الصحبة و
العشرة اذ المخالفة موحشة ولكل قوم رسم ولا بد من
موافقة الناس باخلاقهم كما ورد في الخبر لا سيما اذا كانت
اخلاقا فيها حسن العشرة والمخالطة وتطيب القلب بالمساعدة
وقول القائل ان ذلك بدعة لم تكن في عهد الصحابة فليس
كل ما يحكم بالاباحة منقولا عن الصحابة وانما المحذور
بدعة تراغم سنة ماثورا ولم ينقل النهي عن شي من هذا
فالقيام عند الدخول للداخل لم يكن من عادات العرب بل
كان الصحابة لا يقومون لرسول الله صلى الله عليه وسلم
في بعض الاحوال كما رواه انس رضي الله عنه ولكن اذا
لم يثبت فيه نهي عام فلا نرى به باسا في البلاد التي
جرت به العادة فيها باكرام الداخل بالقيام فان المقصد
منه الاحترام والاكرام وتطيب القلب به وكذلك سائر
انواع المساعدة اذا قصد بها طيبة القلب اصطلح عليها

جماعة فلا بأس بمساعدتهم الا في ما ورد فيه نهي لا يقبل
التاويل انتهى و مطابق این در کیمیای سعادت نیز مذکور ست
پس هر کسیکه چشم بینا و گوش شنوا دارد چون سپیده صبح می درخشد که کلام این امام
متکلمین و مقتدای متصوفین ناطق بآنست که موافقت با فعل جماعت در امور مباحه
از آداب صحبت و حسن عشرت است و از آن جمله است موافقت در قیام برای متابعت
(خلاصه قول احیا ۱۲)
صاحب وجد و حال و موافقت در قیام برای تعظیم داخل مجلس در بلادیکه بنا بر اکرام
و احترام عادت است و همچنان موافقت در سائر انواع مساعدت که برای تطییب
قلوب مصطلح جماعت است باکی ندارد بشرطیکه آن فعل جماعت مورد نهی که قابل
تاویل نباشد نباشد و کلام بانکه این قیام بدعت است زیرا که در عهد صحابه نبوده و بدعت است
باانکه بسیاری از امور مباحه است که منقول از صحابه نیست بدعت مذموم همانست
که مزاحم سنت ماثوره باشد پس نزد این امام متکلمین هم بدعت منقسم بسیئه و حسنه است
و بدعت مذموم همانست که مزاحم قواعد شرعی باشد و هرگاه تخلف از رفیقان [illegible]
خلاف آداب صحبت و حسن عشرت موجب وحشت و نفرت جماعت است
پس این تخلف و انحراف از موافقت با جماعت هرگز وجهی از [illegible]
که با وجود مخالفت با فعل جماعت مستلزم انحراف از تعظیم کسی است که

معن

معظم و مکرم نزد خدا و جمله انبیا و سائر برایاست و دیگر سخنی که بشنو
از سیر اسما نبیان باید نیست که بعضی از مستحدثین قلاده ادب از جید اعتقاد
مذهب بر آورده گویند که اکابر علمای حرمین معتمد و ارباب بدعات گشته اند
پس قول و فعل ایشان در باب قیام بهنگام ولادت سرور انام علیه الصلوة
والسلام بدون حجت شرعی قابل تاسی و اقتدا نیست بجواب این لسان
غیر از تلاوت کریمه کَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ
يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا دیگر چه باید گفت کاش در حرمین بشریفین که هنوز آفتاب
حدود شرعیه در انجا باست اینچنین بجا میدیدند البته بسزای گفتار خود میرسیدند
درین بلاد هندوستان که آفتاب شرع مائل بافول ست و باب اقامت
حدود شرعیه بالمره مسدود هر کسی هرچه خواهد بگوید سبحان الله مقام عبرت
که بفحوای مَا رَآهُ الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللهِ حَسَنٌ توارث
مسلمین موجب اتباع و حجت شرعی باشد توارث علمای سکنه مهبط وحی
و مورد جنود ملائکه مقدسه لائق تاسی و اقتدا و حجت شرعی نباشد فاعتبروا
یا اولی الالباب ان هذا الشئ عجاب معهذا در کتب معتمده بجای
خود مصرحست که در امور غیر ممنوعه رواج هر شهر معتبر ست بلکه عمل

۱۲ الموضوع بعض القضائی علاو لمنطوع المعروع العفعل تقیم منهم محمد بن الحنفیه

بامور غیر ممنوعه مروجۀ اہل اسلام واجب نوشته اند پس ہرگاه رواج ہر شہر
در اموریکه نص شرعی در منع آن وارد نشده در شرع معتبر بلکه واجب باشد
امور مروجۀ اکابر علمای حرمین شریفین چگونه معتبر نباشند و از ینجاست
که صاحب ہدایه توارث اہل حرمین را در جواز اذان فجر قبل از وقت
حجّت گرفته حیث قال یجوز للفجر من النصف الآخیر من
اللیل لتوارث اہل الحرمین انتہی و بالا تر از ینہمه روایت
حافظ محمد بن طاہر المقدسی است که بسند خود از زید بن ثابت رضی الله عنه
آورده انه قال اذا رایت اہل المدینة اجمعوا علی شیء
فاعلم انه سنة انتہی و لہذا بیشتری از مشائخ قول اہل مدینه را
حجت گرفته اند چنانچه در عینی شرح کنز مرقوم است و ذکر شمس الائمة
السرخسی ان مشائخ بلخ اختاروا قول اہل المدینة فی جواز استیجار المعلم
علی تعلیم القرآن فنحن ایضًا نقول بالجواز و در ہدایه مینویسند و
بعض مشائخنا استحسنوا الاستیجار علی تعلیم القرآن
الیوم لانه ظہر التوانی فی الامور الدینیة ففی الامتناع
تضییع حفظ القرآن و علیه الفتوی و در نہایه در بیان بعض مشائخ

ذکر اجماع علماء بتوارث اہل حرمین

فی اصول الشافعیة ان المالکیة قالوا لا یجب العمل بخبر الواحد فی ما عمل اہل المدینة فیه بخلافه و قد نفت المالکیة خیار المجلس الثابت بحدیث الصحیحین اوائل البیع [illegible] فکل واحد منهما ۱۲

نوزنه

نوشته وهم ائمة بلخ فانهم اختاروا قول اهل المدينة
انتهى و اگر شواهد عمل بقول و فعل اهل مدینه باستقصاء رقمی شوند کتابی
جداگانه باید بر ناظرین با انصاف همین قدر کافیست و طرفه اینست که در
فتاوای این مذاهب اربعه نیز در فتوی مولانا عبد الله سراج حنفی مفتی و مولانا
عثمان حسن دسطی مفتی شافعی در استحسان قیام نقل و حکایت از استحسان
علمای سابقین ست نه حکم باجتهاد علمای حرمین چنانچه عبارت هذا مما
استحسنه العلماء در فتوای هر یکی از علما مرقوم است پس این قیام
از مبتدعات علمای حرمین نمی تواند شد و طرفه تر اینکه بدعتی بودن
مقصور و محصور در علمای حال نیست بلکه سلف صالحین حرمین شریفین را
نیز این مستحدثان از ارباب بدعت میدانند چنانچه استناد برسائل بعض
افاضل که ملا علی قاری هم یکی از انجمله است برین دعوی گواه است چون
تتبع و تصفح رسائل علمای ممدوح و غیر آن کرده شد شائبه از صحت این استناد
و استشهاد هنوز در نظر نیفتاد پس این فریه بلا مریه نیست معهذا بر تقدیر
افترا و بهتان نیست بلا اشتباه ۱۲
تنزل بتسلیم گوئیم که اگر مراد از بدعات حرمین بدعات حسنه است که ائمه
عظام و علمای کرام آنرا تلقی بقبول نموده اند پس منطوق صدق و ثوق

من سن سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها
ایجاد واحداث چنین بدعات موجب تضعیف اجر وثواب ست واگر معاذ الله
مراد ازان بدعات سیئه است پس برین تقدیر مضمون این مصراع
چو کفر از کعبه برخیزد کجا ماند مسلمانی از اهل سنت وجماعت
بلکه از دین اسلام نام ونشان در تمام عالم باقی نخواهد بود که فساد اهل
متعدی بعنا وفرع ست پس برین تقدیر که سلف صالحین حرمین حاشا
جنابهم مصداق کل بدعة ضلالة وکل ضلالة فی النار
عن ذلک
باشند دیگری که نه از اهل جنت باشد وحال آنکه احادیث صحیحه که در مناقب
حرمین وارد ست بر ناظرین کتب حدیث مخفی ومحتجب نباشد درین مقام بنابر
اختصار بایراد حدیثی از مشکوة که در باب الاعتصام بالکتاب والسنة
ذیل فصل ثانی مذکور ست اکتفا میرود وعن عمرو بن عوف رضی الله
عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الدین
لیارز الی الحجاز کما تارز الحیة الی جحرها ولیعقلن الدین
من الحجاز معقل الاروية من راس الجبل ان الدین بدا
غریبا وسیعود کما بدا فطوبی للغربا وهم الذین یصلحون

احادیث صحیحه در مناقب حرمین وارد شده

ما افسده الناس من بعدی من سنتی رواه الترمذی یعنی
بدرستیکه دین هر آئینه گرد می آید و می خیزد و باز میگردد بسوی حجاز
یعنی مکه و مدینه چنانکه باز میگردد و میرود مار بسوی سوراخ خود هر آئینه پناه
می جوید دین از حجاز و میگیرد آنرا ملجا و معاذ مانند پناه جستن بز کوهی
از سر کوه بر آمدن او و آنرا بدرستیکه دین پیدا شده است غریب و
تنها و زود است که باز گردد چنانکه بود پس خوشی و خرمی باد مر غریبان
را و غربا آن کسانی اند که نیکو میسازند چیزی را که بد ساخته اند مردم بعد از
من از سنت من از این حدیث و حدیث دیگر که مقدم بر این در آخر فصل اول
مرویست و در ان بجای حجاز لفظ مدینه واقع است ثابت است که مکه و مدینه
مرجع و ملجا و مامن دین و ایمان است و فسادیکه بعد از وفات سرور کائنات
علیه الصلوات والتحیات در سنت متطرق شد اصلاح آن وابسته
بذیل همان حرمین شریفین است پس کسانیکه از اول تا آخر مرجع
و مامن (دامن ۱۲) دین و ایمان و دافع فساد و بدعت از ساحت سنت شده اند
آنها را از اهل بدعت سیئه شمردن بی محابا خانه اسلام ویران
گردانیدن شجره دین و ایمان از بیخ بر کندن است قصه کوتاه اعتقاد صحیح

ذکر بعضے از مستحسنات متاخرین که نظائر مسئلهٔ قیام هستند تلفظ در نیت نماز

درین مقام منیست که قیام مذکور اگرچه مانند عمل مولد در قرون ثلثه یافته
نشد لیکن چون متضمن تعظیم و تکریم سرور انبیا علیه الصلوة والثنا و متوارث
از مسلمین و سلف صالحین است عمل بآن البته موجب اجر و ثواب و اعراض
و اغماض ازان مقرر مستوجب وزر و عذاب است و استحسان و استحباب علما
با همین عمل مولد و قیام مخصوص نیست بسیاری از مستحسنات متاخرین است
که در قرون ثلثه اثری ازان پیدا نیست و علما آنرا بقبول پیش آمده
مستحب و مستحسن شمرده اند ازان جمله است تلفظ در نیت نماز قاضی خان
اما اصلها ان یقصد بقلبه فان قصد بقلبه و ذکر بلسانه
کان افضل و عند الشافعی رحمه الله لابد من الذکر
باللسان انتهی عالمگیری ولا عبرة للذکر باللسان
فان فعله لیجتمع عزیمة قلبه فهو حسن کذا فی الکافی و من
عجز عن احضار القلب یکفیه اللسان کذا فی الزاهدی
انتهی هدایه والنیة هی الارادة والشرط ان یعلم
بقلبه ای صلوة یصلی اما الذکر باللسان فلا معتبر
به و یحسن ذلک لاجتماع عزیمته انتهی شرح وقایه

ويصلي قصد قلبه صلوته بتحريمتها اش هذا تفسير
النية مر والقصد مع لفظه فضل انتهى جامع الرموز
ومع اللفظ الدال على القصد افضل فاللفظ وحده
لا يعتبر لكن في المجمع ان نية القلب ليس بشرط كما في
الخزانة والمختار استحباب التكلم كما في المنية انتهى شرح
مختصر وقايه ملا علي قاري ومع اللفظ اي والقصد مع التلفظ
بما يدل عليه افضل منه بلا تلفظ لان اللسان ترجمان
الجنان وهذا بدعة حسنة استحسنه المشائخ للتقوية
او لدفع الوسوسة انتهى در مختار والتلفظ عند الارادة
بها يستحب هو المختار ويكون بلفظ الماضي ولو فارسيا
لانه اغلب في الانشاآت ويصح بالحال قهستاني وقيل
سنة رائبة يعني احبه السلف وسنة علمائنا ولم ينقل
عن المصطفى ولا الصحابة ولا التابعين بل قيل بدعة
انتهى طحطاوي قوله احبه الخ اشار بذلك الى
انه لا خلاف في الحقيقة لانه لم يرو عن النبي صلى الله

عليه وسلم ولا اصحابه ولا الا ئمة الاربعة التلفظ
وانما هو بدعة ولكنها حسنة على المعتمد لا سيئة
فيحتاج حينئذٍ الى تاويل المستحب والسنة وصنيع المصنف
هنا ليس على ما ينبغي قال فى البحر وانما يستحسن لاجتماع
العزيمة لا يستحسن لغيرة قوله بل قيل بدعة قائله
ابن الهمام ولكنها حسنة لما ذكرنا انتهى ازين ناظرين
ظاهر كه قاضى خان ذكر لسانى را با قصد قلب افضل گفته نزد شافعى
ضرورت ذكر لسانى نوشته و در عالمگيرى بعد بيان اجتماع
عزميت قلبى با ذكر زبان بسند كافى ذكر زبان را بر تقدير عجز از قصد قلبى
بسند زاهدى كافى دانسته و در هدايه استحسان اجتماع عزميت با ذكر
زبان نوشته و در شرح وقايه قصد قلب را با تلفظ افضل گفته و قهستانى
در جامع الرموز بعد ذكر افضليت لفظ وال بر قصد از مجمع بسند خزانه
عدم اشتراط نيت قلب نقل كرده پس از ان بسند منيه استحباب
تكلم مختار گفته و ملا على قارى در شرح مختصر وقايه در تعليل افضليت قصد
با تلفظ نوشته كه لسان ترجمان جنان است بعد از ان گفته كه اين تلفظ

كثير الحصول المستحب بما فعله
رسول الله صلى الله عليه وسلم
احيانا و تركه فى غالب الاوقات ١٢

عين ٢

بدعت حسنه است که آنرا مشائخ برای تقویت یا دفع وسوسه مستحسن
دانسته اند و در متن در مختار تلفظ نزد ارادهٔ نیت مستحب شمرده و شارح
آنرا مختار گفته بعد ازان در متن این تلفظ را بعنوان قیل سنت قرار داده و شارح
آنرا تاویل باستحباب یا سنت علما نموده و در توجیه آن رقم زده که این تلفظ
منقول ازان حضرت صلی الله علیه وسلم و صحابه و تابعین نیست بلکه
بعضی آنرا بدعت گفته اند و طحطاوی گفته که این تلفظ چون مروی
از نبی صلی الله علیه وسلم و صحابه و ائمه اربعه نیست البته بدعت است
لکن بدعت حسنه است بر مختار و معتمد نه بدعت سیئه و ابن همام آنرا بدعت
گفته لکن مراد ازان بدعت حسنه است انتهی تلخیص اقوال علما که از کتب
معتمدهٔ فقهیه منقول شد و اگر استقصای اقوال دیگر فقها درین باب
بعمل آید برای آن رساله جداگانه باید بالجمله با وجودیکه این تلفظ از آنحضرت
علیه الصلوة والسلام و صحابهٔ کرام و ائمهٔ اربعه ماثور و منقول نیست علما
آنرا بدعت حسنه شمرده تلقی بقبول و عمل نموده اند و کسیکه آنرا بدعت
گفته مراد ازان بدعت حسنه است نه سیئه چنانچه ملا علی قاری و طحطاوی
تصریح بآن نموده پس ازینجا اقتراح تقسیم بدعت بحسنه و سیئه نیز ظاهر است

ونیز بدعت مطلق را علما محمول بدعت حسنه کرده اند واز انجا که بدعت
حسنه از روی تحقیق در حکم سنت بلکه منکرین تقسیم بدعت بحسنه وسیئه
آنرا داخل در سنت کرده اند پس بهر تقدیر قول طحطاوی که صنیع
المصنف هنا لیس علی ما ینبغي لیس علی ما ینبغي
واقعست که اطلاق سنت بر بدعت حسنه مبالاتی ندارد وباین عنایت
توافق در قولین ورفع تضاد از بین حاصل شد واز عجائب هفواتی
که یاد از زعفران از کشمیر میدهد اینست که بعضی از مدعیان علم ودانش
باوجود اعتراف باینکه علما در تلفظ در نیت نماز مستحسن نوشته اند گویند
که چون این تلفظ ماثور از قرون ثلثه نیست بدعت است واین بدعت
چه جای رفع سنت رفع فرض می نماید چه این تلفظ مورث غفلت از
عزیمت قلبی که فرض ست خواهد شد پس تجویز این تلفظ ترک نیت
که فرض ست لازم آید سبحان الله این خوش فهمی این بزرگان تماشا
کردنیست که اینقدر ندانستند که مواطات ذکر لسانی با عزیمت
قلبی موجب تقویت ست واز انجا که لسان ترجمان جنان ست همین اجتماع
داعی بر استحسان تلفظ گردید ولهذا قول کسانیکه اقتصار بر [illegible]

بدون عزیمت قلبی کنند معتمد نداشته اند لیس موئّد ومقوی را
مورث غفلت گفتن کار همین خوش فهمان است معهذا اگر ذکر لسانی
موجب غفلت از حضور قلبی باشد لازم آید که نماز احدی از عوام
وخواص متصف بصفت کمال او نگردد که برین تقدیر ذکر لسانی
در ارکان نماز البته مورث غفلت و مزاحم حضور قلبی خواهد شد و
حال آنکه مؤید مؤدای لا صلوٰة الا بحضور القلب ماثور از
شارع در بیان معنی احسان که عبارت از اخلاص در عمل است
همین حضور قلبی است که تعبیر از ان برویت عیانی واقع شد چنانچه
در مشکوٰة در کتاب الایمان ذیل فصل اول در حدیث جبرئیل مرویست
قال فاخبرنی عن الاحسان قال ان تعبد الله کانك
تراه فان لم تکن تراه فانه یراك ونماز که از افضل عبادات است
صرف احسان و ان از ضرورات عبدیت است وچون مطلق ذکر لسانی
مزاحم حضور قلبی باشد ذکر جهری در صلوٰة جهریه زیاده تر موجب غفلت
از حضور قلبی خواهد گشت و هرگاه حال نماز که فاضلترین عبادات است
چنین باشد دیگر جهریات شرعیه و ذکر جهر کلمه طیبه که ماثور

اخرجه مسلم عن عمر بن الخطاب ...

فی تثویب

از احادیث صحیحه است و آثار مشایخ کرام و سبب تنبیه قلب
موجب حضور قلبی قرار داده اند چنانچه باید گفت و از آن جمله است تثویب
قاضیخان ولا باس بالتثویب فی سائر الصلوات
الخمس فی زماننا وتثویب کل بلدة ما تعارفه اهل
تلک البلدة ویجوز تخصیص کل من کان مشغولا بمصالح
المسلمین بزیادة الاعلام انتهی هدایه والمتاخرون
استحسنوا فی الصلوات کلها لظهور التوانی فی الامور
الدینیة انتهی شرح وقایه هر واستحسن المتاخرون
تثویب الصلوات کلها شی التثویب هو الاعلام بعد
الاعلام انتهی عالمکیری والتثویب حسن عند المتاخرین
فی کل صلوة الا فی المغرب هکذا فی شرح النقایة للشیخ
ابی المکارم وهو رجوع الموذن الی الاعلام بالصلوة
بین الاذان والاقامة وتثویب کل بلدة علی ما
تعارفوه اما بالتنحنح او بالصلوة الصلوة او قامت قامت
لانه للمبالغة فی الاعلام وانما یحصل ذلک

بما

بما تعارفوه كذا في الكافي انتهى جامع الرموز والتثويب
في اللغة تكرير الدعاء وفي الشريعة ما تعارفه كل
بلدة بين الاذانين وفي المحيط انه في زمانه صلى الله
عليه وسلم الصلوة خير من النوم مرتين في اذان الفجر او
بعده ثم احدث التابعون واهل الكوفة بدله الحيعلتين
مرتين عنه انه حسن وعنه انه يمكث بعد الاذان قدر
ما يقرأ عشرين آية ثم يثوب ثم يصلي ركعتين للفجر ثم يمكث
قليلا ثم يقيم وعن ابي يوسف انه يمكث ساعة و
في الجامع الصغير انه يكره في سائر الصلوات وعن ابي يوسف
لا باس بان يثوب كل من يشتغل بمصالح المسلمين كالمفتي
والقاضي ع اعلام ثم مشائخنا اليوم يقولون انه
حسن في كل صلوة من نحو الصلوة الصلوة او قامت
قامت كما في سمرقند وهو اختيار السرخسي وصدر القضاة
كما في الزاهدي در مختار ويثوب بين الاذان والاقامة
في الكل للكل بما تعارفوه ويجلس بينهما بقدر ما يحضره

الملازمون مراعيا بوقت الندب الا في المغرب فيسكت
قائما قدر ثلث آيات قصار ويكره الوصل اجماعا انتهى
طحطاوي قوله ويثوب اي المؤذن ويكره من غيره ذكره
الشيخ زين قوله بين الاذان والاقامة بان يمكث بعد
الاذان قدر عشرين اية ثم يثوب ثم يمكث كذلك ثم
يقيم بحر ولا يظهر في حق المغرب وقد سبقني به الحموي
ثم رأيت في النقاية وشرحها ان المغرب لا يثوب فيها
ويمكن فهمه من المصنف بان يرجع قوله الا في المغرب
الى قوله يثوب ويجلس قوله في الكل اي كل الصلوات
المجموعي قوله للكل اي كل الخلق من غير تخصيص اميرا
ومشتغل بامر العامة كقاض كما قاله الامام ابو يوسف
قوله بما تعارفوه ولو بشيء احدثوه كما في البحر انتهى
ارشاد الطالبين والتثويب قيل انه في نفس الاذان و
هو رواية البلخي وابي يوسف رحمه عن اصحابنا والاصح انه
كان بعد الاذان لانه لعود الى الاعلام بعد الاعلام الاول [illegible]

قوله الا في المغرب
قال في الدر واستثنى من يثوب ويجلس ... فانما التثويب لاعلام الجماعة وهم في المغرب حاضرون لضيق الوقت ١٢ واعترضه في النهر بانه مناف ... قوله الكل في الكل ١٢ قال الشيخ ... [illegible]

انما يكون بعد الفراغ قيل يكره التثويب في غير الفجر لما روي عن بلال
رضي الله عنه قال امرني رسول الله صلى الله عليه وسلم ان
اثوب في الفجر ونهاني عن تثويب العشاء ولان الفجر وقت نوم
وغفلة فاختص بزيادة الاعلام اعانة للناس على عادة
على استدراك فضيلة الجماعة ولا كذلك غيرها من
الصلوات وفي زماننا لا باس بالتثويب في سائر الصلوات
لتغير احوال الناس وتثويب كل بلدة ما تعارفه اهل
تلك البلدة في بعضها الصلوة الصلوة وفي بعضها قامت
قامت قال ابو يوسف لا باس بان يقول المؤذن السلام عليكم
ايها الامير ورحمة الله وبركاته حي على الصلوة حي على
الفلاح يرحمك الله وبركاته فاستحسن زيادة الاعلام في
حقهم ولا كذلك امر زماننا قيل هكذا كل من كان مشغولا
بمصالح المسلمين كالقاضي والمفتي جاز تخصيصه بالاعلام
انتهى پس کسانیکه حظی از علم حدیث وفقه میدارند میدانند که اصل
تثویب ثابت از زمان آنحضرت علیه الصلوة والسلام ست چنانچه

قهستانی از محیط نقل کرده که تثویب در زمان آنحضرت صلی الله علیه و
سلم الصلوٰة خیر من النوم دو بار در اذان فجر یا بعد آن بوده بعد از آن
تابعین در اہل کوفه باحداث خودشان بحیعلتین مرتین بدل کردند پس حدوث
تثویبات لا فقط در فجر بوده و در حدیث بلال رضی الله عنه که امر فرموده
مرا رسول خدا صلی الله علیه وسلم برای تثویب در فجر و منع فرموده در
عشا که در ارشاد الطالبین هم نیست مؤید روایت محیط است
پس معلوم شد که مقتضی تثویب غفلت مردم از حضور در جماعت نماز است
و وقت فجر هنگام خواب شیرین و مزید غفلت است بخلاف عشا که
آن وقت بیداری و هوشیاری است تنها امر به تثویب فجر و منع از تثویب
عشا فرموده و بنا برین قدما بکراهت تثویب در غیر فجر حکم نموده اند و چون
بعد انقراض قرون ثلثه و مرور دهور رفته رفته تساهل و توانی در امور
دینی پیدا شد و تغیر حال مردم حال سائر اوقات نماز در غفلت و توقف
از حضور در جماعت مثل فجر گردید متاخرین برای تنبیه غافلان باستحسان
تثویب در همه نماز ها غیر از مغرب نیز قائل شدند چنانچه در هدایه و غیره
آن تصریح باین معنی موجود است که بسبب ظهور توانی در امور دینیه متاخرین

تثویب

الفجر قال الترمذی حدیث بلال لا نعرفه الا من حدیث ابی اسرائیل الملائی وابو اسرائیل لم یسمع هذا الحدیث من الحکم بن عتیبة انما رواه عن الحسن بن عمارة عن الحکم بن عتیبة وابو اسرائیل اسمه اسمعیل بن ابی اسحاق و لیس بذلک القوی عند اهل الحدیث قلت و اسمعیل ابن ابی اسحاق هو ابن خلیفة العبسی الکوفی قال ابن حجر صدوق ۱۲

فائدہ عمامہ بستن برای میت

تثویب را در سائر نمازها مستحسن دانستند و باین تقریب تثویب در مستحسنات متاخرین محسوب گردید پس حدیث بلال که دران منع از تثویب عشا مرویست و نیز اثر حضرت علی مرتضی رضی اللہ عنہ کہ موذن را از تثویب عشا منع و زجر فرمودند مزاحم استحسان متاخرین نتوانند شد که مبنای این توسیع همان نظر دقیق از شارع است که برای ازالۂ غفلت مردم امر بہ تثویب فجر فرمود و هرگاه مناط تثویب که پیش نظر شارع بوده در عشا و غیر آن متحقق گشت و دران حکم بران از مستحسنات عقلی و شرعیست و از انجملہ است عمامہ بستن برای میت قاضیخان اکثر ما یکفن فیہ الرجل ثلثة اثواب لیس فیها عمامه عندنا و استحسنها المتاخرون وهو مروی عن ابن عمر رضی الله عنهما و به اخذ مالك رضي الله عنه انتهى عالمگیری و لیس فی الکفن عمامة فی ظاهر الروایة و فی الفتاوی استحسنها المتاخرون لمن کان عالما و یجعل ذنبه علی وجهه بخلاف حال الحیوة کذا فی الجوهرة النیرة وقایه و سنة الکفن ازار و قمیص و لفافة و استحسن المتاخرون العمامة انتهى جامع الرموز و استحسن علی الصحیح العمامة

قوله متفق عليه يعني اخرجه الشيخان وكذا اخرجه مالك والترمذي عن عائشة رض وابن ماجة عنها وعن عبد الله بن عمر ولكن لابن ماجة عن ابن عمر ثلثة رياط ولد للترمذي يمانية موضع بحرية ولم يذكر ومن كرسف

وقوله قد تظافرت طرق كل واحد منها قميصا قلت منها حديث ابن عباس رض قال كفن رسول الله صلى الله عليه وسلم في ثلثة اثواب قميصه الذي توفي فيه وحلة نجرانية وروى محمد بن الحسن عن ابي حنيفة عن حماد عن ابراهيم النخعي ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كفن في حلة يمانية وقميص قال ابو عيسى حديث عائشة رض حسن صحيح وقد روي في كفن النبي صلى الله عليه وسلم روايات مختلفة وحديث عائشة رض اصح الاحاديث التي رويت في كفن النبي صلى الله عليه وسلم والعمل على هذا عند اكثر اهل العلم من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم وغيرهم

بالكسر فتعمم يمينا وتذنب يلف ذنبه على كورة من قبل
يمينه وقيل يذنب على وجهه كما في التمرتاشي قيل هذا
اذا كان من الاسراف وقيل اذا لم يكن في الورثة صغار وقيل
لا يعمم بكل حال كما في المحيط والاصح ان يكره العمامة كما
في الزاهدي انتهى شرح مختصر وقايه ملا علي قاري واستحسن
عند المتاخرين العمامة وهو بظاهره مخالف بقول عائشة رض
كفن رسول الله صلى الله عليه وسلم في ثلثة اثواب
بيض سحولية من كرسف ليس فيها قميص ولا عمامة
متفق عليه وسحول بفتح السين وبضم قرية باليمن و
قد تظافرت طرق كل واحد منها قميصا والحال في
الصفة اكشف على الرجال من النساء كيف لا وقد دفن
ليلا فيرجح الاثبات على النفي ولا يبعد ان يحمل النفي
على القميص الذي غسل فيه والاثبات على الذي مات
فيه انتهى در مختار ويسن في الكفن له ازار وقميص
ولفافة وتكره العمامة للميت في الاصح مجتبى واستحسنها

المتاخرون

المتاخرون للعلماء والاشراف ولا باس بالزيادة على الثلثة انتهى طحطاوي قوله ويكره العمامة اي على راسه دا خل اللفافة وهي محل الخلاف واما ما يفعل على الخشبة من العمامة والزينة ببعض حلي فهو من المكروه بلا خلاف لما تقدم انه يكره فيه كل ما كان للزينة قوله يستحسنها المتاخرون للعلماء الخ ويجعل الذنب على وجهه كما فعل ابن عمر رضي الله عنهما وقيل تدار يمينا ويلف ذنبه على كورة من جهة يمينه كما في القهستاني واحترز بالعلماء عن الاوساط فلا يعممون كما في النهر عن السراج قوله والاشراف زاد في الظهيرية العلوية اي اولاد علي رضي الله عنه قوله ولا باس بالزيادة هذا هو المذكور في غاية البيان كما في النهر ثم قال فالاقتصار على الثلث لنفي كون الاقل مسنونا وصرح في المجتبى بكراهة الزيادة فان خلت الكراهة في عبارته على التنزيه كان المال واحدا انتهى ارشاد الطالبين

قوله كما فعل ابن عمر ... ان ابن عمر ... وادرج في ... قميص وعمامة وثلاث لفائف وادار العمامة الى تحت حنكه رواه سعيد بن منصور ... كذا عن الحلبية وقال في ... النهر ... بان تكفين ... اوخمسة ... مالا ... تكفين في ثوبين

السنة ان يكفن الرجل في ثلثة اثواب ازار وقميص ولفافة
لانه اكثر ما يلبسه عادة في حيوته فكذا بعد مماته و
ان اقتصر على ثوبين جاز والثوبان ازار ولفافة وهذا
كفن الكفاية لقول ابى بكر رضي الله عنه اغسلوا ثوبي
هذين وكفنوني فيهما ولانه ادنى لباس الاحيا وكره
بعضهم تعميم الميت وقال بعض العلما اذا كان عالما معروفا
من اشراف الناس يعمم وان كان من الاوساط فلا و
استحسن المتاخرون تعميم الميت مطلقا وهو الاولى
لحديث ابن عمر رضي الله عنهما انه كان يعمم الميت ويجعل
ذنب العمامة على الوجه بخلاف حالة الحيوة حيث
يرسل قبل القفا لمعنى الزينة وقد انقطع ذلك بالموت
انتهى كشف الغطا وبعضى مشائخ مكروه داشته اند دستار
زيرا كه مجموع اثواب كفن با دستار جفت مے شود وسنت طاق ست و
مستحسن داشته اند آنرا بعضى متاخرين برا علما واهل شرف نه
ديگران ومرويست از ابن عمر رضي الله عنهما كه عمامه مى بست ميت را

اولى الحظ ١٢ — انتهى ١٢ — في الارسال ١٢

ف١ فانهما للمهل والصديد والحي احوج من الميت الى الجديد بكذا رواية الفقهاء كما رواه النسفي في الكافي والمرغيناني في الهداية و في شرط الحديث اخرجه مالك في الموطا فقال ابوبكر عنه وانما الثوب لثوب عليه قد اصابه مشق او زعفران فاغسلوه ثم كفنوني فيه ١٢

و وصیت کرده بود و بوی همین روایت اخذ کرده اند بعضی مالکیه
باید که گردانیده شود ذنب عمامه یعنی شمله را بر روی میت بر عکس
حالِ حیات چنانچه از ابن عمر رض همین طور آمده انتهی مخفی نماند که در تعمیم میت اگرچه
اختلافِ علماست و بعضی آنرا مکروهِ تنزیهی گفته اند لیکن معتمد و مختار نزدِ
متاخرین استحسان آنست و چون تثلیث اثواب در کفن سنت برای نفی اقل
از آن ست چنانچه تثنیت در کفنِ کفایت که از حضرت ابوبکر رضی الله عنه
مرویست پس زیادت بر سه مزاحم سنت نتواند شد و تعمیم میت وصیت
بدان که از ابن عمر رضی الله عنهما ماثور ست موید این توجیه است که تفقه ابن عمر رض
و واقفیت سنت چنانکه هست عارفین حالِ صحابه کرام پوشیده نیست
پس اگر اضافهٔ عمامه در اثواب کفن مزاحم سنت می بود هرگز چنین فقیه
جلیل القدر بتعمیل آن وصیت آن نمیکرد و چون انکار قول و فعل ابن عمر رض
در تعمیم میت منقول از دیگر صحابه نیست پس این تقریر موجب مزید تحسین
این تعمیم ست و در قولِ عائشه رضی الله عنها در اثواب کفن آنحضرت
صلی الله علیه وسلم که نفی قمیص و عمامه وارد ست این قول با اول و غیره معتمد
بسبب نبودن بظاهر خود ست چنانچه ملا علی قاری در شرح

مختصر وقایه تاویل نفی قمیص نموده اند و چون احدی مدعی بودن عمامه در
اثواب کفن آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیست پس استناد بنفی عمامه
باین قول بیجای خود نخواهد بود بلکه اگر بر سند قول و فعل ابن عمر رضی
الله عنهما نظر رود اصل اصیل برای استحسان متاخرین پیدا و هویدا ست
بالجمله تحدید کفن سنت بسته و کفن کفایت بدو و نظر باقل از ان است چنانچه
تحدید کفن ضرورت بهرچه میسر آید کرده اند و اگر زیادت و کمی از سنت غیر مشروع
می بود زیادت از ابن عمر رضی و کمی از ابوبکر رضی الله عنهما بوقوع نمی آمد
باقی ماند سخن همین که فقها استحسان تعمیم میت را صحیح و کراهت آنرا
اصح گفته اند چنانچه قهستانی از زاهدی نقل کرده و نیز در تنویر الابصار
متن در مختار کراهت را اصح گفته پس مقتضای ترجیح و تفضیل اصح بر
صحیح باید که معتمد و مختار کراهت تعمیم میت باشد گوئیم که بحسب ظاهر
حال چنین است لیکن علمای ارباب تحقیق حاکم بخلاف آن شده اخذ
بالصحیح بمقابله اصح اولی نوشته اند چنانچه در در مختار ذیل متون فتوی
قال شیخنا الرملی فی فتاواه وبعض الالفاظ آکد من بعض
تلفظ الفتوی آکد من لفظ الصحیح والاصح والاشبه وغیرها

فرق صحیح و اصح

ولفظ به يفتي آكد من لفظ الفتوى عليه والاصح آكد من الصحيح
والاحوط آكد من الاحتياط انتهى قلت لكن في شرح المنية
للحلبي عند قوله ولا يجوز مس المصحف الا بغلافه اذا تعارض
امامان معتبران عبر احدهما بالصحيح والآخر بالاصح
فالاخذ بالصحيح اولى لانهما اتفقا على انه صحيح والاخذ
بالمتفق اوثق فليحفظ انتهى معهذا اكثر مسئله از مسائل فرعيه
باشد كه دران اختلاف علما نيست ليكن چون معتمد ومختار قول جمهور
واكثر مى باشد روايت خلاف آنرا اعتبار نمى كنند ودرين شك نيست
كه قاضيخان وعالمگيرى ووقايه وجامع الرموز وشرح مختصر وقايه
ملا على قارى ودر مختار وارشاد الطالبين وغير آن از فقها جمله اتفاق
دارند برينكه تعميم ميت از مستحسنات متاخرين ست پس روايت
كراهت كه بعضى بآن رفته اند هرگز مزاحم استحسان متاخرين نخواهد شد
وازانجمله است ذكر خلفاى راشدين وعمين شريفين در خطبه جمعه وعيدين
عالمگيرى باب صلوة الجمعة وذكر الخلفاء الراشدين والعمين
رضوان الله تعالى عليهم اجمعين مستحسن وبذلك جرى

التوارث كذا في التجنيس انتهى جامع الرموز ثم يستحسن الثناء
على الخلفاء الراشدين كما في الزاهدي ثم على سائر اصحابه
اجمعين ثم يدعو لسلطان الزمان بالعدل والاحسان مجتنبا في
مدحه عما قالوا انه كفران وخسران كما في الترغيب وغيره انتهى
در مختار ويندب ذكر الخلفاء الراشدين والعمين لا الدعاء للسلطان
وجوزه القهستاني ويكره تحريما وصفه بما ليس فيه انتهى طحطاوي
ويزيد فيها الدعاء للمؤمنين والمؤمنات بدل الوعظ في الاولى
في الثانية ١٢
ولا يعظ فيها ويسن فيها قراءة آية كذا في البحر قوله والعمين هما
الحمزة والعباس انتهى پس بتصريح عالمگیری وجامع الرموز ودر مختار
وغير آن از کتب معتمده فقهیه ثابت شد که ذکر وثناے خلفاے راشدین وعمین
شریفین بلکه سائر صحابه اجمعین ودعاے مومنین ومومنات در خطبهٔ ثانیه
از مستحسنات متاخرین ست وبعض علما دعا براے سلطان زمان هم
اضافه کرده وبعضی ازان منع نوشته بعد ازان ذکر حضرت حسنین رضی
الله عنهما وسیدة نسا فاطمه زهرا رضی الله عنها نیز اضافه شد چنانچه
تا حال متعارف ومعمول بلاد وامصار ست وغالبا داعی برین

اضافہ آن بودہ است تا تعریض بر اعدای صحابۂ کرام رضی اللہ عنہم و اہل بیت عظام
که روافض باشند ۱۲ | که خوارج باشند ۱۲
تمام باشد و از انجمله تسلیم بعد اذان است در مختار فائدة التسليم
در رکوب سفینۂ نجات با اہتدا بنجوم ہدایت در ظلمات بحر میسر آید ۱۲
بعد الاذان حدث في ربيع الآخر سنة سبعمائة واحدى
احدى وثمانين وسبعمائة ۱۲
وثمانين في عشاء ليلة الاثنين ثم يوم الجمعة بعد عشر سنين
حدث في الكل الا المغرب ثم فيها مرتين وهو بدعة حسنة
انتهى طحطاوي قوله فائدة الخ هي من حسن المحاضرة للسيوطي
وفي القول البديع للسخاوي ان ابتداء حدوثه في مدة صلاح الدين
بن المظفر بن ايوب وبامره نهر قوله ثم فيها مرتين لم يكن في زماننا
وليس هو في عبارة السيوطي المنقولة في النهر ايضا انتهى بالجملہ
تسلیم بعد اذان که حدوث آن در ربیع آخر سنه هفتصد و هشتاد و یک در
عشای شب دوشنبه پیشتر روز جمعه پس بعد ده سال تمام نمازها بجز از مغرب
بعد از آن نماز مغرب دو بار گردیده از مستحسنات متاخرین بدعت حسنه است
گو درین زمان متعارف و معمول درین دیار و امصار نباشد و از انجمله است
تعاشیر مصحف و کتابت اسامی سور و عدد آیات و نقط و شکل و تعیین
رکوعات و علامات واو و قاف و غیر آن از متعلقات کتابت قرآن

فائدہ تسلیم بعد اذان

قوله فيهما مرتين اى
كما صرّح به في النهر [illegible] لكن
في المغرب [illegible] وفي غيره وكان
لم ينقله في النهر ولم اره في غيره من الشراح
وذلك كان موجودا في [illegible]
او المراد به الفعل عقيب الاذان الجمعة
ثم بعده بين العشائين ليلة [illegible]
والاثنين [illegible]
كالذي يفعل قبل اذان الظهر يوم
الجمعة ولم ار من ذكره ايضا ۱۲
من رد المحتار

تعاشیر

قاضيخان وكان ابو حنيفة رحمه الله يكره النقط والتعاشير
في المصحف ومشائخنا رحمهم الله لم يروا في زماننا باسا بذلك
انتهى عالمگيري التعشير هو التعليم على كل عشر آيات و
هو الفصل بين كل عشر آيات وعشر آيات بعلامة يقال
في القراءة ستمائة عاشرة وثلث عشر وعاشرة كذا في السراج
الوهاج لا باس بكتابة اسامي السور وعدد الآي وهو ان كان
احداثا فهو بدعة حسنة وكم من شيء كان احداثا وهو بدعة [الآيات ١٢]
حسنة وكم من شيء يختلف باختلاف الزمان والمكان كذا
في جواهر الاخلاطي وكان ابو الحسن يقول لا باس ان يكتب من
تراجم السور ما جرت به العادة كما يكتب بسم الله الرحمن الرحيم
في اوائلها للفصل كذا في السراج الوهاج انتهى شرح مختصر وقاية [من انها مدنية او مكية وغير ذلك ١٢]
ملا علي قاري فقد قال علماءنا لا باس بتعشير المصحف ونقطه
وشكله واصل الرواية بكره التعشير والنقط في المصحف بقول
ابن مسعود جردوا القرآن لا تلحقوا به ما ليس منه رواه ابن شيبة
وله معنيان احدهما جردوه في التلاوة ولا تخلطوا به غيره

قوله وشكله شكل الكتاب
وشكله اعجمه وضبطه كأنه ازال
عنه الاشكال والشكلة هي التي
تكون في الاعراب قال ابو الطيب
وقد تحير شكل الشوق قابعه ما
عن الرقيب بناجم العاذل الشكلي
دون التعانق ناحلين كشكلتي
نصب ادقهما وضم الشاكل ١٢

وثانيهما اجردوه فى الخط من التعشير والنقط ثم فى زماننا
لابد لغالب الناس من الدلالة فبالتعشير يحفظ الآى و
بالنقط يحفظ التصحيف وبالشكل يحفظ الاعراب فتكون
بدعا مستحسنة وقد صح عن ابن مسعود رضى الله عنه ما راه المسلمون
حسنا فهو عند الله حسن ويجوز تحليته لما فيها من تعظيمه
انتهى ارشاد الطالبين لا باس بالوقف والنقط والتعشير
فى المصحف انتهى از بيان قاضيخان وغير آن از علماى عاليشان ظاهر
ميشود كه باوجوديكه از سلف كراهت نقط وتعاشير مصحف منقول است
ليكن متاخرين مشائخ نظر بمصالح ومنافع عامه حكم باستحسان چنين امور متعلقه
كتابت قرآن نموده اند ودر عالمگيرى انچه از جواهر اخلاطى نقل كرده از
شواهد صادقه برين دعوى است كه كتابت اسامى سور وعدد آيات اگرچه
احداث است بدعت حسنه است وبرين معنى موقوف نيست كه بسيارى از اشياى
محدثه بدعت حسنه است وبسيارى از چيزهاست كه حكم آن باختلاف زمان
ومكان مختلف ميشود پس بناء عليه اگر مكروهات متقدمين مستحسنات متاخرين گردد
مستبعد نتوان انگاشت واز اينجاست كه ملا على قارى نوشته كه تعشير

و نقط باعتبار اصل روایت مکروه است لیکن و از زبان چون برای اکثر
مسلمانان دلالت تلاوت قرآن ضرورت است به تعشیر و نقط و شکل مصحف از
بدعات حسنه باشد و درین شک نیست که بدون این دلالات که احداث
متاخرین است عرصهٔ تلاوت قرآن بر قاریان خاصه درین زمان خیلی
تنگ میگشت پس این استحسان متاخرین کمال احسان بر عامهٔ مسلمین است که
باحداث امور مذکوره تلاوت قرآن بر قاریان البته سهل و آسان گردید
زیرا که از تعشیر محافظت آیات و از نقط محافظت تصحیف و از شکل که
عبارت از هیئت حاصله از ترتیب حروف با حرکات و سکنات است
(یعنی چیزیکه بیان این هیئت میکنند ۱۲)
که آنرا صرفیان صیغه گویند محافظت اعراب بمعرض وضوح رسید بنظر
باین فحوا این احداث و نظائر آن از خمس و نصف و ربع و ثلث و منزل
و تعیین رکوعات و علامات آیات و اوقاف و غیر آن از متعلقات تلاوت
و کتابت مصحف از مستحسنات متاخرین است و قول ابن مسعود که
حکم تجرید قرآن از غیر آن میکند هرگاه موافق تصریح ملا علی قاری محتمل دو
معنی است پس باعتبار معنی اول یعنی تجرید قرآن در تلاوت از غیر
آن از اضافهٔ تعشیر و نقط و اعراب و دیگر امور که موجب تسهیل و تیسیر تلاوت

و قرار نشست منافی این تجرید نیست و ازینجا منقح میشود که مبنا استحسان بر اعتبار معنی اول و مبنای کراهت احتمال معنی ثانی در قول ابن مسعود است پس بین تقدیر میانه قول متقدمین که قایل بکراهت شدند و قول متاخرین که قائل باستحسان امور معلومه مستشهد منافات باقی نماند که برای یکی از این دو فرقه محملی جداگانه پیدا و هویدا است مستشهد قول دوم ابن مسعود است یعنی ما راه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن موید اراده معنی اول از قول اول ابن مسعود است و نیز موید این معنی است آنچه از مساعی جمیله حضرت عثمان ذی النورین رضی الله عنه در جمع مصاحف بمشاورت و مشارکت اجله صحابه که حضرت علی ابن ابی طالب کرم الله وجهه ۱۲ و حذیفه بن الیمان رضی الله عنه از جمله ایشان بودند بظهور آمد چه از بدیهات اولیه است که در آن زمان خلافت قران اختلاط قرآن بعاشیر و نقط و شکل و رکوعات و غیر آن نبود که تجرید از آن منظور نظر خلافت اثر میگشت بلکه مقصود از آن تجرید قرآن از غیر آن در تلاوت بوده که هرگاه بعضی از عبارات تفسیر[۱] و معانی قرآن که هنگام تلاوت از زبان حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم شنیده بودند داخل مصاحف نمودند و بعضی از ادعیه قنوت[۲] هم در قرآن نوشتند و قراآت شاذه نیز داخل

[۱] كما روي عن الحسن انه كان يقرأ وان منكم الا واردها الورود الدخول فقيل انه كان تفسيرا من الحسن لمعنى الورود وغلط فيه بعض الرواة فالحقه بالقرآن ۱۲

[۲] كما روي عن ابي بن كعب انه كتب في مصحفه السورتين الحفد والخلع انهما كانتا مكتوبتين في مصحفه عن ابن عباس ۱۲

مصاحف ساختند این اختلاطِ قرآن بغیر آن البته منجر باسراف و وقوع
تشاجر و تخالف در تلاوت و قرائت گردید لهذا التجرّد اخذ مصاحف از همه
بلاد و باگذاشتن یکتا مصحف مکتوب زید بن ثابت که مبرا ازین اختلاطات
بوده در دفع مفسده بعمل آمده و همان مصحف موسوم و ملقب بمصحف امام است
و هنوز در مدینه منوّره موجود پس ازین گیر و دار هم ثابت و متحقق شد که
مراد از تجریدِ قرآن از غیر آن تجرید در تلاوت ست چنانکه مدلول احتمال
اوّل در قولِ ابن مسعود رض ست و اگر کسی گوید که چنانکه مصحفِ امام مجرد از
اختلاطِ عبارات تفاسیر و بیان معانی قرآن و ادعیّه قنوت و قرائت شاذه است
همچنان مجرد از تعاشیر و نقط و شکل و غیر آن از رکوعات و دیگر اضافیات
قاریانست پس مطابقت باین مصحف مقتضی آنست که مصاحف از تصرفات
متاخرین نیز خالی باشند تا مخالفت با مصحفِ امام متطرق نگردد گوئیم
که آنفا تحریر و تقریر ملا علی قاری و غیر آن قرع صماخ سامعین گردیده
این احداثاتِ متاخرین هر چند بدعات است لیکن بدعات حسنه است و بنایش
بتمامتر توضیح گذشت و چون مردم محتاج بدلالت در تلاوت گردیدند باین
سبب متاخرین علما حسب مراتب ایضاح برای دلالت در تلاوت احداث

بکار بردند چنانچه در عهد حجاج بن یوسف والی حجاز و عراق اعراب
قرآن قرار یافته و همچنان برای تسهیل قرائت در رکعات نماز و محافظت
آیات حساب خمس آیه مثل عشر آیه مقرر شد بعد از ان قرای عرب هر جزو
از اجزای ثلثین که پاره و از سی پاره بوده به هشت جزو مساوی قسمت کرده
هر جزو از این اجزای هشتگانه مقرر نامیدند بعد از ان قاریان ماوراء النهر
و توران و خراسان بتجویز امام ابو حفص صغیر بخاری که از اکابر حنفیه بودند
برای تسهیل قرائت هر مردم ختم در تراویح تقسیم هر پاره را بسیار
بشمار ده حصه کرده هر حصه را رکوع نام کردند بعد ازین امام ممدوح تعیین
رکوعات برای حصول فضیلت ختم قرآن بالقصد محمل قرار دادند تا
ختم قرآن در تراویح بحساب رکوعی در بیست رکعت هر شب تا شب بیست و هفتم
سرانجام یابد و علی هذا القیاس برای تسهیل [illegible] آیات ترجیح [illegible] قطعه
قرآنی [illegible] حسن ترتیب [illegible] مصطلحات
قرا [illegible] و شرح و تفصیل این [illegible] دیگر [illegible]
[illegible] تعلیم [illegible] کتب [illegible]
[illegible]

تعلیم علوم و تدوین کتب

باطل صرف همت میشود

نقل استفتا

چه میفرمایند علمای دین رحمهم الله در خواندن مولد شریف یعنی وقائع ولادت و وفات سرور کائنات علیه افضل التحیات بطوریکه مروّج این زمانه است یعنی بتعیین و تخصیص ماه ربیع الاوّل و برخاستن وقت ذکر ولادت با سعادت آنحضرت صلی الله علیه وسلم و باهتمام و تداعی مجلس آراستن و طعام شیرینی دران محفل حاضر کردن و تکلّف در شمع و چراغ بعمل آوردن پس باین طریق این عمل چه حکم دارد داخل بدعت است یا نه و اگر بدعت است چه قسم و انعقاد این چنین محفل در مسجد حکمش چیست بینوا توجروا

نقل جواب با صواب

و صورت مرقومه باید دانست که ذکر محامد و محاسن آنحضرت صلی الله علیه وسلم بنوعیکه از شارع ثابت شده از ایمانیات و مرضیات الٰهیه است مدام میکرده باشند لیکن بطوریکه مروّج این زمانه است که انعقاد مجلس مولود بتعیین ماه ربیع الاوّل و تخصیص آن بهیئت ملتزمه کذائیه و مروّجه از آنحضرت صلی الله علیه وسلم و اصحاب کبار و آل اطهار و علمای مجتهدین اخیار منقول و ماثور نشده خصوصًا از امام اعظم ابو حنیفه و صاحبین و اتباع
رضی الله عنه ۱۲

۱۲ بدانکه [illegible] امور [illegible] خصوصیت [illegible] اینان تعیین [illegible] وقتی [illegible] الاوّل خصوصیت تعیین [illegible] با تاریخ [illegible] اوله استحباب [illegible] ۱۲ محمد [illegible]

وکلام غیر آن که این جملهٔ امور دینیه باصطلاح متاخرین تقرر و ترتب یافته مورد قبول
و معمول جمیع علما و فضلا گشته المختصر اگر استقصای مستحسنات متاخرین
و استیفای آن بعمل آید برای فهم قدر میسور هم دفترها باید درین مقام بر نوشتنی
نمونه از خروار بر اکتفا رفت و داعی برین قدر اطناب هم ابطال زعم باطل
فرقهٔ مستحدثه است که امور دینیه را که بعد انقراض قرون ثلثه بصوابدید ائمهٔ دین
متقرر شد از افراد بدعت سیئه قرار میدهند و مرةً بعد مرةٍ و کرةً بعد کرةٍ
گذشت که بدعت سیئه همان است که مخالف قواعد شرعی از کتاب و سنت
و اجماع و اثر باشد و مستحسنات متاخرین اگرچه بظاهر اصلی برای آنها در
قرون ثلثه نباشد لکن منطوق اثر بشارت اثر ما راه المسلمون حسناً
فهو عند الله حسن اصل اصیلی است که مقبول و منظور حق جل و
علی و حضرت محمد مصطفی علیه الصلوة والثنا و جمهور علما و فضلاست
اما خاتمه پس در رد شبهات منکرین عمل مولد و قیام که
بطرز استفتا و جواب آن درین ظرف ایام بنظر این احقر الانام رسید
و گویا علت غائی تالیف این رساله همین سوال و جواب گردید پس اولاً
قلم بسر نقل استفتا و جواب ناصواب میرود و ثانیاً باحقاق حق و ابطال

باطل

باطل صرف بمت میشود **نقل استفتا** چه میفرمایند علمای دین
رحمهم الله در خواندن مولد شریف یعنی وقائع ولادت و وفات
سرور کائنات علیه افضل التحیات بطوریکه مروج این زمانه است یعنی
بتعیین و تخصیص ماه ربیع الاول و برخاستن وقت ذکر ولادت باسعادت
آنحضرت صلی الله علیه وسلم و باهتمام و تداعی مجلس آراستن و طعام
و شیرینی دران محفل حاضر کردن و تکلف در شمع و چراغ بعمل آوردن
پس با این هیأت این عمل چه حکم دارد داخل در بدعت است یا نه و اگر بدعت
است چه قسم و انعقاد این چنین محفل در مسجد حکمش چیست بینوا توجروا

نقل جواب باصواب در صورت مرقومه باید دانست که
ذکر محامد و محاسن آنحضرت صلی الله علیه وسلم بنوعیکه از شارع
ثابت شده از ایمانیات و مرضیات الهیه است مدام میکرده باشند
لیکن بطوریکه مروج این زمانه است که انعقاد مجلس مولود بتعیین ماه
ربیع الاول و تخصیص آن بهیئت مترسمه کذائیه و مروجه از آنحضرت
صلی الله علیه وسلم و اصحاب کبار و آل اطهار و علمای مجتهدین اخیار
منقول و ماثور نشده خصوصًا از امام اعظم ابو حنیفه و صاحبین و اتباع
رضی الله عنه ۱۲

امروز [illegible] تاریخ [illegible]
خصوصیت [illegible] ربیع [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
خصوصیت تعیین [illegible] ربیع الاول
با تاریخ دوازدهم این ماه [illegible] میکنند
ادله استحباب و جواز آن [illegible]
سابق گذشته و بعد ازین
[illegible] ۱۲

اینان از طبقات سبعهٔ حنفیه اثری از ان پدید نیست و ظاهر است که
که صحابهٔ عظام و آل کرام را با وجود غلبهٔ محبت و اقتضای تام و تعشق تمام
که از ان صلی الله علیه وسلم میداشتند این عمل را بنا ور دند پس از دو حال
خالی نیست یا اینچنین تعیین و تخصیص ماه و یوم بهیئت کذائیه ملتزمه را
از دین نمی شمردند که اینچنین هیئت کذائیه ملتزمه را بجا آوردند یا از حرا
ثواب اینچنین رسم معین بهیئت کذائیه ملتزمه بی خبر و لا علم بودند که ازین
خیر کثیر محروم ماندند حال آنکه ایشان رضی الله عنهم اعلم الناس و احرصهم
علی جمیع العبادات بودند و پسینیان را ازین خبر شد و علم آن حاصل گردید
که انعقاد این مجلس را بهیئت کذائیه یکی از شعائر موقته ملتزمه میدانند
حال آنکه علما می نویسند که اتباع چنانکه در فعل و کردن می باید همچنان
در ترک آن نیز شاید فالاتباع کما یکون فی الفعل یکون فی
الترك كذا فی المواهب اللطیفة فی شرح مسند ابی حنیفة
و لهذا شارح مواهب لدنیه گفته است وقد نص الشارع علی
افضلیة لیلة القدر ولم یتعرض للیلة مولده صلی الله علیه
وسلم ولا لامثالها بالتفضیل دلیلا فوجب علینا ان نقتصر

علی ما جاء عنه صلی الله علیه وسلم ولا نبتدع شیئاً
من عند نفوسنا القاصرة عن دركه انتهى كلامه
پس از کلام شارح مواهب لدنیه هویدا گردید که هر وردیکه از عبادات توقیت
مخصوص از آنحضرت صلی الله علیه وسلم و صحابه کرام ماثور و منقول
بوده باشد آن بجز مخصوص و هیئت ماثوره مذکوره بر آنها عمل
باید نمود و از طرف خود زیادت و نقصان میکنند که موجب کراهت
و بدعت گردیده که آنچه شارع امر نموده بهمان قدر شود بهمان محمود
و از رای قاصر خود مخترع نه شاید چنین در کتب فقهیه هدایه و
بحر الرائق و مستملی شرح منیة المصلی جابجا عدم فعل و قول از حضرت
علیه الصلوة والسلام حجت گرفته در ترك آن مستحبان یک مسئله برای
تنبیه غافلان نوشته میشود که صلوة رغائب نکروه فعل بجماعت
ما سوای تراویح ماثوره و منقول مکروه نوشته اند بنابر آنکه از آنحضرت
صلی الله علیه وسلم و صحابه کرام منقول نیست چنانچه در بحر الرائق و
کافی و حلبی و مستملی و امداد الفتاح و در مختار و طحطاوی و
طوالع الانوار و غیره منقول است حیث قال ان النفل بالجماعة

على سبيل التداعي مكروه على ما تقدم ما عدا التراويح
وصلوة الكسوف والاستسقا فعلم ان كلا من صلوة
الرغائب ليلة اول جمعة من رجب وصلوة البراءة ليلة النصف
من شعبان وصلوة القدر ليلة السابع والعشرين من
رمضان بالجماعة مكروهة وقد ذكر الكراهتها وجوها
منها فعلها بالجماعة وهي نافلة ولم يرد به الشرع و
منها تخصيص سورة الاخلاص والقدر ولم يرد به الشرع و
منها تخصيص ليلة الجمعة دون غيرها وقد ورد النهي
في تخصيص يوم الجمعة بصيام وليله لقيام ومنها ان العامة
يعتقدونها سنة من سنن النبي صلى الله عليه وسلم
فيكون فعلها سببا لكذبهم عليه عليه الصلوة والسلام
ومنها ان الصحابة والتابعين ومن بعدهم من الائمة المجتهدين
لم ينقل عنهم هاتان الصلوتان فلو كانتا مشروعتين لما
فاتتا السلف كذا في المستملي شرح منية المصلي پس بر طبع سليم
وعقل مستقيم پوشيده مبادكه فقهاى حنفيه وغيرهم نوافل بجماعت را

در غیر موارد ماثوره مکروه نوشتند و از بدعت شمردند با وجودیکه صلوة بنفسها حسن لعینها ست و جماعت نماز فرض و واجب و سنت مانند تراویح و استسقا ثابت ست لیکن چونکه صلوة رغائب بجماعت و نفل خواندن قبل نماز عیدین از غیر موارد ماثوره یافته شد لهذا مکروه و بدعت آنرا گفتند وقد صح انه قیل لابن مسعود رضی الله عنه ان قوما اجتمعوا فی مسجد یهللون و یصلون علی النبی صلی الله علیه وسلم ویرفعون اصواتهم فذهب الیهم ابن مسعود رضی الله عنه وقال ما عهدنا علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم وما اریکم الا مبتدعین فمازال یذکر ذلک حتی اخرجهم من المسجد کذا فی التاتارخانیه و طوالع الانوار همچنین انعقاد این مجلس مولود بهیئت کذائیه ملتزمه موقته را باید فهمید که معهود و معمول در زمان آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم و آل عظام و صحابه کرام نبود پس این را بر همان طریق باید داشت و اختراع از طرف خود هرگز نباید ساخت و جناب مولانا شاه عبد العزیز قدس سره برین اشاره فرموده اند که

روز تولد نبی و وفات نبی را عید قرار نداده اند چنانکه عبارت اثنا عشریه
بتمامها برین مدعا نقل نموده می‌شود که از آن دانشمند شرع را بخوبی واضح
خواهد بود عبارته هکذا نوع پانزدهم امثال متجدده را یک چیز
بعینه دانستن و این وهم خیلی بر ضعیف العقلان غلبه دارد حتی که آب دریا
و شعلهٔ چراغ و آب فواره را اکثر اشخاص یک آب و یک شعله خیال کنند و
اکثر شیعه در عادت خود منهمک این خیال اند مثلا روز عاشورا در هر سال
که بیاید آن را روز شهادت حضرت امام حسین رضی الله عنه گمان برند
و احکام ماتم و نوحه و شیون و گریه و زاری و بیقراری آغاز نهند مثل زنان
که هر سال بر میت خود این عمل نمایند حال آنکه عقل بالبدیهه میداند
که زمان سیال غیر قار است هرگز جزء ذات ثبات و قرار ندارد و اعادهٔ
معدوم محال و شهادت حضرت امام روزی شده بود که آن روز
از آن روز فاصلهٔ هزار و دو صد سال دارد و این روز را بآن روز چه اتحاد
و کدام مناسبت و روز عید الفطر و عید النحر را برین قیاس باید کرد که
در ینجا مایهٔ سرور و شادی سال بسال متجدد است یعنی ادای روزهٔ رمضان
و ادای حج خانهٔ کعبه شکراً للنعمة المتجدده سال بسال فرحت و

که آناً فآناً متخیل میگردد

چنانکه از شیخ [illegible] حالات [illegible] ۱۲

امر

و سرور نو پیدا میشود لهذا اعیاد و شرایع برین وهم فاسد بنا نداده
بلکه اکثر عقلا نوروز و مهرجان و امثال تجددات تغیرات آسمانی
را عید گرفته اند که هر سال چیزی نو پیدا میشود و موجب تجدید احکام می باشد
و علی هذا القیاس تعید بعید بابا شجاع الدین و تعید بعید غدیر و امثال آن
ذلک مبنی بر همین وهم فاسد است و از اینجا معلوم شد روز نزول
آیه الیوم اکملت لکم دینکم و روز نزول وحی و شب معراج را
چرا در شرع عید قرار نداده اند و عید الفطر و عید النحر را قرار داده اند و
روز تولد و وفات هیچ نبی را عید نگردانیده اند و چرا صوم یوم عاشورا
که سال اول بموافقت یهود آنحضرت صلی الله علیه وسلم بجا آورده
بودند منسوخ شد و درین همه همین راز است که وهم را دخلی نباشد بدون
تجدد نعمت حقیقیه که سرور و فرحت نمودن یا غم و ماتم کردن خلاف
عقل خالص از شوائب وهم است انتهی ما فی اثنا عشریه پس بموجب
قاعده کلیه مسطوره مذکوره بالا انعقاد مجلس مولود بهیئت کذائیه
ملتزمه از کراهت و بدعت خالی نخواهد شد زیاده تکلف و تفاخر زین
موجب زیاده تر قباحت خواهد شد زیرا که خوبی عبادات طاعت

در امر آمده است پس چنانکه شارع کرده و امر نموده بر همان طریق عمل
باید ساخت اتباعاً ۱۲ حسن الطاعة موافقة الامر وحسن العبادة
عبارة عن کونها خالصة عن شائبة الریاء ابو السعود
کذا فی الطحطاوی والله اعلم بالصواب و بر خاستن وقت ذکر
ولادت آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیز لا اصل له است چنانکه در
سیرت شامی وغیره مذکور است جرت عادة کثیر من المحبین
اذا سمعوا بذکر وضعه صلی الله علیه وسلم ان یقوموا تعظیما
له صلی الله علیه وسلم وهذا القیام بدعة لا اصل له انتهی
ما فی السیرة الشامیة و دیگر تکلفات مانند روشن کردن
چراغان وغیره هم مکروه است و ایصال ثواب از اطعمه و اشربه و نقود و
ملبوسات بلا تقیید و بغیر تعیین سنت و مستحب است شرعاً و بقیودات
ملتزمه مروجه خالی از کراهت نخواهد بود والله اعلم بالصواب
انتهی بحروفه مشهود خواطر ارباب بصائر از علما و فضلا و سائر
ارباب صدق و صفا که متحلی بحلیه الانصاف خیر الاوصاف بوده اند خواهد بود
که این استفتا هم پاک و صاف از تعصب و تقلب و تکلف و تصرف نیست

که ذکر وقائع وفات را نیز ردیف وقائع ولادت سرور کائنات
علیه افضل الصلوات والتسلیمات نموده حال آنکه در بلاد هندوستان
تا محط اسلام و ایمان یعنی حرمین شریفین زادهما الله تعظیماً و تکریماً در
مجالس که در ماه ربیع الاول یا غیر آن شرف انعقاد می یابد بجز بیان
اعجاز توامان فضائل و مناقب ولادت باسعادت و حلیه و رضاع
نبی آخر زمان صلی الله علیه وسلم ذکر وفات معمول و مرسوم علما نیست
واحدی از علمای سلف در رسائل مولود ذکر وفات را تتمهٔ ذکر ولادت
نساخته لهذا فاضل فاکهانی که رب النوع منکرین این عمل خیر است
در رساله خودش براه النقض رفته گفته که چنانکه این ماه ربیع الاول
ماه ولادت است ماه وفات هم هست پس باید که ذکر وفات هم نموده باشند
و آنچه بجوابش مولانا جلال الدین سیوطی رقم زدند تمام و کمال با جواب
و سؤال سابقاً در باب اول منقول شد پس از اینجا مقترح می شود
که ذکر وفات در مجالس مولود معمول و مرسوم سلف صالحین هم نبوده است
و از ابتدای این عمل تا زمان حال کسی مجلس وفات شریف جداگانه
نیز منعقد نموده اضافه کلمه باهتمام تداعی مجلس آراستن که صریح

تکلف ازان می بارد و لقطهٔ تکلف در شمع و چراغ افروختن که صفت
تصنع ازان می آید و اشعار سی باظهار غیر واقع و ایمای بالتزام غیر لازم
که میکنند عبا نیست و عیان را چه بیان چون حال استفتا حالی ارباب
نظر گردید حالا گوش بر اصغای تردیدات فتوی باید داشت و باعور
و تامل همت بر ملاحظهٔ تحقیقات باید گماشت **قوله** در صورت
مرقومه باید دانست که ذکر محامد و محاسن الخ **اقول** کلمهٔ حق
یرید بها الباطل چه اگر ذکر محامد و محاسن آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
را از ایمانیات و مرضیات الهیه میدانست حکم بعدم جواز انعقاد مجلس مولود
بتعیین ماه ربیع الاول و تخصیص آن بهیئت ملتزمه مروجه نمیکرد حال آنکه
این نوع تعیین و تخصیص از قول و فعل شارع ثابت ست کما مر ذکره و
سیجی عنقریب و حال تعلیل علیل یعنی منقول و ماثور نشدن این
مجلس باین هیئت کذائیه از آنحضرت صلی الله علیه و سلم و اصحاب کبار
و آل اطهار و علمای مجتهدین اخبار نیز از سابق واضح و لائحست که
این معنی مستلزم عدم جواز این عمل خیر نمی تواند شد و نظر
باشباع کلام در اثبات مولد خیر الانام علیه الصلوة و السلام

از تاریخ ... باین ملاحظه منقول نشده [illegible]
که کارهای ... تعیین و تخصیص ... [illegible]
عمل خیر قیام ... و علما نیز ... [illegible]
آنحضرت ... [illegible]
... الطف ... [illegible]
و یا بالله الان ... [illegible]

که از اکابر سلف صالحین خاصه مولانا جلال الدین سیوطی وصاحب
سیرت حلبی وسیرت شامی وملا علی قاری وغیر آن منقول شد حاجتی بتحریر
جواب این چنین کلمات کلیتره نبود لیکن درینجا انچه بطریق حل ونقض
رقمی میشود به بصر بصیرت دیدنیست وبگوش حق نیوش شنیدنی که تفنن (بیهوده وبی معنی ۱۲) از
طریق واسلوب جدید موجب اهتزاز خاطر ازکیاست اما حل پس باید دانست
که خلاصه قول مذکور (یعنی بیان منشای غلط ۱۲) غیر ازین نیست که انعقاد مجلس مولود وتعیین ماه ربیع الاول
وتخصیص آن بهیئت ملتزمه مروجه چون از قرون ثلثه وائمه مجتهدین ماثور
ومنقول نیست بدعت سیئه ومکروه ومذموم است پس منشای غلط این مجیب
غیر مصیب همان مغلطه در معنی بدعت است که انچه در قرون ثلثه یافته نشود
از بدعت سیئه نامند واین بیچاره مجیب فقید الاستعداد در چه حساب است
که این مغلطه مقتدایانش را چنان از جا برده که از سلوک طریق صواب
درین معنی دور تر افتاده اند واز شواهد این دعوی است انچه مولانا رشید الدین خان
دهلوی رحمه الله تعالی در جواب سوال ازین که عدم قول وفعل آنحضرت
صلی الله علیه وسلم وصحابه وتابعین دلیل عدم جواز است افاده فرموده اند
که عدم قول وفعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم وصحابه وتابعین دلیل عدم جواز

ع ونعم ما قیل
اذا کان الغراب دلیل قوم
سیهدیهم سبیل الهالکینا ۱۲

نمیشود چه برای حکم شرعی دلیلی می باید مطلق عدم دلیل برای آن کفایت نمی کند
و معهذا اگر فعلی را که آنحضرت صلی الله علیه وسلم و صحابه کرده باشند لازم آید
جواز آن و از عدم فعل عدم آن برین تقدیر بنیاد اجماع و قیاس منهدم شود چه
احتیاج بطرف قیاس و اجماع در امور غیر منصوصه میباشد و هرگاه امور غیر منصوصه
داخل در ممنوعات و بدعات سیئه گردید پس اجماع و قیاس لغو باشد انتهی و فصل الحکم
درین مقام بما سبق تفصیل در مقدمه گذشت که بدعت سیئه همان امر مستحدث
در دین ست که مخالف کتاب و سنت و اثر و اجماع باشد و فقط نبودن امر دینی در
قرون ثلثه مستوجب بدعت سیئه بودنش نیست معهذا تعیین و تخصیص مذکور اگرچه بعینه
در قرون ثلثه نبوده لیکن چون برای آن اصلی در قرن اول که مبشر بخیر القرون قرنی
ست ثابت و متحقق چنانچه از تخریج ابن وحیه صاحب تنویر و از افاده ابن حجر
هیتمی و جلال الدین سیوطی و تقریر دیگر سلف صالحین از تعیین صوم یوم عاشورا
و تخصیص صوم دوشنبه و اعاده عقیقه مبرهن شد پس تعیین و تخصیصی که محل
نزاع ست بدعت سیئه نباشد و الا قیاس که اصل رابع از اصول دین ست نیز
از بدعات سیئه خواهد بود که تعدیه آن از بدعت سیئه تزد قائلین انحصار بدعت
در سیئه نیز بوجود اصل آن از کتاب و سنت و اجماع بوده ست و این تا بالاعتراف کی

در هر امر دینی مستحدث که یافته شود آن لامحاله از بدعات حسنه باشد ملا و چون

این تعیین و تخصیص مخالف قواعد شرعی نیست با قطع نظر از وجود اصلش در قرون

مذکوره نیز از بدعت سیئه نمی تواند شد و حقیقت انعقاد مجلس مولود که پیشتر در متعدده

مذکور شد باز در اینجا تذکیر للغافلین اعاده میشود و آن اینست که علما و صلحا و فقرا

و اغنیا بدعوت شخصی از مسلمانان در مکانی مجتمع شوند و دران مجلس محامد جلیله و محاسن

نبیله آنحضرت صلی الله علیه وسلم که از قرآن و احادیث صحیحه ثابت ست مذکور

شود و حال سعادت مآل میلاد شریف و رضاع مطهر و حلیه مقدس مطابق روایات

واقعیه معرض بیان آید و قدری از آیات قرآن مجید خوانده بعد از آن موافق مقدور

اطعام طعام یا تقسیم شیرینی بحاضرین مجلس از خواص و عوام موجب انصرام و

اختتام مجلس گردد پس از منکرین این هیئت ملتزمه مروجه باید پرسید که آیا اجتماع

علما و صلحا و فقرا و اغنیا در یکجا بدعوت شخصی ممنوع است و در قرون ثلثه نبوده یا

تلاوت قرآن و ذکر احادیث مشتمل بر فضائل آنحضرت صلی الله علیه وسلم یا اطعام

طعام و تقسیم شیرینی یا بر باب اسلام و کیفیت این اجزا فرادی فرادی علی حده یکیه

مشروع و ماثور و منقول ست چه جای مناظره مجادل و مکابر هم انکار آن نتواند کرد

باقی ماند عروض هیئت اجتماعی پس می پرسیم که اجتماع چنین امور که هر یکی از آن

مشروع وماثورست در یکجا موید جواز واباحت واستحسان واستحبابست
یا موجب کراهت ومنع وامتناع منیواو توجروا وآز آنجا که عدم ماثوریت از
قرون ثلثه موجب سیئه بودنِ این عمل خیر ومنافی استحباب واستحسانش نیست
پس عدم منقولیت از امام ابوحنیفه وصاحبین مکرمین واتباع آنها بطریق
اولی مستلزم بدعت سیئه بودنش ومنافی استحباب واستحسانش نخواهد شد واز
طبقات سبعه حنفیه که نوشت تعیین وتحدید ازمنه این طبقات وابتدا وانتهای
فیض روح القدس ار باز مدد فرماید دیگران هم بکنند آنچه مسیحا میکرد ۱۲
آنها بیان نماید تا کلام دران متطرق شود چه اکثری از اکابر حنفیه مثل ملا علی قاری
وامثال ایشان قائلین استحسان واستحباب مولود شریف هستند وبر تقدیر
تسلیم هم این عدم منقولیت ضرری بما نمیرساند نمی بینی که بسیاری از
مستحسنات متاخرین ست که منقول از امام ابوحنیفه وصاحبین مکرمین
نیست وباوجود عدم منقولیت علمای حنفیه آن امور را مستحسن شمرده اند
وتفصیل بعضی ازان در اواخر باب ثانی گذشت فتذکر علاوه از اتفاقیات
علمای حنفیه ست که ما توارثه المسلمون واجب الاتباع ودرین شک نیست
که انعقاد مجلس مولود بهیئت ملتزمه متعارفه زیاده از شش صد سال متوارث
از اکابر مسلمین وائمه دین ست پس لامحاله واجب الاتباع باشد گو روایتی

ازین

دریناب تفنیاً و اثباتاً از ابو حنیفه و اتباعش که اصحاب طبقات سبعه اند و ترتیب

تفصیل اسامی آنها در کتب مسطور و مروی و منقول نباشد اینست آنچه بطریق

حل بوده اما نقض پس پوشیده نماند که بسیاری از امور دینیه و احکام شرعیه اند

بیان وجود دلیل در ماده با تخلف مدعی

که مجتهدین اربعه بقیاس خودها برآورده اند و از آنحضرت صلی الله علیه وسلم

و اصحاب کبار و آل اطهار ماثور و منقول نیست و پر ظاهرست که اصحاب

عظام و آل کرام با وجودیکه شغف تام و میل تمام بتکمیل و تعمیل امور دینیه میداشتند

این مسائل قیاسی را استنباط نموده بعمل نیاوردند پس از دو حال خالی نیست

یا اینچنین امور را از دین نمی شمردند که باستخراج و استنباط آن نپرداختند یا از

احراز ثواب عمل باین امور بفحوای المجتهد یخطی و یصیب بی خبر و لا علم بودند که

ازین خیر کثیر محروم ماندند و حال آنکه صحابه رضی الله عنهم اعلم الناس و احرصهم

علی جمیع العبادات بودند و پیشینیان را مثل ابو حنیفه و شافعی و مالک و احمد

ازین خبر شد و علم آن حاصل گردید ان هذا لشئ عجاب و اگر کسی بطریق

معارضه بالقلب طرح جدل و الزام اندازد و بفحوای کما تدین تدان و کما

تزرع تحصد بگو بلکه التزام تراویح و اجتماع مردم در شبهای رمضان باهتمام

تمام در وقت خلیفه ثانی بظهور آمد و پر ظاهرست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم

چند بار خوانده ترک فرموده و خلیفهٔ اول نیز اقتدا باین متروک نکردند پس از دو

حال خالی نیست یا آنچنین التزام و اجتماع را آنحضرت صلی الله علیه وسلم و خلیفهٔ

اول از دین نشمردند تا بجا نیاوردند یا از احراز ثواب چنین اجتماع والتزام که حضرت

عمر مباشر آن شدند معاذ الله بی خبر ولا علم بودند که ازین خیر کثیر محروم ماندند

حال آنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم و همچنان خلیفهٔ اول اعلم الناس واحرصهم

علی جمیع العبادات بودند پس حضرت عمر بالتزام اجتماع محرز حسنات شوند و

نعوذ بالله آنحضرت صلی الله علیه وسلم و خلیفهٔ اول ازین ثواب محروم باشند

حالانکه علمای نویسند که اتباع چنانکه در فعل و کردن می باید همچنانکه در ترک آن

نیز شاید فالاتباع کما یکون فی الفعل یکون فی الترک کذا فی المواهب اللطیفه فی

شرح مسند ابی حنیفه و درین شک نیست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم

نماز تراویح در شبهای رمضان خوانده اند و بعد ازان ترک فرمودند پس

موافق روایت مسطور مسند مواهب لطیفه حضرت عمر را اتباع آنحضرت

صلی الله علیه وسلم در ترک تراویح ضرور بود نه اینکه متروک آنحضرت علیه الصلوة

والتحیة و خلیفهٔ اول را اختیار والتزام نموده چنان کمر همت بانصرام آن

بستند که نعمت البدعة هی فرمودند ان هذا لاعجب العجاب و اگر

ف

فی حدیث عبد الرحمن بن عبد القاری

قال خرجت مع عمر

والناس یصلون بصلوته فاذا هم

قال عمر نعمت البدعة هذه اخرجه

البخاری

باذان ثالث روز جمعه که اختراع ایجاد خلیفهٔ ثالث ست و بالفعل همان اذان در
ترتیب متعارف اول ست تعرض بکار رود دائره نقض وسیع تر گردد و
قباحت بر قباحت افزون شود که حضرت عثمان رضی الله عنه متروک آنحضرت
صلی الله علیه وسلم وخلیفهٔ اول وخلیفهٔ ثانی را بفعل آوردند حال آنکه الاتباع
کما یکون فی الفعل یکون فی الترک الخ حالا از سِرّ این تخالف ارشاد شود که
که آیا التزام تراویح و ایجاد اذان ثالث روز جمعه که حضرت عمر موجد این التزام
در رمضان و حضرت عثمان مخترع این اذان شدند آنحضرت صلی الله علیه وسلم
از دین نمی شمردند لهذا ترک آن فرمودند یا معاذ الله از ثواب آن بی خبر و لا علم
بودند که ازین خیر کثیر محروم ماندند حال آنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم اعلم الناس
واحرصهم علی العبادات بودند وچه باعث شد که این هر دو خلیفه اتباع آنحضرت
صلی الله علیه وسلم در ترک نکردند و متروک حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
را عمر و عثمان بفعل آوردند و طرفه اینست که مسلمانان از سلف تا خلف در
فعل اتباع خلیفهٔ ثانی و ثالث نمایند و در ترک اتباع آنحضرت صلی الله علیه وسلم
وخلیفهٔ اول نسازند این ترجیح غیر مرجح بل ترجیح مرجوح است چه جواب توانند گفت
و با وجودیکه در کتب فقه مانند هدایه و بحر الرائق و مستملی شرح منیة المصلی جا بجا مم

فعل ونقل ازان حضرت علیه الصلوة والتحیه را حجت در ترک گرفته اند پس خلیفهٔ
ثانی وثالث چرا ترک این حجت گفته انچه نمی بایست بفعل آورده خود شان بلکه
جماعهٔ مسلمانان را امر تکب متروک شارع نمودند و تشاجر و تنازع که درین ترک و
فعل میانهٔ خلیفهٔ اول و خلیفهٔ ثانی وثالث متطرق ست آن در که کدام حساب علاوه
حضرت خلیفهٔ چهارم با وجود مساوات طرفین در عدد ایثار مخالفت با حضرت
رسالت صلی الله علیه وسلم و خلیفهٔ اول و اختیار موافقت با خلیفهٔ ثانی و ثالث
فرموده ترجیح مرجوح گوارا نمودند پس خلاص و مناص از بردهٔ مات چنین نقوض فساد
در الزام تراویح ۱۲
آیات برای مجیب غیر مصیب معتبر بلکه متعذر ست حالیا صواب دید آنست که
بفحوای من حفر بئرا لاخیه فقد وقع فیها این مجیب عافیت
نااندیش را درین شکنجهٔ نقوض و کشاکش مغلطه گذاشته قلم بسر حرف قول فیصل
رود تا حق از باطل ممتاز شود پس بر من القی السمع وهو شهید پوشیده نباشد
که تحقیق مقام در حیص و بیص اینست که متروک شارع که واجب الاتباع است
آن متروک بمعنی دیگر ست نه مطلق متروک خواه معدوم بعدم مستمر در زمان شارع
باشد یا بمقتضای مصلحتی معدوم بعدم طاری و لاحق بعد وجود سابق گردد و تفرقه
و امتیاز در متروک شارع که واجب الاتباع ست و در متروک شارع که فعل آن جائز

ع
ذکر فی فتح الباری [illegible]
[illegible]
فی شهر رمضان [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

۱۶۰

بلکه مستحسن و واجب است مبتنی بر دقتی و غموضی است که غیر از اذکیا که نفوس قدسیه
شان متخلی از کثافت بشریت و متحلی بصفات ملکیت شده اند بکنه آن نمی توانند رسید
و چون این مقام محل تفصیل این تفرقه نمی تواند شد مجملی از آن [illegible] باید دانست
که چنانکه مطلوب شارع در ترک چیزی ترجیح عدم آن بر وجود آنست اگرچه مراتب
طلب از اباحت و ندب و وجوب و کراهت و حرمت متفاوت شده باشد و از اینجاست
که گفته اند که چنانکه در امر طلب فعل است در نهی طلب کف از آنست و مطلوبیت
ترجیح وجود بر عدم یا بالعکس متفرع بر مصالح و حکم در نظر شارع باید داشت و
از آنجا که مقتضای مصالح و حکم باختلاف اوقات و احیان نسبت باشخاص والامکنه والاشخاص
در فعل چیزی و ترک آن مختلف میشود البته از طرفین اختلاف [illegible]
فعل چیزی و ترک آن باین رهگذری گزیری نخواهد بود و باین نظر [illegible]
تبدل و تغیر در احکام اتفاق می افتد و همین است مبنای تغایر شرائع انبیا
علی نبینا و علیهم الصلوة والثنا و همین است منشای نسخ احکام شرعی که توقیت
حکم را در نظر شارع بمدت معین بمقتضای مصلحت تعبیر به نسخ کرده اند و این
معنی بحسب ظاهر البته مشعر تبدل و تغایر احکام است و از اینجاست که اکابر
علما تصریح نموده اند که گاهی مقصود شارع از ترک فعلی وفور شفقت و رعایت

کر اعلم تفاصیل [illegible]
شده و از [illegible]
اطلاع بر مصالح [illegible]
الا بعلم بنصوص نتوانند [illegible]
[illegible]

رحمت برامت میباشد یعنی اگر شارع آن فعل را ترک میفرمود التزام استمراری
آن فعل موجب وجوب بر امت میگشت چنانچه در ترک التزام تراویح همین مصلحت
قرارداده علماست پس این چنین ترک لامحاله واجب الاتباع نباشد و فعل آن
متروک والتزام آن از حریم اباحت و استحسان خارج نمیشود که مظنه وجوب
که در فعل والتزام شارع بوده در فعل والتزام دیگری متصور نیست و در تحقیق
مسئله اتباع در ترک این مقدمه را که اصل در اشیا اباحت است یا حظر یا
توقف اگر دخل دهیم و به تنقیح آن پردازیم کلام از محل نزاع بدر رود و سلسله
سخن انکجا بکجا کشد **قوله** ولهذا شارح مواهب لدنیه گفته است و قد یقیس
الشارع الخ شرح مواهب لدنیه و همچنین مواهب لطیفه شرح مسند ابی حنیفه
بعد هم میسر درین مقام کتب کانپور که ما وارد آنیم پیش نظر نیست تا حال
مطابقت نقل با اصل منکشف میشد و باغمض بصر از کشف حال مطابقت
عدم مطابقت منقول با منقول عنه گوئیم که استناد بقول شارح مواهب لدنیه
مدفوع است باینکه عدم تعرض شارع بافضلیت شب مولد خودش داعی آن
همان فرط شفقت و غایت رحمت بر امت است که داعی بر ترک التزام
تراویح آمده که اگر شارع بیان افضلیت شب قدر بیان فضائل شب مولد

میسر شود لا محاله قیام آن شب مانند قیام شب قدر بلکه افضل از آن میگشت
که از امام احمد حنبل و دیگر اجله درین افضلیت شب مولد شریف از شب قدر
مرویست و موید این ست آنچه سیوطی در رساله خودش نقل کرده که حاصلش اینست
که بزرگی شب مولد مقتضی آن بود که شارع درین شب از عبادت و خیر زیاده به
شکر نعمت ولادت بر شبهای دیگر اضافه میسر شود لکن نظر بر رحمت و شفقت
خویش بر امت زبان به بیان خیر و عبادت درین شب بابرکت نکشود و معهذا
قول شارح مذکور معارض تصریحات سواد اعظم حفاظ حدیث اکابر علما که بر افضلیت
این شب و استحسان این عمل خیر اتفاق دارند نمی تواند شد علاوه و بنای این
قول هم بر همان مغلطه عدم نقل از شارع ست که تحقیق آن گذشت فتدبر
قوله پس از کلام شارح مواهب لدنیه هویدا گردید الخ این تفریع فاسد بر
فاسد ست و بتبین فساده آنفا فتذکر علاوه اگر بنای قصر احکام و مسائل
شرعی بر همان قدر که از شارع ماثور و منقول ست مقصود باشد و تصرف آرای
ائمه دین دخلی درین قصر مقصور نیابد در مسائل غیر منصوصه که در کتاب و سنت
مصرح نیست قائسین برای و قیاس خودشان احکام حلال و حرام که برآورده اند
چه باید گفت که برین تقدیر سلسله قیاس که آنرا اصل رابع از اصول دین شمرده اند

بالکلیه از دست میرود و از اثر عبد الله بن مسعود رضی الله عنه یعنی ما رآه
المسلمون حسنًا فهو عند الله حسن بالمره اثری باقی نمی ماند و
قول فقها که توارث مسلمین واجب الاتباع است باطل و نامسموع میگردد که
علمای مجتهدین دیگر را کار بدین در استخراج و استنباط احکام شرعی تصرف نمایند بلکه
بسنه برای خودها بسیاری از مسائل باورده اند که منصوص در کتاب و سنت
و اقوال صحابه کرام نیست خدا داند که این بزرگان دین را چه افتاده که دخل
و تصرف در شرعیات برای ناقص خود کرده اختراع و ابداع احکام از طرف
خود نموده مسائل شرعی را بر همان قدر که ماثور و منقول از شارع بوده باقی نگذاشتند
و خود شان را تا مدت بقای حیات مرتکب بدعت و کراهت داشتند و جای
که تصرف اجله صحابه همچو خلیفه ثانی و ثالث برین تقدیر محل کلام باشد
مستحسنات متاخرین را که می پرسد که موافق این قول کو ماه چه سر کرد که حاله
نه خواهد کرد این غریبان در کدام شمار و قطار هستند بالجمله مقام عبرت است
که برای ابطال عمل مولد منکرین بی اندیشه میخواهند که اختلالی در امور
شرعیه چنان پیدا شود که اصلاح آن از مساعی جمیله علما خارج باشد
قوله همچنین در کتب فقه مانند هدایه و بحر الرائق الخ مسلمًا که در کتب فقه

هدایه وغیر آن متروک آنحضرت صلی الله علیه وسلم در ترک حجت گرفته اند لیکن حال
این ترک و متروک بوجهی مبین شد که باز آن متروک حجت برای ترک آن نمیتواند
شد **قوله** ومنجمله آن یک مسئله برای تنبیه غافلان نوشته میشود که صلوة
رغائب الخ اینجا هم این غافل همان آتش در کاسه داده که عدم منقولیت از آن
حضرت صلی الله علیه وسلم وصحابه کرام موجب کراهت میداند معهذا درین
مقام غلطی خبطی و انتشاری و اضطرابی که این محجب غیر مصیب دارد
تماشا کردنیست که بمقتضای اَلْغَرِیْقُ یَتَعَلَّقُ بِکُلِّ حَشِیْشٍ اول بنای
تعلیل کراهت بر عدم نقل از آنحضرت صلی الله علیه وسلم وصحابه کرام گذاشته
بعد از آن اسامی کتب مثل بحر رائق وکافی وغیر آن مذکور ساخته پس از آن
فقط بنقل عبارت مستملی شرح منیة المصلی باکتفا پرداخته پس اولا مبنای تعلیل
ملاحظه شود که چیست و تشبث در استناد بدامن کیست تا بنای سخن در عنوان
کراهت نقل با جماعت رود که این لزوم ما لا یلزم محض از مخترعات است والا
در احادیث مرویه درین باب که مطرح انظار محدثین در صحت و ثبوت ست
ونیز در معمولات مشائخ کرام ذکر والتزام جماعت ونمازهای مذکوره نیست و
تا اشاء وجوه متشتته منقوله از مستملی بمطالعه در آید که مدلول وجه اول ودوم فقط

عدم ورود شرع ست اگرچه در اول لفعل جماعت وارد و دوم تخصیص سورهٔ قدر و
اخلاص باشد پس این هردو وجه مبنی بر همان مغلطه سابقه است که بیانش بکرات
گذشت و مفاد وجه سوم نهی از تخصیص روز جمعه بصیام و شب آن بقیام است
و ظاهر ست که صلوة الرغائب و غیر آن فرضیهٔ فوز جمعه نیست باقی ماند قیام این شب
و چون فضائل شب جمعه هم نسبت بدیگر شبها بجای خود ثابت پس تعارض
روایات در این باب مساغی نیست علاوه این قیام از معمولات مشائخ کرام
ست این بزرگان دین البته سندی برای این عمل معمول نزد خود داشته اند
و سبحی بیانه و وجه چهارم که منادی باشتباه مسنونیت این نماز با زعم عوام
ست و آن مستلزم کذب پس اولا زعم عوام محط اعتبار و موجب الزام
بر خواص نمی تواند شد و ثانیا عوام این نماز را سنت مشائخ کرام میدانند
نه سنت آنحضرت علیه الصلوة والسلام و این اعتقاد عوام صحیح و مطابق واقع
پس محل کلام نزد علمای اعلام نمی تواند شد که متوارث مسلمین چنین نزد
علمای ظاهر واجب الاتباع ست متوارث عارفین کاملین بطریق اولی
واجب الاتباع خواهد بود و وجه پنجم که مشتمل بر عدم مشروعیت این دو
نماز ست معلوم نیست که از آن سه نماز که در عنوان کلام مذکور ست کدام

ع
صیام روز جمعه نزد ... و برای آن ...
ابو حنیفه و محمد و مالک ...
اند که صیام ... است اند
جمهور علما گفته اند ...
نقل کرده ...
و اند که نهی ...
تنزیه است ...

و اراده کرده این اجمال بلکه اهمال قابل ملاحظه است علاوه در ما تقدم
ما عدای تراویح و صلوة الکسوف جماعت نفل را مکروه نوشته و در تعیین آن
جماعت در صلوة الرغائب و صلوة البراة و صلوة القدر بشمار آورده و در آخر از
کراهت جماعت ترقی نموده و نماز را غیر مشروع گفته پس این ترقی فی تنزل
بار دیگر قابل تماشاست و چون مستند در همه همان عدم منقولیت ست
و حال این استناد بارها حالی ارباب انصاف کرده شد باز حاجت جرح
و قدح درین مقام نیست بالجمله کلام مستملی بسبب اضطرابی و انتشاری
که دارد قابل احتجاج نباشد باقی ماند کلام در کیفیت صحت و ثبوت مشروعیت
صلوة الرغائب و نظائر آن پس باید دانست که در صحت و ثبوت این نمازها
میانه محدثین و صوفیه کاملین اختلاف است ارباب حدیث بمنع و اصحاب تصوف
بجواز و استحسان آن رفته اند و مناط انکار محدثین فقط کلام در اسانید احادیث
مرویه درین باب ست که بطور ایشان فائز بذروه صحت و ثبوت نمی شود و
حضرات صوفیه که از حضیض شنید باوج دید رسیده اند پس بفحوای مصرعه
شنیده کی بود مانند دیده ٭ هرچه می کنند دیده و دانسته می کنند و تحقیق
این مقام اینست که چنانکه مدار صحت و ثبوت احادیث نزد محدثین بر صحت

وثبوت اسانید ظاهر یست همچنان مبنای صحت اعمال و افعال حضرات
صوفیه بر صحت اسانید باطنی ست وَكُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ
آری اگر از شارع منع صریح و نهی صحیح بخصوص عملی از اعمال وارد شود و آنرا
محدثین بطور خود شان بپایه ثبوت رسانند البته صوفیه را حاجتی برای اثبات
جواز آن ممنوع خواهد افتاد که مخصوصان خدا و محرمان اسرار کبریا در مسائل
و احکام شرعی اتباع شارع را از دست نداده اند و از آنجا که منع در حدیثی
از احادیث صحیحه مرویه بطور ارباب ظاهر مقدمه صلوة الرغائب و امثال
آن وارد نشده پس تنها کلام در اسانید احادیث مرویه درین باب موجب
الزام بر صوفیه نمی تواند شد که عدم صحت دلیلی دلیل بر عدم صحت مدلول
آن دلیل نزد علما نیست که ممکن ست که همان مدلول مدلیل دیگر فائز به ثبوت
باشد و چون بطلان دلیل سمعی مستلزم بطلان دلیل حسی نیست از
عدم صحت سند ظاهر عدم صحت سند باطن لازم نمی آید معهذا تضعیف
محدثین اسانید احادیث مستنده صوفیه را قادح در عمل بمدلولات آنها
نمیتواند شد که ضعاف احادیث را محدثین در خصوص اعمال معتبر داشته اند
چنانچه شیخ عبد الحق محدث دهلوی در شرح سفر السعادت تصریح بآن فرموده اند

بی

پس استنباطِ احکام از مجرد قیاس که فقها در باب این نمازها بگامی برند
ره بجائی نخواهد رسانید که ﴿لِلنَّاسِ فِيمَا يَعْشَقُونَ مَذَاهِبُ﴾ و صوفیه
هم باسانید باطنهٔ خود شان متشبث شده عمل باین نمازها مستحسن انگاشته اند
و قول فیصل درین معرکه همین قدر بسنده که بطوریکه احادیث معنعنه محدثین
در صحت و ثبوت مشروط بشرائط مقررهٔ ایشانست همچنان احادیث معنعنه
صوفیهٔ صافیه در صحت و ثبوت منوط بشروط معینه رواتِ این طائفه
عالیشان ست و ازینجاست که بسیاری از احادیث مرویهٔ کتب صوفیه
هست که محدثین نفیاً و اثباتاً تعرض بدان نکرده اند و اگر جائی تعارض و تخالف
در احکامِ احادیثِ این هر دو طائفه اتفاق افتد محافظین آداب هر دو
طائفه را لازم که بعمل تطبیق که برای دفع تعارض میانهٔ احادیث محدثین بکار
می برند دفع آن نمایند و درین شک نیست که اولیای خدا اکثر مشرف و بهره ور
و معزز بمصاحبت و مجالستِ حضرت سرور انبیا علیه الصلوٰة والثنا شده اند
و می شوند پس سخنی که از زبان حق ترجمانِ سرورِ پیغمبران بلا ارتیاب و
بغیر حجاب بشنوند چگونه تعمیل آن بر ذمهٔ شان واجب و لازم نباشد
و هر گاه محدثین را اتباع و امتثال احادیث ثابتهٔ مسموعهٔ معنعنه لازم و واجب

۱۴ شیخ اکبر محی الدین ابن العربی قدس سره در نقل اجماعی از کتاب فصوص الحکم در بیان کیفیت رؤیا آنحضرت صلی الله علیه وسلم گفته و لهذا [illegible] بهذه الصورة [illegible] [illegible]

است صوفیه را اتباع و امتثال احادیث مشافهیه بطریق اولی لازم و واجب
خواهد بود که دیدار بر شنیدن مزیتی که هست خود ظاهر و هرگاه مشائخ کرام و
صوفیهٔ عالی مقام که پایهٔ علوم ظاهری را باقصی غایت رسانیده اند
قائل بجواز و استحسان عملی بلکه عامل بآن باشند تابعین این ارباب
معاینه و مشاهده را در اتباع و امتثال آن معذور باید داشت نمی بینی
که امام حجة الاسلام غزالی در احیاء العلوم و عالم کامل و عارف اجل
ابوطالب مکی در قوت القلوب بفضائل صلوة الرغائب رطب اللسان
باشند صحت و ثبوت این نماز محل کلام نباشد و اگر استناد بقول
صاحب احیاء العلوم و قوت القلوب مسکت بالغین و مفحم منکرین نمیفتد در
بهجة الاسرار ملاحظه رود که باوجود قول باجماع مشائخ کرام باستحسان
این نماز قول و فعل حضرت محبوب سبحانی قطب ربانی سید محی الدین
عبد القادر جیلانی رضی الله عنه بسند ابنین بکرمین و قطبین معظمین حضرت
عبد الوهاب و عبد الرزاق قدس سرهما بمعرض استشهاد آورده خیال
اشباع کلام در اثبات فضائل نماز مذکور نموده که دیگر حالت منتظره برای
اثبات آن باقی نیست و تفصیل آنچه باجمالش بنابر اختصار اکتفا ورزیدیم

در رساله ما ثبت من السنة و دیگر کتب مرقوم ست این بع و بندی از تحقیق
صلوة الرغائب آ ما کلام در صلوة البراة و صلوة القدر پس فضائل
شب نیمه شعبان که مشهور بشب برات ست نزد محدثین هم ثابت و متحقق
است و احادیث صحیحه دران وارد چنانچه در رساله ما ثبت من السنة می
نویسد عن عکرمة فی قول الله سبحانه فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ
حَكِيمٍ قال فی لیلة النصف من شعبان یبرم امر السنة
وینسخ الاحیاء ویکتب الحاج فلا یزاد فیهم احد ولا
ینقص منهم احد رواه ابن جریر وابن المنذر وابن
ابی حاتم وذهب اکثر اهل العلم الی ان ذلك فی لیلة القدر
والابتداء فیه یکون من لیلة النصف من شعبان و نیز
دران رساله از حضرت عائشه رضی الله عنها مرویست قام رسول الله
صلی الله علیه وسلم من اللیل یصلی فاطال السجود حتی
ظننت انه قبض فلما رایت ذلك قمت حتی حرکت ابهامه
فتحرك فرجعت فلما رفع رأسه من السجود وفرغ من
صلوته قال یا عائشة او یا حمیراء ظننت ان النبی

٩
عن عبد الله بن جعفر عن ابیه عن
علی ابن ابی طالب رضی الله عنه قال قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم
اذا کانت لیلة النصف من
شعبان فقوموا لیلها وصوموا
نهارها فان الله ینزل فیها لغروب
الشمس الی السماء الدنیا فیقول
الا من مستغفر لی فاغفر له الا
من مسترزق فارزقه الا مبتلی فاعافیه
الا کذا الا کذا حتی یطلع الفجر
اخرجه ابن ماجه

قد خاس بكِ فقلت واللهِ يارسول الله ولكني ظننت انك
قُبِضت بطول سجودك فقال أتدرين ايے ليلة قلت الله
ورسوله اعلم قال هذه ليلة النصف من شعبان ان الله
يطلع على عباده في ليلة النصف من شعبان فيغفر للمستغفرين
ويرحم المسترحمين ويؤخر اهل الحقد كما هم رواه البيهقي
واحاديث دگر نیز در فضائل این شب قیام آن دران ساله و دیگر
کتب حدیث مرویست اما شبِ قدر که آن شبِ بست و هفتم رمضان نزد
اکثر علماست پس فضائل آن از قرآن و احادیث صحاح آنقدر متعارف
و مشهور نزد خواص و عوام ست که حاجتمند بیان نیست نمیدانی که سورهٔ
قدر از قرآن برای بیانِ فضائل همین شب نازل شد و در احادیث صحیحه
فضائل قیام این شب بنحوی مرویست که دران گنجایش کلام منکرین اصلا نیست
چنانچه در مشکوة ذیل کتاب الصوم روایت کرده وعن ابی هریره رضی الله
عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من صام رمضان
ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه ومن قام رمضان
ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه ومن قام ليلة القدر

خیس بالفتح غدر کردن ... خاس بعهده غدر به و خاس بالعهد ای نکث ۱۲ صراح

ایمانا واحتسابا غفرله ما تقدم من ذنبه متفق علیه
ونیز وارد ست وعن انس بن مالک رضی الله عنه قال دخل
رمضان فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان هذا
الشهر قد حضرکم فیه لیلة خیر من الف شهر
من حرمها فقد حرم الخیر کله ولا یحرم خیرها الا کل
محروم رواه ابن ماجه وعن سلمان الفارسی رضی الله عنه
قال خطبنا رسول الله صلی الله علیه وسلم فی آخر یوم من
شعبان فقال یا ایها الناس قد اظلکم شهر عظیم شهر مبارک
شهر فیه لیلة خیر من الف شهر الحدیث اینست شمه
از فضائل شب نیمه شعبان و شب قدر که در رمضان ست و احادیث که از
در فضائل ماه رجب اگرچه بعضی از آن محل کلام نزد محدثین ست نیز در کتب
حدیث مرویست و احادیث فضائل صلوة الرغائب که در شب جمعه اول از
این ماه معمول مشائخ عظام ست هرچند نزد اهل ظاهر فائز بدرجه صحت نیست
لیکن چون از معمولات حضرات اولیاست برای صحت و سند طریق دیگر
سوای طریق ارباب ظاهر ست مجملا اگر کلام در فضائل شب جمعه و شب نیمه

شعبان و شب قدر است پس فضائل این شبها مقبول و منظور محدثین است
و اگر کلام در قیام این شبها و تادیه صلوة در آنهاست آنهم از شارع ثابت
و اگر کلام در جماعت نماز نفل درین شبهاست پس مسلم که فقها جماعت نفل را
غیر از موارد ماثوره مکروه گفته اند لیکن قیام درین شبها و تادیه صلوة در آنها
معمول حضرات مشائخ با جماعت نیست پس الزام غیر لازم بر ذمه این بزرگان
دین عائد نمی شود و از عنوان کلام که از مسئله نقل کرده علت کراهت
درین نمازها همین جماعت و بس حیث قال فعلم ان کلا من صلوة الرغائب
لیلة اول جمعة من رجب و صلوة البراة لیلة النصف من الشعبان و صلوة
القدر لیلة السابع و العشرین من رمضان بالجماعة مکروهة انتهی و نیز در
تفریع آینده علت کراهت نوافل در غیر مواد ماثوره همین جماعت نوشته
پس بفحوای الحق یعلو و لا یعلی چون آفتاب نیمروز پیدا و هویداست
که در معمولات مشائخ که بالتزام جماعت درین نمازها نگفته اند موافق ظاهر
شرع و تصریح فقها هم شائبه کراهت نیست معهذا اقوال فقها در کراهت
جماعت نفل مختلف افتاده بعضی قائل مطلق کراهت و بعضی کراهت
را مقید بسبیل تداعی بغیر موارد ماثوره نموده و بعضی مقید بما عدا رمضان

ساخته به تحقیق و تنقیح این مسئله پرداخته اند ملا علی قاری در شرح مختصر وقایه
نوشته ولا یوتر بجماعة خارج رمضان ای یوتر الامام
بجماعته فی رمضان فقط وعلیه اجماع المسلمین ولا یوتر
بالجماعة خارجه لانه نفل من وجه والجماعة فی النفل فی غیر
رمضان مکروه وعن شمس الائمة ان التطوع بالجماعة انما یکره
اذا کان علی سبیل التداعی واما لو اقتدی واحد بواحد او
اثنان بواحد لا یکره واذا اقتدی ثلثة بواحد اختلف فیه
واذا اقتدی اربعة بواحد کره اتفاقا انتهی وصاحب در مختار گفته
ولا یصلی الوتر ولا التطوع بجماعة خارج رمضان ای یکره
ذلک لو علی سبیل التداعی بان یقتدی اربعة بواحد کما فی
الدرر ولا خلاف فی صحة الاقتداء اذ لا مانع نهر و ظاهر است
که مراد از تطوع در عبارتیکه ملا علی قاری از شمس الائمه نقل کرده و نیز در
عبارت در مختار نماز نفل است چه بقرینه سیاق و سباق کلام در
نماز نیست که خارج رمضان تنها خواندنش مشروع و جماعت او را اگر
بسبیل تداعی مکروه باشد و آن نماز نفل و وتر است بخلاف تراویح که

مشروعیت و مسنونیت آن مخصوص برمضانست فقط پس برین تقدیر
نوافل شب قدر هرچند معمول مشایخ کبار التزام جماعت دران نیست اگر
با جماعت بسبیل تداعی بخوانند نیز مشروع خواهد بود زیراکه کراهت جماعت
در نماز نفل بسبیل تداعی مقید بخارج رمضانست چنانچه از تصریح ملا علی قاری
ونیز از عبارت در مختار مستفاد است و بنابرین اگر نماز تهجد هم در رمضان
با جماعت بخوانند جائز بلا کراهت میتواند شد و لهذا جماعت در تهجد و خواندن
قرآن در شبهای طاق از عشرهٔ اخیرهٔ رمضان منقول از سلف و معمول درین
دیار و امصار است و کسانیکه از فقها جماعت را در تهجد بدعت گفته اند محمول
بر بدعت حسنه میتوان کرد چنانچه طحطاوی قول ابن همام راکه تلفظ نیت
نماز را بدعت گفته باوجود اطلاق محمول بر بدعت حسنه نموده و بیانش
گذشت ونیز شائبهٔ کراهت بیرون صلوة الرغائب و نماز نیمهٔ شعبان
که التزام جماعت دران از مشائخ طریقت ماثور نیست گردیدن نمیتواند و اگر
اہتمام جماعت بطریق تداعی نباشد نیز دست کراهت تا بدامن این نمازها نمیرسد
قوله پس هر طبع سلیم و عقل مستقیم پوشیده مباد الخ هر عقل سلیم و طبع
مستقیم پوشیده نباشد که این پس ماندهٔ میش مبنی بر همان مغلطهٔ مستمرهٔ است

وخلاصه

وخلاصه‌اش اینکه هر امریکه از شارع ثابت نباشد آن مکروه و بدعت ست و
لهذا فقها نوافل بجماعت را در غیر موارد ماثوره مکروه و بدعت نوشته اند پس عمل
مولود مثل جماعت در صلوة الرغائب و دیگر نوافل مکروه و بدعت باشد در افادهٔ
این تقریر اگرچه بیانش قاصرست لیکن مقصود از این تمثیل و تشبیه همین ست
و بس و چون اصلی برای تعیین و تخصیص عمل مولود محدثین و فقها از قول و
فعل شارع بر آورده اند پس این قیاس مقابل نص همچو قیاس اول من قاس باشد
و ذکر صلوة الرغائب بجماعت درین مقام بطریق سطر از و اسر بکلی عقل مشوب
بوهم ست و تحقیقش رفت باقی ماند کلام در خواندن نفل قبل نماز عیدین پس قیاس
محل نزاع بر چنین نماز ها که از موارد منهی عنهاست همرنگ قیاس جماعت در صلوة
الرغائب ست معهذا چه جای خواص احدی از عوام صوفیه هم قائل بجواز
این نماز نشده پس ذکرش ذیل صلوة الرغائب نیز بجای خود نباشد و دیگر تفصیل
جواب این سفسطه بکرات و مرات چنان گذشته است که چنین توهمات فاسده
پیرامون آن نمیتوان گردید **قوله** وقد صح انه قیل لابن مسعود رضی الله عنه ان
قوما اجتمعوا فی مسجد الخ مولانا جلال الدین سیوطی در رساله نتیجة الفکر
فی الجهر بالذکر تضعیف این اثر کرده گفته که محتاج به بیان سندست و حاصل

عبارتش اینست که اگر بگوئی که بتحقیق از ابن مسعود منقولست که دید قومی را
که در مسجد برفع صوت تهلیل می کنند پس گفت که نمی بینم شمارا مگر از مبتدعان
تا آنکه ایشانرا از مسجد بیرون کرد بگوئیم که این اثر از ابن مسعود محتاج به بیان
سندست و بر تقدیر ثبوت پس معارض ست با حادیث کثیره که ثابت اند
و پیش رفته اند و آن احادیث بران اثر نزد تعارض مقدم اند انتهی و نیز
بر تقدیر صحت این اثر گوئیم که محتملست که باعث بر منع و اخراج این قوم
از مسجد شور و شغب این جماعه برفع صوت بوده باشد که منافی ادب مجالس
و آداب مسجدست نمیدانی که این شور و هنگامه موجب انتشار شاغلین عبادت خدا
و نمازیان اخلاص انتما میشود و واقعی ست که چنین شور و هنگامه معهود در عهد
رسول خدا صلی الله علیه و سلم نبوده و الا تهلیل و صلوة بر آنحضرت
علیه الصلوة والسلام و اجتماع مسلمانان در مسجد خود ماثور و منقول در ان
عهد رسالت مهد بوده است پس داعی بر منع و اخراج قوم از مسجد فقط رفع
صوت و شور و شغب خواهد بود معهذا این روایت که منسوب بتاتارخانی
و طوالع الانوارست صلاحیت معارضه با روایتی که در صحیح بخاری در ذیل کتاب العلم
مذکورست ندارد و آن اینست باب من جعل لاهل العلم ایاما معلومة حدثنا

ثمان

عثمان بن ابی شیبة نا جریر عن منصور ابی وائل کان عبد الله یذکر الناس
فی کل خمیس فقال له رجل یا ابا عبد الرحمن لوددت انک ذکرتنا کل یوم قال
اما انه یمنعنی من ذلک انی اکره ان اُملّکم وانی اتخولکم بالموعظة کما کان النبی
صلی الله علیه وسلم یتخولنا بها مخافة السامة علینا یعنی بود عبد الله بن مسعود
که پند میداد مردم را بروز پنجشنبه پس گفت مرا ورا مردی یا ابا عبد الرحمن کنیت
عبد الله بن مسعود است هر آئنه دوست میدارم کاش وعظ و نصیحت میکردی
تو ما را هر روز گفت عبد الله آگاه باش بتحقیق شان این است که باز میدارد مرا از
تذکیر هر روزه اینکه من ناخوش میدارم ملول کردن شما را و بدرستی من تعهد
میکنم شما را به پند دادن در وقت نشاط و محل قبول و عدم ملال چنانکه بود آنحضرت
صلی الله علیه وسلم که تعهد میکرد ما را بموعظت از جهت ترس ملال بر ما پس
بر طبع سلیم و عقل مستقیم البته پوشیده نباشد که این تعیین و تخصیص روز
پنجشنبه برای وعظ و تذکیر که عبد الله بن مسعود از طرف خود ایجاد کردند در
عهد آنحضرت صلی الله علیه وسلم نبوده پس چه باعث شد که عبد الله بن مسعود
بادی ترک کلیة الاتباع کما یکون فی الفعل یکون فی الترک گردیده معاذ الله
خویشتن را مرتکب کراهت و بدعت فرمودند پس از این روایت بخاری

اظهر من الشمس و ابین من الامس ست که تعیین و تخصیص روز برای عمل خیر اگرچه
آن روز از آنحضرت صلی الله علیه وسلم ماثور نباشد جائز و مستحسن ست و از اینجا
ست که علمای واعظین از روزهای هفته روزی برای وعظ و تذکیر مقرر کرده
به پند و موعظت می پردازند چنانچه در دهلی حضور مولانا و استاذنا خاتم
المحدثین والمفسرین شاه عبد العزیز علیه الرحمه اول روز سه شنبه و جمعه برای
درس مقرر و معین بوده و بسیاری از علماء درین دیار و امصار بعد ادای
نماز جمعه محرز این سعادت میشوند و معمول این خادم العلماء هم همین بعد نماز
جمعه درس قرآن و حدیث و وعظ و تذکیر ست بالجمله از تعیین و تخصیص
عبد الله بن مسعود که روز پنجشنبه را برای وعظ و تذکیر مقرر فرموده اند استخراج
اصل رابع برای تعیین مجلس مولود بهیئت ملتزمه ورای اصول ثلثه گذشته
سابقه که صوم عاشورا و صوم دوشنبه و اعاده عقیقه ست ثابت و متحقق
گردید ذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيْمِ **قوله** همچنین انعقاد این مجلس مولود بهیئت کذائیه التزامیه
موقته را باید فهمید الخ آنفا گذشت که مولانا جلال الدین سیوطی این اثر
را که بمعرض استدلال برای ابطال انعقاد مجلس مولود آورده تضعیف

نموده گفته که بر تقدیر صحت معارض احادیث متقدمه که مثبت خلاف
این اثر ست نمی تواند شد و نیز مبرهن شد که محتمل ست که سبب منع شور
و شغب آن جماعه در مسجد بوده باشد نه فقط اجتماع و تهلیل و درود بر مصطفی
صلی الله علیه وسلم پس بفحوای اذا جاء الاحتمال بطل الاستدلال
این استدلال باین اثر صحیح نیست و هرگاه تعیین روز برای انعقاد
مجلس وعظ و تذکار از قول و فعل عبد الله بن مسعود بروایت صحیح بخاری
ثابت شد همچنین انعقاد این مجلس مولود بهیئت کذائیه ملتزمه موقته باید فهمید
که اصل چنین مجلس در زمان هدایت اقتران صحابهٔ کرام ثابت و متحقق
ست پس انعقاد این مجلس را اختراع از طرف خود دانستن گمراهی
انحراف از طریقهٔ اصحاب عظام پسندیدن ست قوله و جناب مولانا
شاه عبد العزیز قدس سره برین اشاره فرموده اند الخ استناد
بعبارت تحفه درین مقام مدفوع ست باینکه چون مدلول این عبارت
مخالفت صریحه با قول و فعل صاحب تحفه و والد ماجد و جد امجد حضرت
ایشان دارد پس لامحاله ماوّل و مصروف عن الظاهر خواهد بود و تفصیل
این اجمال اینست که صاحب تحفه خودش در جواب سائلی که سوال از

جواز تقرر و تعیین روز بعد سال بنابر رفتن بزیارت بزرگان نموده
می نویسد که رفتن بر قبور بعد سال یکروز معین کرده بسه صورتست اول
آنکه یکروز معین نموده یک شخص یا دو شخص بغیر هیئت اجتماعیه مردم کثیر بر
قبور محض بنابر زیارت و استغفار روند این قدر را از روی روایات
صحیحه ثابت ست و در تفسیر در منثور نقل نموده که سر سال آنحضرت
صلی الله علیه وسلم بر مقابر می رفتند و دعای مغفرت اهل قبور مینمودند
اینقدر ثابت ست و مستحب دوم آنکه بهیئت اجتماعیه مردم کثیر جمع
شوند و ختم کلام الله کنند و فاتحه بر شیرینی یا طعام نموده تقسیم درمیان
حاضران نمایند این قسم معمول زمانه پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم و
خلفاء راشدین نبوده اگر کسی این طور بکند باک نیست زیرا که درین
قسم قبح نیست بلکه فائده احیا و اموات را حاصل میشود سوم طور
جمع شدن بر قبور اینست که مردمان یکروز معین نموده و لباسهای
نفیس و فاخره پوشیده مثل روز عید شادمان شده بر قبه ها جمع شوند
و رقص و غیره سماع با مزامیر و دیگر بدعات ممنوعه مثل سجود برای قبور و
طواف گرد آن قبور مینمایند این قسم حرام و ممنوع بلکه بعضی بحد کفر

میرسد

سیر سند و همین محمل این هر دو حدیث ست و لا تجعلوا قبری
عیدا و لا تجعلوا قبری وثنا چنانکه در مشکوة موجود ست انتهی
و نیز مولانای ممدوح در جواب سائلی که سوال از جواز عرس بزرگان نموده
نوشته که زیارت و تبرک بقبور صالحین و امداد ایشان باهدای
ثواب تلاوت قرآن و دعاهای خیر و تقسیم طعام و شیرینی امر مستحسن
و خوب ست باجماع علما و تعیین روز برای آنست که آن مذکر انتقال
ایشان می باشد از دار العمل بدار الثواب والا هر روز که این عمل واقع
شود موجب فلاح و نجاتست و خلف را لازم ست که سلف خود را
باین نوع بر و احسان نماید چنانچه در احادیث مذکور ست که ولد
صالح یدعو له و تلاوت قرآن و اهدای ثواب عبادات مو قرار دادن
مبنی بر کمال بلادت و فرط جهل ست آری اگر کسی سجده و طواف و دعا بنحو
یا فلان افعل کذا العمل آرد البته مشابهت با عبدة الاوثان کرده باشد
و چون چنین نیست پس چرا محل طعن باشد و در در منثور سیوطی مرقوم
ست اخرج ابن المنذر و ابن مردویه عن انس رضی الله عنه ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم کان یاتی احد اکل عام فاذا اتی

ف
ودرین عبارات در جواب ازین عبارات عبدالحکیم اعتراضات مخالف با مذکور تفاوت ... شده اند ۱۲

ف
قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا مات الانسان انقطع عنه عمله الا من ثلثة صدقة جاریة او علم ینتفع به او ولد صالح یدعو له کذا فی المشکوة ۱۲

الشعب سلم علی قبور الشهدا فقال سلام علیکم بما
صبرتم الخ واخرج ابن جریر عن محمد بن ابراهیم قال کان
النبی صلی الله علیه وسلم یاتی قبور الشهداء علی راس
کل حول فیقول السلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار
وابوبکر وعمر وعثمان یفعلون هکذا انتهی ودر بعض کتب درین
مقام والخلفاء الاربعة یفعلون هکذا مرویست ونیز مولانای ممدوح
درجواب سائلی که استفسار از مجلس [illegible]رم ومرثیه خوانی نموده افاده
فرموده که در تمام سال دو مجلس در خانهٔ فقیر منعقد میشود مجلس ذکر مولود
شریف ومجلس ذکر شهادت حسنین ا[illegible]ل که مردم روز عاشورا یا یکدو روز
پیش ازین قریب چهارصد یا پانصد کس بلکه قریب هزار کس و زیاده
ازان فراهم می آیند ودرود میخوانند بعد ازان که فقیر می آید می نشیند
وذکر فضائل حسنین که در حدیث شریف وارد شده در بیان می آید
وانچه در احادیث اخبار شهادت این بزرگان وتفصیل بعض حالات
وبد مآلی قاتل ایشان وارد شده نیز بیان کرده میشود ودرین ضمن بعض
مرثیه ها از غیر مردم یعنی جن وپری که حضرت ام سلمه ودیگر صحابه شنیده اند

٢ درجوابات اعتراضات عبدالحکیم ضمن آیت [illegible] التفسیر الکبیر عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انه کان یاتی قبور الشهداء راس کل حول فیقول السلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار والخلفاء الاربعة هکذا یفعلون ١٢

نیز مذکور کرده میشود و خوابهای موحش که حضرت عباس و دیگر صحابه دیده اند
و دلالت بر فرط اندوه بروح مبارک حضرت جناب رسالت مآب می کنند
مذکور میشود و بعد ازان ختم قرآن و پنج آیه خوانده بر ما حضر فاتحه نموده
می آید و درین بین اگر شخصی خوش الحان سلام میخواند یا مرثیه مشروع
اکثر حضار مجلس و این فقیر را هم رقت و بکا لاحق میشود اینست قدریکه
بعمل می آید پس اگر این چیزها نزد فقیر بهمین وضع که مذکور شد جائز نمی بود
اقدام بران اصلا نمیکرد باقیماند مجلس مولود شریف پس حالش اینست
که بتاریخ دوازدهم شهر ربیع الاول همین که مردم موافق معمول سابق فراهم
شدند و در خواندن درود مشغول گشتند و فقیر می آید اولا بعضی از احادیث
فضائل آنحضرت صلی الله علیه وسلم مذکور میشود بعد ازان ذکر ولادت
باسعادت و نبذی از حال رضاع و حلیه شریف و بعضی از آثار که در آن
اوان بظهور آمده بمعرض بیان می آید پس بر ما حضر از طعام یا شیرینی
فاتحه خوانده بتقسیم آن بحاضرین مجلس میشود و علاوه بران زیارت موی
مبارک آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیز معمول قدیم است و مولانا شاه ولی الله
والد ماجد صاحب تحفه در رساله الانتباه فی سلاسل اولیاء الله از والد

خود شان یعنی مولانا شاه عبد الرحیم روایت می کنند اخبرنی
سیدی الوالد قال کنتُ اصنعُ فی ایام المولد طعاماً
صلة بالنبی صلی الله علیه وسلم فلم یفتح لی فی سنة
من السنین شیٔ اصنع به طعاما فلم اجد الا حمصا مقلیا
فقسمته بین الناس فرایته صلی الله علیه وسلم وبین یدیه هذه
هذه الحمص انتهی و در لمعات نوشته اند که ازینجاست حفظ
اعراس مشائخ و مواظبت بزیارت قبور ایشان والتزام فاتحه خواندن
وصدقه دادن برائی ایشان و اعتنائی تمام کردن بتعظیم آثار و اولاد
منتسبان ایشان انتهی اینست حال قول و فعل صاحب تحفه و
بزرگانش اما حال خردان پس مولانا شاه رفیع الدین که برادر کوچک
صاحب تحفه بودند و کیفیت تبحر حدیث و تفسیر علوم نقلی و عقلی بلکه
علوم ریاضی ایشان معلوم خواص و عوام ست در جواب سوالی انچه
می نویسند اینست سوال بر سر قبر بزرگی در سال جمع آمدن و
آنرا روز وفات و عرس قرار دادن باوجودیکه زمان امر سیال
غیر قار ست چه حکم دارد جواب زمان اگرچه سیال غیر قار ست

اما آنچه بآن تقدیر کرده میشود زمان را از شب و روز و ماه و سال انتهاء
شرعا و عرفا دوره مقرر است چون یک دوره تمام میشود باز از سر شروع
میشود و بهمین حساب رمضان لشهر صوم و ذیحجه بشهر حج و همچنین
شهور دیگر در دوره حکم اتحاد با نظیر او داده میشود چنانکه در حدیث
است که یهود عرض کردند در حضور جناب نبوت صلی الله علیه وسلم
که حق تعالی نجات حضرت موسی علیه السلام و غرق فرعون در این
روز عاشورا کرده است برای شکرانه روزه میگیریم جناب نبوت
صلی الله علیه وسلم فرمود انا احق بموسی منکم فصام یوم عاشورا
وامر الناس بصیامه و نیز حضرت نبی صلی الله علیه وسلم
بلال را وصیت کردند بصوم روز دوشنبه فرمودند فیه ولدت
وفیه انزل وفیها جرت وفیه اموت بنا برین یاد کردن
آن تاریخ و آن ماه رسم مردم افتاده و چون مردمان ازینجهان
بمحافظت این رسم گذشته اند ایشان را انتظار رسوی ولد یا
کسی دیگر از اقارب خود میباشد پس رفع انتظار آن فائده ایست
معتد به و بمعاملات مکاشفه دریافت شد که در چنین روز اجتماع

ارواح دوستان در عالم برزخ هم میشود پس امداد بدعا و ختم و طعام
بدعتی مباح ست و وجه قبح ندارد و اما ارتکاب محرمات از روشن ساختن
چراغان و ملبوس ساختن قبور و سرود نواختن معازف همه بدعات
شنیعه اند و حضور چنین مجالس ممنوع انتهی ازین جوابات افادات
چند فائده مستنبط میشود اول آنکه رفتن مردم بهیئت اجتماعیه و جمع
شدن بر قبور بعد سال برای زیارت بزرگان و ختم قرآن کردن
و فاتحه بر شیرینی یا طعام خوانده تقسیم آن نمودن این قسم اگرچه
معمول زمانه پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم و خلفاء راشدین نبوده
لیکن چون این طور قبحی ندارد اگر کسی بعمل آرد باک نیست بلکه بنا بر اشتمال
بر فائده برای احیا و اموات طرفی از استحباب و استحسان خواهد داشت
و نیز ازینجا متضح میشود که نبودن امری از امور خیر در زمان آنحضرت
صلی الله علیه وسلم و خلفای راشدین موجب عدم جواز و کراهت
و بدعت سیئه بودنش نیست و این فائده مبنی بر همان قول امام شافعی
علیه الرحمه است که مختار امام نووی و غیره علمای دین ست که هر امر
مستحدث که مخالف قواعد شرعی نباشد آن از مستحسنات و

بدعات

و بدعات حسنه است لهذا اجتماع مردم خواه بروز ولادت یا وفات
با ارتکاب امور ممنوعه شرعیه البته بدعت سیئه و ناجائز خواهد بود که باین
صورت مخالف قواعد شرعیست دوم آنکه تعیین روز و ماه برای
مولود شریف و اجتماع مردم یکجا در ماه ربیع الاول و همچنان برای انعقاد
مجلس ذکر شهادت امام حسین علیه السلام در ماه محرم روز عاشورا یا غیر
آن و شنیدن سلام و مرثیه مشروع و گریه و بکا بر حال شهدای کربلا جائز و درست
است سوم آنکه عید گرفتن روز ولادت یا وفات نبی یا غیر آن عبارت
از اجتماع مردم با ارتکاب محظورات شرعی است و آن البته ممنوع و بهمین
معنی روز تولد و وفات نبی را عید قرار داده اند گفتن صحیح است نه مجرد
اجتماع مردم دران روز و تلاوت قرآن و ذکر احادیث و خواندن درود
و تقسیم طعام یا شیرینی بعد فاتحه بحاضرین مجلس که این امر مستحسن و موجب
ثواب است چهارم آنکه زمان اگرچه سیال غیر قار است لیکن چون تقدیر
زمان از شب و روز و ماه و سال است و هر یکی برای او نهایت شرعاً و عرفاً دوره
مقرر است که بعد انقضای یکدوره دوره دیگر شروع میگردد لهذا از نظر
اعاده این ادوار لا تقضیه هر دوره را حکم اتحاد با نظیرش داده میشود

وبهمین حساب رمضان بشهر صوم و ذیحجه بشهر حج و همچنین شهور دیگر مثل
ربیع الاول بشهر ولادت و وفات سرور کائنات صلی الله علیه وسلم و غیر آن
در هر سال محسوب است و مبنی بر همین اعتبار است در شرع صوم عاشورا و صوم
دوشنبه و ایام بیض و صوم عرفه و دیگر امور شرعیه که منوط و مربوط
بتعیین و تخصیص روز یا ماه یا سال است بهم آنکه با وجودیکه جواز و استحباب
اجتماع مردم بروز عرس و اهدای ثواب از خواندن قرآن و اطعام طعام
و تقسیم شیرینی باقوال علما هستند که خودش صاحب تحفه و مولانا شاه
ولی الله و مولانا شاه عبد الرحیم بجمله آنها باثبات رسید معامله مکاشفه
هم موید آنست که در چنین روز اجتماع ارواح دوستان در عالم برزخ هم
میشود پس امداد بدعا و ختم و طعام بدعتی مباح است و هیچ قبح ندارد
کما مر التصریح بهذا التعیین من مولانا رفیع الدین و بر تصریح مولانای
ممدوح موقوف نیست دیگر بزرگان مثل شیخ عبد الحق محدث دهلوی
و غیر آن نیز بهمین راه رفته اند و حکم اتحاد نظیر در دوره روز و ماه و سال در عبارتیکه
سابق از رساله سیوطی منقول شد نیز مستفاد است بلکه مذهب جمهور
علمای سلف همین است و الاعتبار اکثری از احکام شرعیه که تفصیل

بعضی

بعضی از انها آنفا گذشت از دست خواهد رفت و از اینجا بی شائبهٔ تکلف
و بی غائلهٔ تصلف بعرض ثبوت میرسد که اعاده شادی میلاد شریف
آنحضرت علیه الصلوة والسلام هر سال در ماه ربیع الاول مثل اعادهٔ
صوم عاشورا و صوم دوشنبه از امور مستحسنه و مستحبه است پس بعضی
از بی ادبان حق ناشناس که اعاده مجلس میلاد شریف را در ماه
ربیع الاول تشبیه بجنم کنهیا داده روی بیاض را همچو نامهٔ اعمال خود
شان سیاه ساخته اند بکمال اسارت ادب پرداخته اند و از بیباکان
دریده دهن دور نیست که رفته رفته تقبیل حجر اسود و طواف خانهٔ کعبه را
پوجا هنومان و دهنا ورهها دیو گویند نعوذ بالله من تلک الهفوات
والکفریات و تفوه بانیکه تقبیل حجر اسود و طواف خانهٔ کعبه چون ماثور
از قول و فعل شارع است نقض بآن نمیتوان کرد مدفوع است بانیکه اعادهٔ
شادی میلاد شریف نیز مستفاد و مستنبط از قول و فعل شارع است
نمیدانی که شکرانهٔ نعمت نجات حضرت موسی علیه السلام از دست
فرعون و روز ولادت آنحضرت علیه الصلوة والتحیة که مناط اعادهٔ صوم
عاشورا و صوم دوشنبه است همان مناط اعادهٔ شادی میلاد شریف

در ماه ربیع الاول موجود است بلکه انعقاد مجالس میلاد شریف چون متضمن
اشاعت ونشر فضائل ومعجزات آنحضرت علیه الصلوة از ازاکیات و
التسلیمات الوافیات باشکرانه نعمت وجود باجود است استحسان
واستحباب آن زیاده تر از استحسان واستحباب صوم دوشنبه و نظائر
آن خواهد بود بکرات ومرات گذشت که حدوث امور مستحسنه دینیه بعد از
قرون ثلثه قادح در استحسان نمیتواند شد معهذا هرگاه از تخریج ابن حجر
ذکر ولادت باکرامت در قرن اول وسماع آنحضرت علیه الصلوة و
التحیه ودعاهای خیر برای ذاکر بمعرض ثبوت میرسد باز اعاده این
تقریر ممدوح ومقبول است که منهل خیرات ومعدن حسنات است تشبیه بجنم
کنهیا دادن بی تکلف باب جهنم بر روی خود گشادن است علاوه تشبیه
در اعمال وافعال با فرق ضاله مطلقا ممنوع شرعی نیست والا اکثری
از اعمال دینیه که خالی از فی الجمله مشابهت نیستند جائز نباشند
بلکه مراد از تشبیه ممنوع مشابهت در امر مذموم است ونیز منظور فاعل
فعل قصد مشابهت با آن امر ممنوع باشد واینکه گفتیم مصرح در کتب
معتمده است چنانچه در در مختار ذیل باب مایفسد الصلوة ومایکره فیها

درجواز قرات قرآن در نماز از مصحف مرقوم ست وجوزه الشافعی بلاکراهة

وبهما بها للتشبه باهل الکتاب ای ان قصد فان التشبه بهم لایکره فی

کل شئ بل فی المذموم وفیما یقصد به التشبه کما فی البحر انتهی و در طحطاوی

نقل عبارت بحر نموده وآن اینست قال فی البحر ثم اعلم ان التشبه

باهل الکتاب لایکره فی کل شئ فانا ناکل ونشرب کما یفعلون

انما الحرام التشبه فیما کان مذموما وفیما یقصد به التشبه

واگر اضافه برین باید در رساله تنویر العینین فی اثبات رفع الیدین ملاحظه

رود که مولوی حاجی محمد اسمعیل صاحب دهلوی درجواب اعتراض حنفیه بر رفع

یدین که تشبیه با روافض دارد چها نوشته اند جائی که می نویسند که

ترک السنة للتحرز من التشبیه بالفرق الضالة غیر مشروع کما اخرج الترمذی[٥١]

فی شمائله ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یسدل

شعره وکان المشرکون یفرقون رؤسهم وکان یحب موافقة

اهل الکتاب فیما لم یؤمر فیه لشئ ثم فرق رسول الله صلی الله

علیه وسلم رأسه وروی غیره[٥٢] انه فرق لانه علم ان

التفریق من سنن ابراهیم علیه السلام فهذا احب رسول الله

٥١ اخرجه الشیخان وابوداود وابن ماجه کلهم عن ابن عباس نحوه ۱۲

٥٢ لم اقف علی من رواه الا ما نقل عن فتاوی الغرائب ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یسدل عند قدومه المدینة ثم اتاه جبرئیل وکذا المسلمون ثم امر النبی ففرق فاخبره بالفرق ففرق النبی علیه السلام والمسلمون [illegible] الی المطلوب [illegible] والله اعلم ۱۲

صلی الله علیه وسلم تشبه اهل الکتاب مع کونهم کفارا فیما نعلم
کونه من سنن الانبیاء السابقین مع انه لو تومر بتقلیدهم
فی جمیع الافعال فکیف بالسنة التی علمت سنیتها لنبینا
صلی الله علیه وسلم فی حقنا مع انا لا نجری تشبه الفرق
الضالة بل اتفقت الموافقة ثم انه صلی الله وسلم ترک موافقتهم
ووافق المشرکین مع انهم اسوء حالا من اهل الکتاب لما علم
کون التفریق من سنن ابراهیم علیه السلام انتهی
پس از تصریح صاحب در مختار که ماخوذ از بحر ست بعیر التشبیه با ثبات رسید
که تشبه اتفاقی با فرق ضاله در فعلی که آن فعل مذموم شرعی نباشد محذوری
ندارد و آنچه از تحقیق مؤلف تنویر العینین مستفاد ست برای اثبات دعوی
و اسکات منکرین فقط کافی ست که بسند حدیث ثم نقل غیر آن در خصوص
اختیار تفریق شعر راس برسید که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بظهور آمد
چه جای مشابهت با اهل کتاب از مشابهت با مشرکین هم مبالاتی نداشته اند
پس مشابهت اتفاقی با جنم کنهیا که داعی بران تکرار شادی میلاد شریف
در هر سال ست و پس هرگز محذور شرعی نمی تواند شد یعنی که هر گاه

تفریق بسوی سر با وجودیکه مشابهت با مشرکین داشت نظر بآنکه از سنن
ابراهیم علیه السلام ست اختیار شارع افتاد پس تکرار شادی میلاد شریف
که مستند باتباع و مستند بقول و فعل شارع از تکرار صوم یوم دوشنبه
و صوم عاشورا و تکرار عقیقه است بطریق اولی اختیار ارباب اسلام و
ایمان خواهد افتاد و چنانکه قصد شارع از تفریق مذکور مشابهت با اهل کتاب
و مشرکین نبوده بلکه منظور نظر بدایت اثر فقط اتباع سنت ابراهیمی بود
همچنان مقصود مباشرین تکرار شادی میلاد شریف تشبیه با جنم کنهیا نیست
بلکه پیش نظر اینها اتباع قول و فعل شارع از تکرار صوم دوشنبه و غیره
آنست پس اختیار این تکرار البته امر مستحسن و مامور شرعی باشد پس بوجود این
تکرار مشروع با مشابهت جنم کنهیا کشادن کمال بی ادبی دینی فرادست
پوشیده نماند که اینقدر اطناب کلام درین مقام اگرچه شائبه از تخلل اجنبی
در شرح کلام صاحب تحفه داشته باشد لیکن حمیت اسلامی نگذاشت
که این مرحله را چنانکه باید طی ناکرده سخن را ناتمام گذارم حالا باز رجوع
باصل کلام نموده میگوییم که از تحقیق و تنقیح ماسبق معلوم شد که مقصود صاحب تحفه
از عبارت نوع پانزدهم که منقولست فقط تشنیع بر اوهام شیعه باختراع

بدعات شنیعه است چنانکه میگویند که امثال متجدده را یک چیز بعینه دانستن
و این وهم خیلی بر ضعیف العقلان غلبه دارد فقط و مراد از آن شیعه اند
چنانکه تصریح می کنند که اکثر شیعه در عادت خود منهمک این خیال اند
مثلا روز عاشورا در هر سال که بیاید آنرا روز شهادت حضرت امام
حسین رضی الله عنه گمان برند و احکام ماتم و نوحه و شیون و
گریه و زاری و فغان و بیقراری آغاز نهند تا آخر زیرا که ازین کلام
صاف می تراود که شیعه روز عاشورا را که هر سال می آید بعینه روز
شهادت امام حسین علیه السلام گمان برده بدعات مذکوره بعمل می آرند
و میدانند که گویا امام ممدوح درهمین روز و همین وقت شهید شدند پس
مدار تشنیع بر گمان عینیت این روز عاشورا با آن روز عاشورا و ارتکاب
بدعات شنیعه مذکوره است و این گمان البته مناط تشنیع شرعی و عقلی
است چه مبنای ادوار لیلی و نهاری و اسبوعی و ایامی و شهری و حولی
بر اعتبار مماثلت نظیر با نظیر است نه گمان عینیت صرفه که از اغلاط
وهمی و منشأ اختراع بدعات شنیعه که از تلبیسات ابلیسی است و از اینجا باید دانست
که بودن زمان امر سیال غیر قار و عدم ثبات و قرار حصص او و اعاده معدوم

محال

محال برکسانی وارد میشود که قائل بعینیت حقیقی زمان ماضی با زمان حال
باشند نه برکسانیکه قائل تغایر حقیقی در اجزای زمان بوده برای اجرای
احکام مشروعه اعتبار اتحاد نظیر با نظیر می کنند و از شواهد این دعوی است
آنچه صاحب تحفه خودش از تفسیر در منثور بمعرض استناد نقل کرده که
آنحضرت در سر هر سال بر مقابر میرفت و دعای مغفرت اهل قبور می نمود
و از عبارتیکه در جواب سوال از مولانا رفیع الدین بمعرض نقل آمد کالشمس
علی نصف السماء حکم اتحاد با نظیر مید رخشد و نیز از عبارت اشباه و لمعات
که متعلق بحلیه نقل گردید تائید این معنی کالقمر فی لیلة البدر ساطع و لامع
و اگر اضافه بر مذکورات سابقه مطلوبست ملاحظه رود که صاحب تحفه
در تفسیر فتح العزیز ذیل سورة الحاقه در تفسیر ایام خالیه می نویسد
یعنی در روزهای گذشته یا روزهای که اکل و شرب خالی بوده و
آن روزها روز ماه رمضان مبارک ست و دیگر ایام صیام مسنون مثل ایام
بیض و عرفه و ذیحجه و روز عاشورا و روز دوشنبه و پنجشنبه و روز
شب برات و غیر ذلک انتهی و این عبارت چنانکه
می بینی از فرش تا عرش منادی با لسنت که

روزه روز عاشورا و روزهٔ دوشنبه و همچنان پنجشنبه و
روز شب برات مثل ایام بیض و عشر ذی حجه از جملهٔ
صیام مسنون ست و تفرقه که در عبارت تحفه میانهٔ روز
عیدین و عاشورا از شکرگزاری نعمت متجدده سال بسال
یعنی ادای روزهٔ رمضان و ادائی حج خانهٔ کعبه ست فقط در
عیدین جاریست نه غیر آن و هرگاه صوم دوشنبه و پنجشنبه و
عاشورا در صیام مسنون محسوب گشت این تفرقه از میان
برخاست که درین روزها چه جای تجدد نعمت حقیقةً چیزی از تجددات
و تغیرات آسمانی چنانکه در نوروز و مهرجانست نیز متصور نیست
معهذا حکم روزهٔ دوشنبه برای تادیهٔ شکر نعمت ولادت و غیر آن
و بروزهٔ عاشورا برای شادی نجات حضرت موسی و غرق فرعون
شرف نفاذ از شارع یافته بلکه شارع خود بنفس نفیس همواره ملتزم
روزه دوشنبه مانده و بلال را وصیت باین روزه فرموده و یک
سال پیشتر صوم عاشورا شده بدیگران حکم نموده آری تعید بعید با اجماع
و عید نوروز و عید غدیر البته مبنی بر وهم فاسد ست و مخالف مذهب

اہل سنت وجماعت وانچہ مرقوم ست کہ ازینجا معلوم شد کہ روز
نزول آیۂ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ الخ از مسامحات علماست
زیرا کہ تفرقہ در روز نزول وحی وشب معراج وعید فطر وعید نحر از
تجدد نعمت ہر سال وعدم آن مسلم لیکن روز نزول آیہ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ
لَكُمْ دِيْنَكُمْ در دائرہ نفی عید گنجیدن نمیتواند کہ از روایت بخاری
وتصریح شارحین ثابت ست کہ روز نزول آیہ مسطورہ عید گرفتہ اند
در بخاری ذیل باب زیادۃ الایمان ونقصانہ مرویست عن عمر
بن الخطاب رضی اللہ عنہ اَنَّ رجلا من الیہود قال لہ یا امیر المومنین
آیۃ فی کتابکم تقرؤنہا لو علینا معشر الیہود نزلت لاتخذنا ذلک الیوم عیدا
قال ای آیۃ قال اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ
عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا قال عمر قد
عرفنا ذلک الیوم والمکان الذی نزلت فیہ علی النبی صلی اللہ علیہ
وسلم وہو قائم بعرفۃ یوم الجمعۃ انتہی شیخ الاسلام در ترجمہ این حدیث
نوشتہ بدرستی کہ مردی از یہود کہ نام قوم موسی علیہ السلام ست گفت مر عمر را
یا امیر المومنین آیتی ست در کتاب شما کہ میخوانید آنرا اگر بر ما گروہ یہود نازل میشد

هرآینه میگرفتیم ما روز نزول را عید که تعظیم میکردیم آنرا و خوشی مینمودیم دران در
هر سال بجهت عظمت و بزرگی آنچه حاصل شده است دران روز از مژده اکمال
دین و اتمام نعمت این آیه گویند قائل کعب جبار بوده پیش از آنکه اسلام آورد گفت
عمر کدام آیت ست آن گفت قول حق تعالی الیوم اکملت لکم دینکم الخ یعنی امروز
کامل کردیم شما را دین شما از جمله آنچه محتاج بودید شما در اصلاح معاش و معاد تا سیس
قواعد عقائد و تمهید اصول شرائع با توفیق قوانین اجتهاد و تمام کردیم بر شما نعمت
خود را که ابتدا با مور مذکوره است و راضی شدیم و اختیار کردیم برای شما اسلام را
که ملت حنفیه سهله ست از روی دین بودن پس گفت عمر در جواب یهودی
بتحقیق دانستیم آنروز را و آن جای آنکه نازل شده بود این آیه دران زمان و مکان
بر پیغمبر ما صلی الله علیه وسلم بحالی که آنحضرت ایستاده بود بعرفه روز جمعه یعنی
در عرفات چه وقوف روز عرفه بعد وقت است بعرفات یعنی فراموش نکرده ایم
زمان و مکان نزول بلکه حال قیام را که دران وقت بود در روز جمعه و روز
عرفه هر دو روز عید ست چنانچه در روایت دیگر صریح آمده پس یک عید
چه باشد دو عید گرفته ایم یا آنکه بگرفتن عید جدید حاجت نداریم از
سابق دو روز عید بود که جمعه و عرفه است و زیادت بیان مکان در جواب

یا برای اعتبار روز عرفه است در برابر روز جمعه یا اشاره است بان که ما فضل مکانی
که دران نازل شده نیز مد نظر داریم و به تعظیم وی می پردازیم چه جای روز تنها
و محتمل که مراد ان باشد چنانچه کرمانی گفته چون بصحت پیوسته که نزول این
آیه بعد عصر بود و عید متحقق نمیشود مگر از اول نهار لاجرم روز آئینده را عید
گرفتیم انتهی و در خیر جاری شرح صحیح بخاری مرقوم ست قد عرفنا ذلک
الیوم یعنی اتخذنا ذلک الیوم عیدا و کذا اتخذنا مکان نزولها محلا لاعظم
ارکان الدین و هو الحج و مع ذلک کان وقت نزولها آخر یوم عرفة و قد
جعل الغد منه عیدا انتهی و همچنین ست در دیگر شروح بخاری اگر باستیعاب
نقل عبارات شروح که مثبت عید گرفتن روز نزول آیه مذکوره است بپردازیم
کلام بطول انجامد پس ازینجا معلوم و متیقن شد که روز مذکور را عید گرفته اند
و اگر از عید تعظیم و تکریم آن روز و نادیه مراسم تهنیت و سرور و اجتماع
مسلمانان بوضع مشروع مراد دارند در عید گرفتن روز نزول وحی و شب معراج
بلکه روز ولادت نبی خاصه روز ولادت باکرامت حضرت سالت علیه الصلوة
والتحیة هیچ مضائقه نیست که ممانعتی درین باب از شارع ماثور و منقول
نگردیده و اگر مراد ازان اجتماع مردم و ارتکاب بدعات شنیعه و امور

قبیحه ست پس البته عید گرفتن این روزها ممنوع و غیر مشروع خواهد بود و
انچه از منسوخیت صوم عاشورا که سال اول بموافقت یهود آنحضرت
صلی الله علیه وسلم بجا آورده بودند نوشتند نیز محمول بر سه محمل
میتوان کرد چه اگر مراد ازین منسوخیت فرضیت صوم روز مذکور
ست پس البته صحیح ومسلم لیکن این معنی منافی سیاق کلام
ست که فرضیت صوم عاشورا مبنی بر وهم مذکور نبوده تا منسوخیت
آن دفع وهم مذکور میکرد بلکه منسوخیت فرضیت آن صوم بفرضیت
صیام رمضانست چنانکه بیانش بیاید و اگر مراد از منسوخیت
صوم مذکور منسوخیت آن صوم ست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم
برای تادیه شکر نجات حضرت موسی علیه السلام بموافقت یهود
در مدینه یکسال داشتند و بدیگران حکم فرمودند و در سال آینده وفات
یافتند و همین معنی مقتضای سیاق کلام ست پس بجز سکوت
دیگر چه باید کرد که خودشان در تفسیر ایام خالیه قائل منسوخیت
این صوم بوده اند نه فرضیت آن پس حکم به نسخ فرضیت
این روزه سنتی چگونه صحیح باشد معهذا در

رساله ما ثبت من السنة از ابن عباس رضی الله عنهما
مرویست قال قدم رسول الله صلی الله علیه وسلم
المدینة فرأی الیهود یصوم عاشورا فقال ما هذا
قالوا یوم صالح انجا الله فیه موسی وبنی اسرائیل
من عدوهم فصامه فقال انا احق بموسی منکم فصامه
وامر بصیامه وفی روایة فقال لهم ما هذا الیوم الذی
تصومونه قالوا هذا یوم عظیم انجا الله فیه موسی و
قومه وغرق فیه فرعون وقومه فصامه موسی
شکرا فنحن نصومه تعظیما له اخرجه البخاری ومسلم
انتهی وموافق این روایت ست انچه از مولانا رفیع الدین در جواب
سایلی از تعیین یوم روز وفات وعرس با وجود بودن زمان سیال غیر قار قصه
این صوم نوشته اند وقدر نقله وبیشتر ازین این روایت از رساله
ملا علی قاری نیز منقولست ودیگر علما هم این قصه روایت کرده اند
پس این احتمال هم متحمل صحت نمیتواند شد مگر انکه گفته شود که مراد از
منسوخیت صوم عاشورا همان احتمال اول ست وآن خود صحیح چنانکه

در کتب صحاح مصرح است که فرضیت صوم عاشورا قبل از فرضیت صیام
رمضان بوده همین که روزهٔ رمضان فرض شد فرضیت صوم عاشورا
منسوخ گردید در رسالهٔ ما ثبت من السنة از جامع الاصول منقول است
عَنْ عائشه رضی الله عنها قالت کان عاشورا الصیام قبل
رمضان فلما نزل رمضان کان من شاء صام ومن شاء فطر
وفی روایة قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم امر
بصیام عاشورا الحدیث وفی اخری قالت کانوا یصومون
عاشورا قبل ان یفرض رمضان وکان یوما ستر فیه الکعبة
قالت فلما فرض رمضان قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
من شاء ان یصومه فلیصمه ومن شاء ان یترکه یترکه انتهی وعلی هذا
القیاس در احادیث دیگر هم موافق این روایت آمده و در تفسیر فتح العزیز
ذیل تفسیر کما کتب علی الذین من قبلکم هم نوشته که بر حضرت آدم روزهای ایام بیض از هر ماه فرض بود
و بر یهودان روزهٔ عاشورا و هر شنبه از هفته انتهی و نیز از تتبع احادیث معلوم میشود که صوم عاشورا
هم معمول اهل جاهلیت بود و آنحضرت صلی الله علیه وسلم مباشر آن صوم شده اند چون
رمضان فرض شد فرضیت آن منسوخ شد و اباحت و استحباب آن هنوز باقی است چنانکه

از فحاوی احادیث منقوله از جامع الاصول ظاهر است و همین است
مذهب حنفیه و در کتب اصولیه تفصیل این مسئله بجای خود مذکور است
بالجمله هنوز این مقام خالی از غائله تردد نیست که از تتبع کتب حدیث
مستفاد میشود که قصه صوم یهود که در مدینه بوقوع آمد بعد فرضیت
رمضان و منسوخیت صوم یوم عاشورا است و آنحضرت در همان سال
خلال ماه ربیع الاول وفات یافتند و بصوم نهم محرم که بشرط
حیات اراده آن در سال قابل میداشتند موفق نشدند و ازینجاست
که صوم عاشورا سنت قولی و فعلی هر دو بوده است و صوم نهم
محرم را فقط سنت قولی میگویند و چون این صوم عاشورا قابلیت
نسخ ندارد پس بنای این صوم بر مجرد وهم نمیتوان گذاشت حال آنکه
در کتب حدیث موجود است که روزه عاشورا کفاره گناهان یکساله
متقدم است چنانچه در رساله ما ثبت من السنه نوشته و عن
ابی قتادة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال صیام یوم عاشورا
انی احتسب علی الله ان یکفر السنة التی قبله اخرجه الترمذی
انتهی قصه مختصر عبارت منقوله از تحفه درین مقام حین محتمل التاویل و

و مصروف عن الظاهر است استناد منکرین اعمال حسنه مثل عمل
مولود و سیر و عرس مشائخ کرام بآن صحیح و درست نمی تواند شد
علاوه مقدمه مسلمه عقلی و عیشت که قول مقارن با فعل و عمل اقوی
افضل و اولی از مجرد قول است پس مجرد قول موافق ظاهر عبارت تحفه
صلاحیت معارضه با قول و فعل صاحب تحفه و بزرگانش که سابق منقول
شد ندارد قوله پس حسب قاعده کلیه مطرده مذکوره بالا انعقاد مجلس
مولود بهیئت کذائیه ملتزمه موقته الخ سابق با بیانات مسکته ناظر
و مفحمه مناظر بکرات و مرات مبین و مبرهن شد که امر و نهی که آنرا قاعده کلیه
مطرده قرار داده ممنوع و مردود است زیرا که بعضی از امور دینیه
که در عهد آنحضرت صلی الله علیه و سلم از قوه بفعل نیامده در عهد خلفای
راشدین رضوان الله علیهم اجمعین جلوه ظهور یافته بعضی از آن در عهد
خلیفه اول و بعضی از آن در عهد خلیفه ثانی و بعضی در عهد خلیفه ثالث
چنانکه بیانش رفت و بعضی از آن در زمان خلفاء اربعه هم رنگ وجود
نگرفته در زمان تابعین بوقوع آمده و علی هذا القیاس رفته رفته کار متوارث
مسلمین گشته و نوبت مستحسنات متاخرین رسید و هرگاه متوارث

مسلمین واجب الاتباع گردید پس اگر از استحباب و استحسان انعقاد
مجلس مولود بهیئت کذائیه مذکوره سابق ترقی کرده قائل بوجوب شوند
اولی و احسن خواهد بود لهذا البعض از اکابر حرمین شریفین قیام هنگام ذکر
ولادت آنحضرت علیه الصلوة والسلام واجب نوشته اند و اگر
مسلمانان حال اعدای دین را سیما در این دور زمان که بهر کوچه و برزن نشر
فضائل پیغمبر خود برای ترویج دین و ترغیب مردم میکنند بدیده حمیت
اسلامی ملاحظه نمایند انعقاد مجلس مولود شریف که موجب نشر فضائل
و معجزات سرور کائنات علیه الصلوات و التحیات است در ماه ربیع الاول
بلکه در هر ماه بر ذمه خود ها لازم و واجب دانند و چون بسبب وجوب اتباع
شرع امتثال توارث مسلمین امتثال امر شارع و انکار آن انکار آن باشد
پس حسن الطاعة موافقة الامر و قبحها مخالفته بمعارضة بالقلب
البتة درینمقام صادق آید و توهم کراهت و بدعت در عملی که کارش
از استحباب بوجوب رسید هرگز نمیتوان کردید قوله و برخاستن وقت
ذکر ولادت آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیز لا اصل له است الخ
بر ناظر اهل بصیرت و منصف جناب صاحب جرأت مستتر نخواهد بود که قیام

هنگام ذکر ولادت خیر الانام بنابر تعظیم و تکریم آنحضرت علیه الصلوة والسلام
که متوارث از مسلمین و متلقی بقبول سواد اعظم اکابر دین است البته
استحسان و استحباب آن محل کلام نزد علمای عالیمقام نباشد و مقتضای
بعضی از اصول شرعیه این بدعت حسنه را از اقسام بدعات واجبه
شمرده حکم بوجوب آن نیز استبعادی نزد عقل صواب اندیش ندارد چنانچه
امام بوزید علیه الرحمه در مولد خودش نوشته و استحسن العلما
القیام عند ذکر الولادة وقال علما الحنبلیة عند ذکر
ولادته صلی الله علیه وسلم القیام واجب لما انه حضر روحانیته
صلی الله علیه وسلم انتهی و مؤید دیگر است آنچه سابق در
نقل فتاوی مفتیان مذاهب اربعه از اهل مکه معظمه از فتوای محمد بن یحیی مفتی
حنابله چنانکه گذشت و در مشکوة از ابو هریره رض مرویست قال
کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یجلس معنا فی المجلس
یحدثنا فاذا قام قمنا قیاما حتی نراه قد دخل بعض بیوت
ازواجه رواه البیهقی و امام نووی نیز در رساله خودش در اثبات
قیام تعظیمی استناد باین حدیث نموده و ارشاد هدایت بنیاد قوموا

الی خیرکم او الی سیدکم که بنا بر تعظیم سعد بن معاذ بر انصار
شرف نفاذ یافته نزد محدثین مشهور است و در کتب احادیث
خاصه رساله امام نووی مذکور پس هرگاه تعظیم بالقیام برای دیگر
کسان مامور شرعی باشد در تعظیم بالقیام هنگام ذکر ولادت آنحضرت
علیه الصلوٰة والسلام چنانچه متوارث و ماثور از اسلاف کرام است چه کلام
مهند اچون حضور روح پرفتوح آن سرور انام علیه الصلوٰة والسلام
و امثال چنین مواضع از علما و عرفا منقول است پس قیام مستحسن اگر
واجب شمارند اولی و انسب خواهد بود و استشهاد بعبارت سیرت
شامی برای لا اصل له بودنش دلیل بلادت و جهالت مستشهد است
نمی داند که مراد از لا اصل له در ینجا بدعت حسنه است چنانکه مؤلف سیرت
حلبی در همین مقام و دیگر علمای اعلام بجاهای دیگر تصریح بآن نموده اند .
این مدعا خود از عبارت سیرت شامی و غیر آن با بیانی که کاشف
استار منکر انست در باب ثانی گذشت لهذا اعاده اش در همین مقام
تطویل لاطائل و تحصیل حاصل دانسته بر همین قدر اکتفا رفت قوله
و دیگر تکلفات مانند روشن کردن چراغان وغیره هم مکروه است الخ

آری روشن کردن چراغ زیاده از حاجت مکروه است و آن خود معمول

در مجالس مولود شریف نیست و بقدر حاجت البته مشروع و معمول است

و معلوم نیست که در حق اضاءت قنادیل و شمع که در حرمین شریفین شب

معمول است پیش نظر قبول علمای فحول است چه میگویند و درین وادی

راه کراهت یا اباحت می‌پویند و ایصال ثواب از اطعمه و اشربه و نقود

و ملبوسات با وجود تقیید بتعیین روز و ماه و التزام قیودات مشروعه

مروجه نیز شائبه از کراهت و بدعت ندارد بلکه نزد مسلم منصف آنها مستحسن

و مستحب میباشند و قد سبق بیانه فتدبر و اذا ابلغ الاطناب

الی هذا النصاب فلنختم بحمد الله العزیز العلیم

الوهاب والصلوة والسلام علی من اوتی

الحکمة وفصل الخطاب والله

اعلم بالصواب

۵

هذه صورة ما كتبه البارع الاوحد
المبرز الشريف عبد الله الحسيني
البلجرامي لا فضض الله فاه مقرظا
على هذه الرسالة لقد اجاد

بسم الله الرحمن الرحيم

ان اشبع الكلام وشبع جياع القلام من حمد الملك
العلام بارئ البرايا والانام + لحسن البداية والختام + و
اعظم قربات ترام فسبحان من تنزه عن القعود والقيام +
وتعالى من ان يضام او يضام + نحمده على ما هدانا شرائع
الاسلام + وارانا سبل السلام + بما بعث فينا النبي الهمام
اشكل المرسلين في الشمائل والوسام + سيد ولد آدم ماله افتخر
والوام + اول من خلق ومن نعث من الرجام + واول
من قرع باب الجنة لدى الاقتحام + فص لخاتم الرسالة
ولفصها ختام + الممكن الممتنع القسيم في القسام + العديم

النظائر واللمام + فيما حُبي من المزايا العظام + وما نُسب
من الندايا الفخام + الذي اوجدت بوجوده الاكوان فضلاً عن
حامٍ وسام + وتشرفت بولادته الليالي والايام + ولا يزال
مولده متشرفاً بالشرف والاكرام + منجي الآثمين عن قتام الآثام
ومُنغّص النفوس على الاهوآء والآثام + عن هواء الهاوية و
الاثام + الآسي المواسي للأُساة العصاة والعصام + المانح
المانح عند الله حين قيامهم للقيام + حامي الملتدمين يوم يسام
حميم حميماً من عموم الالتدام + والمشفع المشفع لجرائرهم الكبائر
الجسام + عطّر الله تربته ونوّرات كل من منتمي اليه من الاحفاد
والندام + بعرف شذيّ من الصلوة والسلام + ما فاحت فوائح
الرند والكشام + وما تشممت المشموم المشتام * وبعدُ فالمعروض
على ذوي المرايا الزاكية من اصحاب الافهام + واولي المرايا الذاكية
من ارباب الافهام + ان زمرة من جهلة اللئام + وشرذمة
من السفلة القدام + الذين سمّوا انفسهم العلماء وليس لهم علم
لا يعلمون حتى معنى القدرة والاوّلية واختتام + ابو [illegible]

د الاعوام + وطغوا طغيان غير بلا لجام + بغوا ان يبعدوا في عِدَد
حار جستجو ۱۲ ابطلبوا ۱۲
الاعلام + ويشار اليهم بالبنان - فحالفوا فيما لا خلاف فيه من
الاسلاف الى الاخلاف الكرام + ظنّا منهم انّهم يعدّون بانكا
ر الانكار الشهام + ام تحسب ان اكثرهم يسمعون او يعقلون ان
جمع اسهم و هو سيد الذي الفوائد ۱۲
هم الا كالانعام + وسوف يعلمون حين يرون العذاب كيف
اضلوا الانام + زيّن لهم الشيطان اعمالهم فصدّهم عن السبيل
طريق ۱۲
فهم لا يهتدون بالتفهيم و الاعلام + بل يَضلّون و يُضلّون اهل ا
الشهام + فكلهم جاهل و هموا و هاموا بما بداعهم الاوهام + واتبعوا اهوا
غول ۱۲ ازهيم مغنى سر گشتے ۱۲
قوم قد ضلوا من قبل و اضلوا كثيرا من العوام + فاذا بدت حقيقتهم
و اعترّ بغرورهم الفئام + وتبديد شمل المسلمين و تبدّى بينهم لخصام
گروه ۱۲ تفرق ۱۲
انتهض قوم مستقيمون الى القيّوم القيّام + مقوّمون للدين
لغة في القيوم ۱۲
القويم على منوال القوام + الذين هم لا يوانيهم قوام + ولشانه قيام
نظام ۱۲ الذي اعيتهم ۱۲
يقيمون و يقوّمون لا يقومون بهذا القيام + فردّ دارد هم ردّا
احلامه ۱۲ لا تنلون والا يكافون ۱۲
لا يرد عليه دّم تاب طغام + و حجوهم او احاجوهم بكل حجج تقام +
احمق ۱۲
وصطر موا صولهم المهنّدة اشدّ الاصطرام + ببراع كالصارم

المجذام + حتی الفرمت ای الضرام + وصبحت بابصرم کالصرم + فمنهم

بربر هر وجل بفوات اولئک الکهام + ومنهم قزام قد اتسم باثبات

مبحث من منکرات هولاء القزام + ولکل وجهة هو مولیها فله بها

الغرام + ولما لم ار ایت لاثبات المولد والقیام + ما یشفی العلیل ویسقی

الغلیل وینقع الاوام + شمر علی ساق الجد واحتزم بالحزام + لاستحباب

المولد واستحسان القیام + من هو متفرع فارع فی الاصول والکلام

متبرع بارع فی العلوم کلها براعة سحبان فی الکلام + الذی اعلام علومه

مرفوعة بین العلماء الاعلام + وفیوض فیضه سائلة فی السهل والرخام +

یحلی الخلائق بالخلائق الوسام + ویخلی الاخلاق عن الاخلاق الذمام +

دانه لبامام مبین قد ابانه الامام + وقاصد مقصد الهدی لکل قاصد

باعد یقصد قصد الامام + فکم من امة لا امة لها تهتدی بهذا

الامام + وتدین دینا قویا قد قومه الامام الامام + یاتم به النبال

یؤمه الرجال یشد الرحال من دیار واکام + یزفون الیه کما یزف

الحمام + لاقتراف العوارف والمعارف والاحکام + وحل عقد لا تنحل

باناملِ العقول والافهام + ویمضی الیه الرکاب لنیل المرام + کل

ذی ل

من شام وميض معاليه من صين او شام + فمن آثر اثره اثر المآثرة

العظام + ومن اخذ اخذه يعرف فى العرفاء العظام + منقولاته

نقلة معنعنة الى الشارع المنعام + وهو مشيد اركانها بالمعقولات

احسن التشييد و الاحكام + يرى المعقولات محسوسات عند الافهام

ويرى مناظره كلما ناظره صميتا سكيتا بالافحام + زان علمه تقاه و

حكمه هداه كما تزين الوسام + الحلي والخدام + وفاق اذكياء الآفاق

فواق ذكاء على القمر التمام + كما ربى على الربانيين ببرد النعام +

يلذم الى الحق حق الالذام + ويلذم المصاقع بالمنطق والكلام +

يعلم من يسمعون مواعظه ان ابن سمعون عنده كهام + واضافة

البلاغة الى ابن المراغة روع وابهام + هو العلامة البحر الطمطام +

المقول المفصال المنعام + النكر الحبر الهمام + الاريب اللبيب القمقام +

الحصى الصفى الفهامة + الحفى التقى العلام + المجيد النجيد القدام +

ذو الشرف والمجد القدام + الذكى الزكى الكرام مولانا ومولى الانام

استاذنا واستاذ الاعلام + المولوى محمد سلامة الله

لا زال كاسيبه متراكما منسجما اشد الانسجام + الى يوم تنشق

من تضمن ... الى ...

العالم الذى ... بالاستقصاء

انسمائه بالغمام + فاجاد بما جاد من الدر النظام + وافاد بما افاد
باشباع الكلام + لاثبات المولد والقيام + ما قد تبين به الرشد عن الغي
تبين النور عن الظلام + فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن به فقد استمسك
بالعروة الوثقى ليس لها انفصام + زهر به الحق زهو الازهر في ربيع
بلا جهام + بل ظهر ظهور الضحى في ضحى يوم لم تغمه الغمام + عباراته
الفصاح فصاح لعقائد الاسلام + واشاراته الفضاح فضاح
لمكائد الطغام + فمتى نجد بما ناجده هذه الايام + عاد به تجديد اكل تجديد
عيام + كيف ومن يبغي الحق به الوجد والغرام + ولمن يبغي الحق به
والغرام يهتدي به الضليل الى سبيل السلام ويستشفي به العليل من الداء العقام
بيد انه من ياد وبما ضرب على سمعه ختام + كانه اصم طبع على صماخيه صمام
قضاياه لا ولئك لغادين قواض سمام + ولا صولهم الكاذبة بها اصطدام
واصطلام + وتلاوم كلماته كلم وايلام + لمن استجرح الفساد في
دين الاسلام + وما سرت فيه من الجملة والكلام + الجوارح من جرح
في الدين جوارح وكلام + اقلامه قناد سهامها وبيض مهندام +
فتمضي مضاته السطام + اصطلم بها الكبود لهم وانبوذام + وتجرح

فتقويم

قلوبهم لا الجوارح والبهام + وهو مع وجازته الكمال واتمام + لما
يتعلق بالمولد والقيام + ولمن عداه احمام ولمن عداه اجمام +
وللناس انهام وللخناس افخام + وللمعروف اثبات وللمنكر اعدام +
وللرشيد احكام + وللمنكر احكام + وللفح وملام + للغني المليم بما يلام
فجزى الله مولانا الجزاء التام + واسبغ عليه نعمه غاية الابعام +
واطال طليته طوال الدهر المستدام + بارغد عيش لا يسام فيه ولا يسام
بحق صنديد المرسلين سيد الانام عليه وعلى آله الكرام وصحابته الفخام
ازكى صلوة الله واطيب السلام + وما صلدت لجلامد السلام وما حضر الحضار والسلام

وقلتُ مؤرخاً

ويلٌ لعين قد همت بسجام ... ففشى الادار على الورى وهيامى
برح الهوى هم النوى قد همنى ... نار الجوى ستشيطنى بوذامى
تقريع عذال الشيع لو عتى ... لوم اللوائم مضرم لضرامى
يا لاحى الصب الهوى لا تلحه ... ان الهوى لا يتركن بملام
ولطالما اشجى الملوم لومه ... اذ ناصابته عيون وسام
فيوبنا اللنشوى لقرع من زنا ... وفروعهن حبائل الاحلام

تصمی و تصبی من تصیب بنظرة ... طوراً الطرف تارةً بلمام
طرف الظبی مضاؤه مثل الظبی ... و نفوذه الاکباد مثل سهام
اما الضفائر کالافاعی لسعة ... لبعداله من قاتل بسمام
ما للافاعی ان سلیما تلسعن ... فسلیمها لا یرتجی بسلام
یا بارک الله اللمام فقد حوت ... قمر التمام و تلک لیل تمام
فالخد بدر حوله هی هالة ... اذا احدقت کالکفر بالاسلام
او عارض البیضاء مثل عقیقة ... فلقد تضوء بعارض و ظلام
لا بل من اشباع الکلام سلاسل ... سود علی الصفحات مثل رخام
هذا الذی یزبی علی ان البقا ... برشاقة و وسامة و قسام
قوسانه الاوسام ظل زابل ... و وسامه یبقی علی الایام
بیضاؤه من اعین محورة ... و سواده من مقلة الآرام
هی اسطر ناهبت علی الریحان او ... فوق الخدود صفائر الاوسام
و بیاضه بین السطور کمفرق ... الحوراء یومض فی الدجی المظلام
او ذاک طرف العین یشقی عاویا ... و تغافلی عن صحة الاسقام
و یعل من ضل السبیل عن الهوی ... و فقد یهوی فی ماثم و اثام

ونقاطه المسکیته السوداء فی … بیضاء فی خدّ الوسیم کشام
اما المدوائر دائرات بلاغة … وفصاحة قد افصحت بمرام
کلا الهدی الدائرات دائرة … الغادی الذی هو مرکز الاوهام
عرف الشذی یفوح منه کانه … جعل البراعة من فروع بشام
والحبر من مسک الغزال وطرسها … مما وراق الیاسمین النامی
ها قد اسات فذاک عرف طیّب … من نشر ذکر السید المنعام
خیر الوری سامی السما عالی السنا … اعلی الذّری لیلا سری بمنام
بحر الندی یم الجدی وی الصدی … برضابه الاحلی وعذب بنام
هادی الغوی حامی العدی مروی الصدی … مولی البریة عصمة الآنام
مغنی العفاة بمیحه حامی العصاة … بمیحه عن مغرم وغرام
نظام شمل العالمین محمد … شتات نظم الکفر خیر نظام
صلی علیه وآله رب الوری … واشاعة التسلیم بالاعظام
اهدی لنادیه المکرم ربه … ازهی درود تحیة وسلام
فبذکره فاحت شرائح فی الوری … من شمها تشغیه عند مقام
الا العدی فغدت به بالولة … ما الطیب للجعلان غیر حمام

ذکر الولادة خیرة الاذکار اذ ... قد یتبع المذکور فی الاکرام

تعیینہ فی شہر مولدہ بدا ... من صومہ الاثنین ای صیام

بکر الزمان نکیر غاو منکر ... عما ہو البشری عن الاعلام

لبدور من صنف قدر صنفت ... الدر النظیم الزہرا ای نظام

میمنہ بلغ الکلام بمبلغ ... ہو منتہی التحقیق والافہام

ان الذی قد کان ینکر ذکرہ ... اضحی بہ الصمیت باالافحام

حقت لہ منن علی اہل التقی ... لما رحق الحق بالاقلام

بذی سہام والقنا بمضاءہا ... تمضی قلوب ادلی الہوا دلیام

جبی المولف بالوغی بقلامہ ... فصل المجاہد بالقنا وسہام

انشدت مرتجلا العام ختامہ ... ۱۲۷۱ ... فصل الخطاب محقق لقیام

سوّدہ العبد الکہام + قصیر الباع والاقدام + کسیر البال کثیر الآلام

صغار القدر صغیر الیام + الحسیر الخسیر العبام + محمد عبد الله المستہام

حمام الله حین حان لہ الحمام + یوم یعرف المجرمون بسیماہم فیوخذ

بالنواصی الاقدام + وحباہ قلبا سلیما ینفعہ عند الاختدام + لیوم لا ینفع مال

ولا بنون الا من اتی الله بقلب سلیم عن الاسقام فقط